

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PARA POLİTİKASININ YEMEN’DE BANKA
KREDİLERİNE ETKİSİ: 1995-2014 DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eshraq Abdulazız Mohammed Ahmed AL-OLOFI

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa Kenan ERKAN

KASIM – 2020

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PARA POLİTİKASININ YEMEN’DE BANKA
KREDİLERİNE ETKİSİ: 1995-2014 DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eshraq Abdulaziz Mohammed Ahmed AL-OLOFI

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

**“Bu tez sınavı 02/11/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa kenan ERKAN	Başarılı
Doç. Dr. Gülfen TUNA	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Sedat DURMUŞKAYA	Başarılı

ÖNSÖZ

Öncelikle “PARA POLİTİKASININ YEMEN’DE BANKA KREDİLERİNE ETKİSİ” başlıklı bu çalışmayı tamamladığı için Yüce Allah'a şükretmekteyim.

Haklarını asla ödeyemeyeceğim babacığım Abdulaziz ALOLOFİ, anneciğim Jamile ALOLOFİ ve kardeşlerime şükranlarımı sunar, maddi ve manevi desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Böyle bir çalışmayı yaparken de pek çok kişinin desteği olmuş, görüşlerine başvurulmuştur. Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, her konuda ve çalışmamızın her aşamasında desteğini gördüğüm, danışman Hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa Kenan ERKAN’a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak tezin tüm aşamasında yanımda olan, sabrı ve metaneti ile beni sürekli motive eden değerli arkadaşlarıma şükranlarımı sunar, teşekkürü bir borç bilirim.

Eshraq Al-Olofi

02.11.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
GRAFİK LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: PARA POLİTİKASI.....	6
1.1. Para Politikası Kavramı	7
1.2. Para Politikası Geliştirme Aşamaları.....	8
1.2.1. İlk Aşama 1929 Krizinden Önce	8
1.2.2. İkinci Aşama (1929-1950).....	9
1.2.3. Üçüncü Aşama (1951-1982)	9
1.2.4. Dördüncü Aşama 1982'den Sonra	10
1.3. Para Politikası Hedefleri.....	10
1.3.1. Tam İstihdam.....	11
1.3.2. Fiyat İstikrarı	11
1.3.3. Ekonomik Büyüme Oranını Artışı	12
1.3.4. Ödemeler Dengesi Bakiyesi	12
1.4. Para Politikasının Bileşenleri	14
1.5. Kredi Politikası.....	14
1.5.1. Kredi Politikası Kavramı	14
1.5.2. Kredi Politikası Amaçları	15
1.5.3. Kredi Politikası Araçları.....	15
1.5.3.1. Birinci Nicel Politikalar	15
1.5.3.2. İkinci Niteliksel Politikalar	17
1.5.3.3. Üçüncüsü Doğrudan Politikalar	18
1.6. İslami Para Politikasının Araçları:.....	18
1.6.1. İlk Olarak, İndirim Oranına Alternatif Olarak Kar ve Zarar Paylaşım Oranı 18	
1.6.2. İkincisi: Açık Piyasa İşlemlerine Alternatif Olarak Hisse Paylaşımı.....	19

1.6.3. Üçüncüsü: Yasal Yedek Şartlarının Yeniden Düzenlenmesi veya Düzeltilmesi.....	19
1.7. Yemen'de Para Politikasındaki Gelişmeler	20
1.7.1. Birinci Aşama: (1990- 1994) Yemen Birliği Sonrası Aşaması.....	20
1.7.2. İkinci Aşama: (1995-1999) Bankacılık Sektöründe Refssorm Aşaması.....	21
1.7.3. Üçüncü Aşama: (2001-2010) Para Politikası Araçlarının Görelî İstikrar ve Etkinleştirme Aşaması.....	25
1.7.4. Dördüncü Aşama: 2011-2015 Siyasi Kargaşa Dönemi.....	28
1.7.5. Beşinci Aşama: (2016-2018) Yemen'de Para Otoritesinin İkiye Bölünmesi Aşaması	29
BÖLÜM 2: BANKA KREDİSİ	31
2.1. Kredi Kavramı	31
2.2. Banka Kredi Teorisi.....	33
2.2.1. İşletme Kredisi Teorisi	33
2.2.2. Modern Teori.....	33
2.2.3. Kapsamlı Bankacılık Teorisi	33
2.3. Kredi Türleri.....	33
2.3.1. Kredinin Amacına Göre Türleri	33
2.3.2. Kredinin Süresine Göre Türleri.....	34
2.3.3. Kredinin Araçlarına Göre Türleri.....	34
2.3.4. Kişisel Kredi Alıcısına Göre Türleri	35
2.3.5. Garantine Göre Türleri	35
2.4. Banka Kredisinin Önemi	35
2.4.1. Bankanın Bakış Açısından Önemi (Kredi Veren).....	35
2.4.2. Borçlular Açısından Önemi (Bireyler- Şirketler).....	36
2.4.3. Toplum Açısından Önemi	36
2.5. İslami Bankalarda Finansman	36
2.5.1. Mudaraba.....	37
2.5.2. Müşaraka	38
2.5.3. Selem Yöntemi.....	38
2.5.4. Murabaha.....	38

2.5.5. Taksitli Satış	39
2.5.6. İcara	39
2.5.7. İcara ve İktina	39
2.5.8. Sukuk.....	40
2.6. Kredi Belirleyicileri	40
2.7. Yemen Bankacılık Sistemi	41
2.8. Yemen'de Banka Kredisi Gerçi	46

BÖLÜM 3: PARA POLİTİKASININ YEMEN'DEKİ BANKA KREDİSİNE

ETKİSİ	57
3.1. Literatür Taraması	57
3.2. Ekonometrik Yöntem	61
3.2.1. Yöntem ve Veri	61
3.2.2. Çalışma Modeli	62
3.2.3. Birim Kök Testi (Durağanlık Testleri) Sonuçları.....	63
3.3. Johansen Entegrasyon Analizi.....	69
3.4. Var/Granger Nedensellik Analizi Sonuçları.....	71
SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKÇA.....	77
EKLER	81
ÖZGEÇMİŞ	89

KISALTMALAR

β	: Beta
μ	: Hata Terimi
ADF	: Genelleştirilmiş Dickey Fuller
BK	: Banka Kredileri
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HG	: Hazine Bonosu Getirisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İO	: İndirim Oranı
KF	: Kredi Faizi
MV	: Mevduat
PA	: Para Arzı
PDGSYH	: Petrol dışı GSYH
VAR	: Vektör Otoregresyon
ZK Ç	: Zorunlu Karşılık Oranı
YR	: Yemen Riyale

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Para Politikasının Amaçları	12
--	----

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Ödenmiş Sermaye	44
Grafik 2: 2017 Yılında Bankaların Valiliklere göre Dağılımı	44
Grafik 3: VAR Modelinin İstikrar Grafiği	70

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Yemen'de Para Politikası Araçlarındaki Değişiklikler (1995-2014)	22
Tablo 2	: Yemen Bankacılık Yapısı	42
Tablo 3	: Yemen'de Faaliyet Gösteren Bankalardaki Kredi Gelişmelerinin Göstergeleri (1995-2014).....	48
Tablo 4	: Çalışmada Kullanılan Değişkenler	61
Tablo 5	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnBK)	63
Tablo 6	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnBK)	63
Tablo 7	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnZK)	64
Tablo 8	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnZK).....	64
Tablo 9	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnBG)	64
Tablo 10	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnHG)	65
Tablo 11	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnİO).....	65
Tablo 12	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnİO).....	65
Tablo 13	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnPA)	66
Tablo 14	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnPA).....	66
Tablo 15	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnMV)	67
Tablo 16	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnMV).....	67
Tablo 17	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnKF)	67
Tablo 18	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnKF).....	68
Tablo 19	: Birim Kök Testi Sonuçları (LnPDGSYH).....	68
Tablo 20	: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnPDGSYH).....	68
Tablo 21	: VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriteri	69
Tablo 22	: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Trace İstatistiği)	70
Tablo 23	: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Max-Eigen İstatistiği).....	71
Tablo 24	: Nedensellik Analizinin Özetlenmiş Sonuçları.....	72
Tablo 26	: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Max-Eigen İstatistiği).....	86
Tablo 27	: Var/Granger Nedensellik Analizi Sonuçlar	87

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Para Politikasının Yemen'de Banka Kredilerine Etkisi: 1995-2014 Dönemi			
Tezin Yazarı: Eshraq AL-OLOFI		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa Kenan ERKAN	
Kabul Tarihi: 02.11.2020		Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 81 (tez) + 8 (ek)	
Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı			
Herhangi bir ülkenin bankacılık kanunu gereği, mevcut bankacılık sisteminin bir parçası olduğu için zorunlu olan konvansiyonel ve İslami bankalar ile merkez bankası arasında bir ilişki vardır. Bankaların faaliyetleri para politikasından etkilenir. Merkez bankasının devletin para otoritesi olarak temel amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Aynı zamanda parasal otoritelerin konvansiyonel ve İslami bankalara uyguladığı para politikası, finansal kaynakları harekete geçirmek ve ülke ekonomisine hizmet eden verimli yatırımları finanse etmek için bu kaynakları çekerek onları kalkınma hizmetine sokmada büyük rol oynamaktadır. Genel olarak gelişmekte olan ülkeler ve özellikle Yemen kalkınma sürecinde fon kaynaklarının azlığı sorunu ile karşılaşmaktadır. Yemen'deki savaşın neden olduğu ekonomik kriz nedeniyle, çeşitli ekonomik dengesizliklerden ötürü tasarrufların kredilere dönüştürülmesinde yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. Ekonomik istikrar sürecine hizmet etmek ve Yemen'de ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesine katkıda bulunmak için bankacılık sektörü harekete geçirilmelidir. Yemen ekonomisinin istikrarı ve ekonomik büyümenin sağlanması için kalkınma planlarını ve programlarını finanse edebilecek kaynaklar sağlanmalıdır. Bu çalışmada, banka kredileri ile seçilmiş bazı makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkileri test etmek için kullanılan yöntemler sunulmuştur. Bu çalışma, banka kredisi ve bağımsız değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler Johansen Koentegrasyon testi ve Granger nedensellik yöntemleri yardımıyla Ocak 2001- Ocak 2015 aylık veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir.			
Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Banka Kredisi, Kredi Politikası, Merkez bankaları, Birim Kök Testi.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Effect Of Monetary Policy On Bank Loans In Yemen The Period Of 1995-2014			
Author of Thesis: Eshraq AL-OLOFI Supervisor: Assist. Prof. Mustafa Kenan ERKAN			
Accepted Date: 02.11.2020		Number of Pages: ix (pre text) +81 (m.b.) +8 (App)	
Department: : Islamic Economics and Finance			
There is a relationship between the central bank and the conventional and Islamic banks, which are mandatory as a part of the existing banking system as per the banking law of any country. The activities of banks are affected by monetary policy. The main purpose of the central bank as the monetary authority of the state is to ensure price stability. At the same time, the monetary policy applied by monetary authorities to conventional and Islamic banks plays a major role in mobilizing financial resources and attracting these resources to finance productive investments that serve the country's economy and put them into development service. In general, in developing countries and especially in Yemen, he faces the problem of scarcity of funding sources in the development process. Due to the economic crisis caused by the war in Yemen, due to various economic imbalances, there are deficiencies in converting savings into loans. The banking sector should be mobilized to serve the economic stabilization process and contribute to the realization of economic development in Yemen. Yemen should provide resources that can finance development plans and programs to ensure the stability of the economy and economic growth. In this study, methods used to test the dynamic relationships between bank loans and some selected macroeconomic variables are presented. In this study, dynamic relationships between bank credit and independent variables were carried out using January 2001 - January 2015 monthly data with the help of the Johansen Cointegration test and Granger causality methods.			
Keywords: Monetary Policy, Bank Loan, Credit Policy, Central banks, Islamic banks, Unit Root Test.			

GİRİŞ

Çalışmaya Genel Bakış

Bankacılık sektörü, ekonomik kalkınma sürecinde önemli ve gerekli bir araç olarak görülmektedir. Bir toplumun kalkınması için gereken projelere finansman sağlaması açısından da bankacılık sektörü önem arz etmektedir. Bankacılığın büyüklüğü, yaygınlığı ve gelişmesi; küresel ekonomiye açıklık, finansal sistemde yapısal reformlar, sermaye hareketinin serbestleşmesi ve genel pazar entegrasyonuna dayanmaktadır. Bütün bunlar mevduatların büyüme oranlarına, varlıkların ve bankaların kâr oranlarına olumlu yönde yansımaktadır.

Bankaların ortak amacı, en yüksek kâr ve en düşük maliyetle kazancını maksimize etmektir. Ancak bu amaç doğrultusunda araçlar, İslami ve konvansiyonel bankacılıkta, bankadan bankaya değişiklik göstermektedir. Bu değişimler bankaların kredi politikaları da dâhil olmak üzere yerel, harici kısıtlamalar ve bankaların faaliyetlerinin sınırlandırılması gibi öncelikleri yansıtmaktadır.

Bankaların finansal kaynakları, müşteri mevduatları ve banka sermayesinden oluşmaktadır. Banka sermayesi, bankaların sağlamlığının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bankaların karşılaşılabileceği beklenmedik olumsuz koşullara karşı mevduat sahiplerinin fonlarını sermayenin koruduğu düşünülmektedir. Bu sebeple sermaye, bankacılık sistemi için bir emniyet ve güvenlik duvarını temsil etmektedir. Kaynak kullanımı, çeşitli yatırım alanlarında kullanılan banka bütçesinin varlık tarafını temsil etmektedir. Bir bankanın temel amacı, iç veya dış finansal kaynakları farklı varlıklara tahsis ederek en düşük maliyet ve riskle karını maksimize etmektir.

Bankaların en önemli kâr kaynakları kredilerdir. Ayrıca, bir ekonomide de kredi etkili bir araçtır. Finansal kaynakların yatırımcılardan borç alanlara transfer edilmesinde kullanılarak ekonomik aktiviteyi genişletmektedir. Dolayısıyla kaynakların verimli kullanılmasında ve milli gelirin artırılmasında pozitif etkileri olmaktadır. Aynı zamanda banka kredileri, enflasyon üzerinde olumsuz etkilere yol açarak ekonomiye ciddi zararlar verebilecek hassas bir araçtır. Bu bakımdan krediler yapısal dengesizliklere neden olabilmektedir. Çünkü bankalar ekonomi için önemli yeri olan kredi yaratma görevini üstlenmektedirler (Al-Zubaidi, 2002, s. 17). Bu nedenle

ekonomiye çeşitli işlemleri tamamlamak için gerekli olan iki tür para sağlamaktadırlar. Bunlardan biri, merkez bankası tarafından verilen yasal paradır. Diğeri ise bankalara özgü olan kredi yaratılmasından elde edilen paradır. Bu sebeple para otoritesi banka kredisinin olumsuz etkilerinden kaçınmak için kredi politikası oluşturmaya çalışmaktadır (Hadda, 2009, s. 291).

Bankaların kredi olanağı yaratması mutlak olmamakla birlikte diğer mevcut bankacılık sisteminin bir parçası olarak herhangi bir ülkenin Bankacılık Yasası gereği (Para Politikası), Merkez Bankası, ticari bankalar ve İslami bankalar arasında zorunlu bir ilişki mevcuttur. Bankaların aktiviteleri para politikasından etkilenmektedir.

Herhangi bir ülkenin bankacılık kanunu gereği, konvansiyonel bankalar, İslami bankalar ve merkez bankası (para otoritesi) arasında mevcut bankacılık sisteminin parçaları olduğu için zorunlu olan bir ilişki vardır. Bu nedenle bankaların faaliyetleri para politikalarından etkilenmektedir. Devletin para otoritesi olarak Merkez Bankasının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Aynı zamanda kalkınma ve ekonomik büyüme süreçleri için uygun likidite sağlamaktır. Para otoritesi, bu amaca ulaşmak için çeşitli nicel ve nitel araçlara başvurmayı hedeflemektedir. Bu sebeple para politikası çalışmaları ve banka kredisi üzerindeki etkisi ekonomik ve finansal çalışma yapan araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Çalışmanın Konusu

Yemen uzun yıllar boyunca hem sosyal hem de ekonomik yetersizlikler sebebiyle az gelişmiş ülkeler arasındadır. Yemen, her biri kendi hükümet ve ekonomik sistemi olan kuzey ve güney bölgelere sahiptir. 1990 yılının mayıs ayında Yemen birliği kurulmuş ve Yemen çeşitli sektörlerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın temellerini atmaya başlamıştır. Yemen'deki bankacılık sistemi ve kalkınma sürecinde para politikasının rolünü harekete geçirmek için hükümet para reformunda birden fazla aşamadan geçmiştir.

Dünya Bankası ve IMF (Uluslararası Para Fonu), Yemen de dâhil olmak üzere çoğu gelişmekte olan ülkede ekonomik, finansal ve parasal reform programları (istikrar ve yapısal uyum programları) tasarlarken para politikasına daha fazla odaklanmıştır. Para

politikaları, özellikle ekonomik istikrarsızlık ve enflasyon sorunlarının ele alınmasında makroekonomik politikaların odağı haline gelmiştir.

Hacim bakımından göreceli bir değişime tanık olan bankacılık sektörü, performansındaki bariz engeller ve dengesizliklerden mustarıdır. Özellikle Yemen'de iç ve dış siyasi savaşın patlak vermesinin ardından 2015'ten beri ülke ekonomisinde ve alt yapısında belirgin bir bozulma meydana gelmiştir. Bu sebeple çalışmada, para politikasının Yemen bankalarındaki banka kredisi üzerindeki etkisi ile kalkınma sürecine katkı sağlamadaki rolünü netleştirmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Yemen gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecinde karşılaştıkları problemlerden biri de fon kaynaklarının azlığı sorunudur. Yemen'deki savaşın neden olduğu ekonomik kriz nedeniyle, özellikle cari dönemde çeşitli ekonomik dengesizliklerden ötürü tasarrufların kredilere dönüştürülmesinde yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Yemen ekonomisinin istikrarı ve ekonomik büyümesinin sağlanması için kalkınma planlarını ve programlarını finanse edebilecek kaynaklar sağlanmalıdır. Bu çalışmada da para politikasının, yatırımlar için en önemli finansman kaynaklarından biri olan banka kredilerinin üzerindeki etkisi Yemen örneği üzerinde incelenecektir. Parasal otoritelerin konvansiyonel ve İslami bankalara uyguladığı para politikası, finansal kaynakları harekete geçirmek ve ülke ekonomisine hizmet eden verimli yatırımları finanse etmek için bu kaynakları çekerek onları kalkınma hizmetine dâhil etmekte büyük rol oynamaktadır.

Çalışmanın Amacı

Yemen'deki para politikasının gerçekliğini belirlemesi gerekmektedir. Ayrıca çalışmada, Yemen'deki banka kredisinin çalışma döneminde tespit edilmesini amaçlamaktadır. Çalışma çeşitli para politikası araçlarının banka kredisi üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra bu çalışma, banka kredisi ve bağımsız değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler tespit edilmesini amaçlamaktadır. Böylece, ülkenin genel politikasının hedeflerine hizmet etmek için banka kredisini yönlendirmede para politikasının etkili olup olmadığını belirlenebilmektedir.

Çalışmanın Kapsamı (Sınırlılıkları):

- 1. Mekânsal Kapsam:** Çalışma para politikasının Yemen bankaları üzerindeki etkisini incelemeye dayanmaktadır.
- 2. Zamansal Kapsam:** Bu çalışma zaman dilimini 1995-2014 dönemini kapsar. 1990'ların ortalarında Yemen'de ekonomik ve mali reform programının başlatılmasından bu yana hem para politikası hem de banka kredisi analiz edilmiştir. Ancak 2001 yılından bu yana, önceki döneme ait aylık veri eksikliği nedeniyle ekonometrik testler yapılmaktadır. Dönem başlangıcı İslami bankaları ve bir bütün olarak finansal tabloların hazır bulunmasını içerecek şekilde seçildi. Ayrıca, merkez bankasının ikiye bölünmesi nedeniyle bankacılık sektörü faaliyetine ilişkin resmi raporların bulunmaması nedeniyle 2014 sonrası dönem hariç tutulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, Yemen ekonomisinde banka kredisini etkileyen birkaç bağımsız değişken olduğunu varsayar: para politikası araçları (zorunlu karşılık oranı, hazine bonusu getirisi, indirim oranı), para arzını, mevduat ve GSYİH boyutu, kredi faiz oranı. Bu çalışma, banka kredisi ve bağımsız değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler Johansen Koentegrasyon testi ve Granger nedensellik yöntemleri yardımıyla Ocak 2001- Ocak 2015 aylık veriler kullanılarak test edilmiştir. Microsoft Excel 2010 ve EViews 11 kullanılarak nicel analiz yapılmıştır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte konunun önemi, amacı, yöntemi ve konu ile ilgili sorunlar kısaca ele alınmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde genel hatlarıyla para politikası ele alınmıştır. Çalışmamızda ilk bölüm, para politikası teorik olarak gözden geçirilmiş, ardından Yemen'de para politikası gerçekliği gözden geçirilmiştir. Buna göre ilk olarak para politikasının anlamı, hedefleri, bileşenleri ve amaç ve araçları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Daha sonra ikinci bölümünde banka kredisinin tanımı yapılarak, teorisi ortaya konmuş, türleri ve öneminden bahsedilmiştir. Bunlara ilaveten İslami bankalarda finansman ve kredi belirleyicileri konularına da ayrı başlıklar altında değinilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde banka kredisinin teorik yönü ve Yemen'deki gerçekliği gözden geçirilmiştir. "Para politikasının banka kredisine

etkisi" başlıklı üçüncü bölümde ise araştırmanın pratik yönü ortaya konmaya çalışılmıştır. Son kısmında ise ampirik analizlerden elde edilen sonuçlar sunulularak tartışılacak ve öneriler ortaya konmuştur.

BÖLÜM 1: PARA POLİTİKASI

İktisat politikalarının iktisadi faaliyet üzerindeki etkisi, iki büyük iktisadi okul olan Keynes ve Klasik okul arasında tartışmaya konu olan makroekonomik analizde önemli konulardan biri olmuştur. Klasik iktisatçıların para politikası makroekonomik politikanın ana belirleyicisi olmuştur. Daha sonra Keynes Maliye politikasına önem vermeye başladı ve kısa bir süre sonra para okulu 1950'lerde para politikasını yeniden odaklanmak ve makroekonomik politikanın merkezi olarak görmek için geldi. Bu, IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen istikrar ve Yapısal Uyum programlarının tanımı çerçevesinde benimsenen olguydu, çünkü para politikası enflasyon sorununu çözmek ve ekonomik istikrarı sağlamak için en etkili yoldur. Son olarak, Amerikalı iktisatçı Walter Heller'in, Friedman liderliğindeki para teorisinin bunu başaramadığından, ekonomik istikrarı sağlamak için iki parasal ve finansal politika aracının karıştırılması, koordine edilmesi ve tamamlanması gerektiğine dikkat çekmekteyiz.

Maliye ve para politikaları bir dizi ekonomik hedefe ulaşmak için kullanılır. Bunlar, devletin iç ve dış dengesini sağlamak, uygun bir ekonomik büyüme oranı elde etmek, gelir ve serveti adil bir şekilde dağıtmaktır. Ekonomi politikasının, üretimi artırmaya ve büyüme oranını artırmaya ek olarak, işsizliği azaltmak ve alt yapının enerjilerden faydalanmak ve genel fiyat düzeyinde istikrarın sağlanması gibi başka hedefleri de vardır (Al-Yehitian ve Ayoub, 2012, s. 84). Ancak her iki politikanın etkinliği ülke ekonomisinin ve üretim yapılarının gelişmesine, dış dünyaya açıklığın derecesi, finans sektörünün gelişimi ve sermayenin etkinliğine bağlıdır. Ancak bu çalışmada, banka kredisi üzerindeki etkisini bilmek için para politikasını incelenmiştir.

Para politikasına duyulan ilgi, geçtiğimiz yüzyıl boyunca ekonomik düşüncede ortaya çıkmıştır. Bu ilgi, özellikle mevcut krizin, parasal krizleri ve istikrarsızlığın ortaya çıktığı durumlarda artmaktadır.

Para politikasına olan ilgi, geçtiğimiz yüzyıl ekonomik düşüncede kendini göstermiş olup, daha sonra bu ilgi özellikle bu yüzyılda yaşanan krizler ve istikrarsızlık sırasında artmıştır. Para politikası kavramı ve işlevleri birbirini izleyen zaman aşamalarında fikir ve teorilerin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ülkenin ekonomik faaliyetinde

kaydedilen gelişmeye, ilerlemeye ve bankacılık sisteminin öneminin farkındalığına bağlı olarak önemi ülkeden ülkeye değişmektedir (Kanaan, 1998, s. 248).

Para politikasının gelişimi parasal teorilerin geliştirilmesi ile bağlantılıdır ve para teorisi farklı mevcut parasal fikirler ile para politikası üzerinde büyük bir etkisi vardır (Shamiya, 1993, s. 326). Geleneksel ekonomik düşünceye göre, para teorisinin temel amacı, dolaşımdaki para miktarını kontrol ederek genel fiyat seviyesinin istikrarını korumaktır. 1694'te işlevlerinden biri para basma ve altınla kaplama olan İngiltere Merkez Bankası'nın kurulmasından sonraki dönemde, para biriminin değerini korumak ve para birimini yazdırmak için para politikası işlevleri küreselleşmeye başlamıştır. Faiz oranları fikri daha önce onsekizinci yüzyıldaki iktisadi okulların entelektüel görüşlerinde tartışılrsa da, para 2012 politikasının gerçek rolü yirminci yüzyılın otuzlu yıllarına kadar gerçekleşmemiştir (Warin, 2005, s. 2).

Para politikası makroekonomide, arzu edilen ekonomik hedeflere ulaşmak için bir araç olarak seçtiği değişkenler ne olursa olsun, etkisi genellikle ekonomik faaliyet, istihdam, işsizlik, enflasyon veya döviz kurları düzeyine odaklanmaktadır. Para politikasının nihai hedefleri olan hem gerçek gelirin denge seviyesini hem de genel fiyat seviyesini etkilemek için doğrudan ve dolaylı mekanizmaların bir kısmı veya tamamı aracılığıyla formüle etmek ve uygulamaktadır (Al-Naaib, 2009, s. 1).

1.1. Para Politikası Kavramı

Sosyal bilimlerde birbirini geliştiren ve tamamlayan birçok para politikası kavramı bulunmaktadır. Para politikası, belirli hedeflere ulaşmak amacıyla para hacminin genişlemesini ve daralmasını yönetmek olarak tanımlanmaktadır (El-Sayed ve El-Essa, 2004, s. 351).

Para politikasının bir başka tanımı ise şöyledir: Ticaret için mevcut olan para miktarını kontrol etmektedir. Bunlar, devletin para otoritelerinin hem para hem de kredi yönetiminde ve ulusal ekonomi için gerekli likiditeyi düzenlemede benimsenen çeşitli prosedür ve yöntemlerdir. Politik, ekonomik, finansal ve sosyal hedeflere ulaşmak için gerekli likiditenin düzenlenmesi olarak bildirilmiştir (Al-Kafrawi, 2006, s. 140).

Bir diğer tanım ise şu şekildedir: Merkez bankalarının bazı para arzı prosedürlerini veya faiz oranlarını ve bunların yapısını veya her ikisini birlikte kontrol ederek mevcut para

ve kredi miktarını ve maliyetlerini etkilemek için gerçekleştirdiği eylemlerdir (Barbara, Claudia ve Philip, 2006, s. 111).

Aynı zamanda şu şekilde de bir tanım mevcuttur: Parasal otoritelerin para sisteminin yönetiminde uyguladığı prosedürler, araçlar ve politikalar bulunmaktadır. Bu politikalar para arzı sürecini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Para arzını kontrol ederek toplam çıktıyı ve fiyatları etkileyerek ekonomik hedeflere ulaşmak olarak belirlenmiştir (Al-Afandi, 2009, s. 292).

Ayrıca, para politikası, İslami bakış açısıyla da tanımlanmaktadır: Merkez İslam Bankası tarafından alınan kararlar veya oluşturulan prosedürleri kapsamaktadır. Parasal ihracı, ulusal ekonominin yatırım, üretim ve tüketim yapısına uygun şekilde ve İslam şariat hükümlerine uygun olarak düzenlemek ve kontrol etmek olarak tarif edilmiştir (Abdel-Azim, 1986, s. 338).

Önceki tanımlarla, para politikasının tanımındaki herhangi bir kısıtlamanın aşağıdaki unsurları içerdiği sonucuna varılabilir:

- Para politikası, belirli hedeflere ulaşmak için parasal yönü ilgilendiren bir ekonomik politika aracıdır.
- Merkez Bankası tarafından temsil edilen parasal işlem yapma hakkı ve yetkisinin sahibidir.
- Para politikası, para dengesini, fiyat istikrarını ve diğerlerini korumak gibi bir dizi ekonomik ve parasal hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır.

1.2. Para Politikası Geliştirme Aşamaları

Para politikası önemli gelişmeler yaşamış olup ve bu gelişmeler bir aşamadan diğerine para politikasının rolünün önemini yansıtmaktadır. Para politikasının ana aşamaları aşağıdaki gibidir.

1.2.1. İlk Aşama 1929 Krizinden Önce

Para politikasını yirminci yüzyılın başında ayırt eden, paranın tarafsızlığının niteliğidir. Ekonomik hayatı etkilemeyen tarafsız bir unsur olarak görülmüştür. Para alışveriş için sadece bir araç olmuştur. Ancak ekonomik düşünce ve ekonomik olayların gelişmesiyle birlikte para politikasının para değerini artırma veya azaltmadaki önemi

ortaya çıkmıştır. Bu da üretimi teşvik etmenin ve gelirlerin dağılımını etkilemenin bir yolu olarak görülmüştür. . Ekonomik krizden önce para politikası, ekonomik faaliyet seviyesini dengelemek ve etkilemek, enflasyon ve durgunlukla mücadele etmek için kullanılan tek araç olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 1929 krizi dünya ekonomileri üzerinde yıkıcı etkiler göstermiştir. O dönemde, para politikasında bu durumun tek başına ortaya çıkamadığını ve o zaman da çözüm sağlayamadığını göstermiştir. Bununla birlikte, bu krizin ortaya çıkması ve dünya ekonomileri üzerindeki kötü etkileri, para politikasının sadece o dönemde ortaya çıkmadığını kanıtlamış ve o dönemde çözüm sağlanamadığı görülmüştür (Moftah, 2005, s. 100).

1.2.2. İkinci Aşama (1929-1950)

1929'daki küresel ekonomik krizin ağırlaşmış ve klasik teori bu duruma bir açıklama bulamamıştır. Keynes'in devrimi, farklı hedeflere ulaşmak için yeni fikirler ve alternatif araçlar getirmiştir. İktisadi toparlanma ve boş kapasitelerin işletilmesi sorunu ile fiyat istikrarı aramak yerine devlet harcamaları ve kamu borcu dâhil olmak üzere mali politika araçları kullanılmıştır. Durgunluk dönemlerde artan yatırım ve ekonomik faaliyete katkıda bulunmakta başarılı olduğu kanıtlanmıştır. Böylece ekonomistler, para politikasının tek başına ekonomiyi bu kritik durumdan kurtaramadığını fark etmişlerdir. Böylece, önemi o dönemde azalmış ve maliye politikasından sonra ikinci olmuştur (Beshishi, 2017, s. 44).

1.2.3. Üçüncü Aşama (1951-1982)

Ekonomik gelişmelerle birlikte maliye politikasında birçok çelişki yaşanmıştır. Bu, esneklik ile karakterize olması ve enflasyonla mücadelede büyük fayda sağlaması ve yavaşlatması nedeniyle önemini yitirmiştir. Ekonomik gelişmelerle birlikte, mali politikada birçok çelişki ortaya çıkmış olup, bu durum sonucunda esneklik ve yavaşlık ile karakterize olduğu ve enflasyonla mücadeledeki boyutunu doğruladığı için öneminde bir azalma meydana gelmiştir. Bu nedenle, 1951'de bazı gelişmiş ülkeler ulusal ekonomiyi dengelemek için bazı parasal araçların uygulanmasına geri dönmenin gerekli olduğunu düşünmüştür. Sonuç olarak, para politikası ilk konumuna dönmektedir. Ama bu dönüşüm tam olmamakla birlikte nakit dalgası 'Milton Friedman' tarafından yönetilen 'Chicago' Okulu olarak adlandırılan maliye politikası önemli kalmıştır. Bir

kez daha düşünce saatini kuantum para teorisi fikrine geri çevirmiştir. Genel olarak para arzını kontrol etme durumu, ulusal çıktıdaki büyüme oranı ile ilişkilidir. Bu artış, iş döngüsü boyunca sabit kalmaktadır. Ekonomik kriz ve refah yıllarda para arzı aynı oranda artmaktadır. 1979'dan 1982'ye kadar olan süre, nakilciler (Nakit okul destekçileri) döneminin doruk noktası olarak kabul edilmiştir. 1979'dan 1982'ye kadar olan dönem nakilciler çağının zirvesi olarak kabul edilmiştir. Daha sonra, para arzı büyümesine yönelik para politikasının yürürlüğe girmesinden sonra enflasyonun önemli ölçüde düşmesine rağmen, durgunluk ve işsizlik sorunları artmaya başlamıştır (Moftah, 2005, s. 101).

1.2.4. Dördüncü Aşama 1982'den Sonra

Maliye ve para politikalarının destekçileri arasındaki tartışma, özellikle de eksikliklerin ortaya çıkmasından sonra yoğunlaşmıştır. Her takım, topluma ekonomik istikrar getirebilecek kendi politikaları olduğuna inanmaktadır. Böylece ekonomik düşünce geri dönmüştür. Her iki grubun hoşgörüsüzlüğü, Amerikan ekonomisti "Waltherer" liderliğindeki üçüncü bir partinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Para veya maliye politikasına tahammülsüzlüğün haklı olmadığını düşünen Walter Heller, para veya maliye politikasının hoş görgüsüzlüğünün yetersiz olduğuna inanmaktadır. Çünkü birinin kendi başına kullanımı, diğerini ekonomik krizlerin dışında kullanma ve ekonomik istikrarı sağlama ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Her biri geçerli ve uygun ekonomik koşullarda etkili olmaktadır (Beshishi, 2017, s. 45).

1.3. Para Politikası Hedefleri

Para politikasının amaçları, çok sayıda ve çeşitlidir; bu birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede ekonomik kalkınma sürecinin deneyimlerinden gelen öngörülerdir. Para politikasının yirmili yılların ortasına kadar asıl amacı, para birimini büyük dalgalanmalara maruz bırakmaktan etkilemekti, bunun etkileri fiyatlara ve yaşam standardına yansiyordu. Ancak, bu hedef Büyük Kriz sonrası değişmiş ve bir bütün olarak parasal istikrar oluşmuştur. Para politikasının yirmili yılların ortalarına kadar temel amacı, para biriminin değerini fiyat seviyesine ve yaşam standardına yansıyan büyük dalgalanmalara maruz kalmaktan korumak için çalışmaktadır. Ancak, büyük krizden sonra bu hedef değişmiş ve bir bütün olarak parasal istikrarı oluşturmuştur.

Para politikası, nihai hedeflerine bir dizi ara hedef yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir ve bu hedefler, ülkenin ekonomik kalkınma ve makroekonomik politikalarına bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Para politikasının en önemli hedefleri şunlardır (Al-Qatabri, 2011, s. 21-25).

1.3.1. Tam İstihdam

Tüm işsizler için doğru ve kapsamlı istatistiklerin bulunmaması nedeniyle, tam istihdamın kesin olarak tanımını yapmanın zor olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, tam istihdam kavramına, çalışabilecek ve onu arayan herkes için istihdamın uygunluğu da denmektedir. Yüksek işsizlik oranları işgücü arzında artışa neden olmakta ve dolayısıyla işçiler için reel ücretleri düşürmektedir. Para politikası, çalışanların gerçek ücretlerinin düşmesine neden olarak yüksek fiyatlara yol açan para arzını etkilemektedir. Bu işverenleri projelerinin boyutunu artırmak için daha fazla emek kullanmaya zorlamaktadır. Bu düşük faiz oranlarına yol açarak yatırımcıları daha fazlasını yapmaya teşvik edebilmektedir. Emek talebinin artmasına neden olmaktadır. Devletlerin işsizlik sorununu çözme konusundaki ilgileri, bir bütün olarak topluma sağladığı sosyal ve ekonomik risklerden kaynaklanmaktadır. İşsizliğin ortadan kaldırılması ekonomik büyüme hedefini en üst düzeye çıkarmaktadır.

1.3.2. Fiyat İstikrarı

Para politikası fiyat istikrarsızlığı sorununu çözmek için kullanılmaktadır, bunun nedeni olarak, paranın fiyat dalgalanmalarında en etkili faktör olduğu gösterilmektedir. Friedman, para miktarındaki artıştan ayrı olarak fiyatları kontrol etmenin zor olduğunu ve bu kontrolün II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, İtalya ve Fransa'nın deneyimlerine dayandığını bildirmiştir. Bu, tekel, sendikalar, döviz kuru değişiklikleri ve diğerlerinin fiyat dalgalanmalarından etkilenen faktörlerin varlığını engellememektedir. Bununla birlikte, para arzındaki değişiklikler ekonomik istikrarın anahtarı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, para otoriteleri para arzını ekonomik büyümenin gereklilikleri doğrultusunda kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Pek çok iktisatçı enflasyonu, mücadele edilmesi gereken ekonomik bir sorun olarak görmektedir. Diğerleri ise az enflasyonun, özellikle refah açısından, ekonomik büyümeye faydalı olabileceğini savunmaktadırlar.

1.3.3. Ekonomik Büyüme Oranını Artışı

Yüksek bir ekonomik büyüme oranı elde etmek uzun vadede bir hedeftir. Fiyat ve para birimi istikrarını sağlamak kısa vadeli hedeflerden biridir. Bu iki amacı, özellikle de birçok ekonomik engel içeren ve gelişmekte olan ülkelerde uzlaştırmanın zor olduğu düşünülmektedir. Para politikası, bu ülkelerde yüksek oranda tasarruf sağlayarak büyüme oranlarını arttırmaktadır. İstenen büyüme oranlarına ulaşabilmeleri için, kredi genişlemesi yoluyla sermaye mallarına yatırım oranını etkilemek ve banka kredisini ve tasarruflarını kalkınma hedeflerine yönlendirmektir.

1.3.4. Ödemeler Dengesi Bakiyesi

Para politikası, bankaları müşterilerine verdiği kredilerde faiz oranlarını artırmaya sevk eden yeniden indirim oranını artırarak ödemeler dengesi açığını azaltmada büyük rol oynamaktadır. Bu düşük kredi ve iç mal ve hizmet talebiyle sonuçlanmaktadır .Bu, yerel mallar için fiyatların düşmesine yol açmakta, bu da ülke dışından ithalatçıları mal ve hizmet ithalatlarını artırmaya teşvik etmektedir. Aynı zamanda ülkeye yabancı fonları çekecek ve ödemeler dengesi açığını azaltacaktır.

Para politikasının medyan ve nihai hedeflerini Şekil 1'deki gibi özetleyebilmekteyiz.

Şekil 1: Para Politikasının Amaçları

Kaynak: (Al-Daghmi, 2014, s. 107).

Para politikası hedeflerine ulaşmak için bir merkez bankası stratejisi gereklidir. Para politikasının nihai hedeflerine ulaşmak, başlangıç hedeflerinin bir başlangıç noktası olarak belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra ara hedefler, nihai hedeflere ulaşmak için izlenebilen ve yönetilebilen parasal değişkenleri yansıtmaktadır. Para politikası hedefleri bazen çelişebilir. Genel fiyat seviyesinin dengelenme amacı, faiz oranının sabitleme hedefiyle çelişebilir. Kısa vadede yüksek istihdam seviyesi, ekonomi patladığında ve işsizlik düşük olduğunda, Enflasyon ve faiz oranları yükselmeye başlamaktadır. Merkez bankası senet satın alarak faiz oranlarındaki artışı kontrol etmeye çalışırsa; bu senet piyasası fiyatının yükselmesine neden olacaktır. Bu da daha düşük bir piyasa faiz oranına yol açmaktadır. Ancak açık piyasa işlemleri para tabanında bir artışa neden olmaktadır; böylece, genel fiyat seviyesindeki artış oranının artması sonucunda enflasyon seviyesini artıran para arzı da artmaktadır.

Merkez Bankası, para arzındaki artıştan kaynaklanan enflasyonu kontrol etmeye çalışırsa, bu daha yüksek faiz oranlarına ve artan işsizliğe yol açacaktır. Hedefler arasındaki bu tutarsızlık merkez bankasını zor durumlara sokabilmektedir.

Bu nedenle, ana hedeflerin uyumu sağlanmalıdır. Nihai hedeflere ulaşmaya yardımcı olacak ara hedefler kullanır. Bu stratejiyi kullanır, çünkü merkez bankasının ana hedefleri doğrudan etkilemek yerine ara hedefleri etkilemesi daha kolay olmaktadır. Ara hedefler sayesinde, Merkez Bankası politikasının doğru yolda olup olmadığını hızlı bir şekilde değerlendirebilmektedir. İstihdam para politikasının sonuçlarının ortaya çıkmasını beklemek yerine, ya da fiyat seviyesi. Bu hedefler, farklı toplumların ilerleme düzeylerine ve ekonomik ve sosyal kalkınma düzeylerine, kullanılan ekonomik sistemlere ve toplumların koşullarına ve ihtiyaçlarına göre farklılık göstermektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde, nihai para politikası hedefleri öncelikle ekonominin tam istihdamını korumaya odaklanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde, para politikası da dâhil olmak üzere ekonomik politikalarının temel hedefleri kalkınma hedeflerine hizmet etmeye ve onlara gerekli finansmanı sağlamaya odaklanmaktadır. Başka bir deyişle, bu ülkelerdeki para politikası öncelikle maksimum miktarda finansal kaynağın seferber edilmesi ve dengeli bir ekonominin hızlı gelişimi için kullanılmasıdır. Bu hedefler, fiyatların genel düzeyinde istikrarın sağlanmasında temsil edilen "sihirli kare" olarak

bilinir. Tam istihdam ,yüksek ekonomik büyüme oranlarına ulaşmak ve ödemeler dengesinde bir denge sağlama (Belouafi, 2012, s. 468-469).

1.4. Para Politikasının Bileşenleri

Para politikası üç alt politikaya bölünmüştür:

Kredi Politikası: Toplam ödeme yöntemini etkilemek için para otoriteleri tarafından alınan bir dizi önlemdir. Bu da enflasyonun aşırı likidite emilimine yol açacağı (Deflasyon politikası) veya durgunluk gerçekleştiğinde ülke ekonomisinde para arzında artışa yol açacağı (Genişleyici politika) ifade edebilmektedir.

Kredi Politikası ayrıca şu şekilde tanımlanabilmektedir: Ekonomik faaliyetlerdeki gelişmelere paralel olarak banka kredisi büyüklüğünde gelişmeler yapmayı amaçlayan bir dizi önlemdir.

Döviz kuru politikası: Para otoritelerinin döviz kurunu kontrol etmek için aldığı bir dizi önlemden oluşmaktadır.

Kamu Borç Politikası: Parasal makamlarca Devletin kamu borcunun yönetimi ile ilgili alınan bir dizi önlemi kapsamaktadır (Al-Zubaidi, 2002, s. 62).

1.5. Kredi Politikası

Kredi politikası, ülkenin ekonomik faaliyetinde önemli bir rol oynamaktadır. Para politikası, ulusal ekonominin farklı sektörlerinde çeşitli ekonomik faaliyetlerin ana ve fon kaynağıdır.

1.5.1. Kredi Politikası Kavramı

Kredi politikası, makroekonomik düzeyde, ekonomik bir yeniden dengelemenin önemli bir aracıdır. Büyük Burhan'da siyasetin etkinliği ortaya çıkmıştır. Tüm bankalar için geçerli olanlar dâhil, borç verme politikasını etkileyen ve bunlar arasında her bir bankanın ayrı ayrı paylaştığı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, kredi limitleriyle ilgili yasal kısıtlamalar ve kredi kısıtlamalarıyla ilgili kısıtlamalardan oluşmaktadır. Ayrıca Merkez Bankası direktiflerinin yanı sıra, kredi maliyetini tahmin etmek için kredi yönetimi standartlarının varlığı da bulunmaktadır (Al-Hammadi, 2002, s. 39).

1.5.2. Kredi Politikası Amaçları

Para otoritesinin kredi politikası yoluyla odaklandığı birçok hedef vardır. Kredi politikasının en önemli amaçları:

- Temel amaç ekonomik ve sosyal istikrarın sürdürülebilirliği açısından gerekli olan parasal istikrarı bir bütün olarak sağlamaktır. Bu ekonomik ve sosyal istikrarın sürdürülebilirliği için gerekli bir koşuldur.
- Genel ekonomi politikasını desteklemek, işsizliği azaltmak ve ödemeler dengesi ile devletin diğer hedeflerinde dengeyi sağlanmaktadır.
- Kredi politikası ile ekonominin doğru yolda ilerlemesine yardımcı olmaktır.
- Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma süreci için gerekli olan finansal kaynak kıtlığından mustarıptır. Bu nedenle, mümkün olan en büyük miktarda finansal kaynağı harekete geçirmek ve onları kalkınma hizmetine sunmak için kredi politikasına güvenmektir (Saif, 2003, s. 13).

1.5.3. Kredi Politikası Araçları

Merkez bankası üç çeşit kredi kontrolü uygulamaktadır. Merkez Bankası'nın buna bağımlılığı, ülkenin ekonomik yapısına ve onu çevreleyen koşullara göre değişmektedir. Bunlardan en önemlileri aşağıda açıklanmıştır.

1.5.3.1. Birinci Nicel Politikalar

ara politikası tarafından belirlenen araç kümesini ifade etmektedir. Kullanım amacına bakılmaksızın banka kredisinin hacmi ekonominin etkisi altındadır (Kamel ve Hamed, 2006, s. 137). Merkez bankasının kredi maliyetini -faiz oranını- ve dolayısıyla kredi miktarını etkilemek istediği üç niceliksel araç bulunmaktadır.

a) İndirim Oranı Politikası:

Faiz oranı, merkez bankası tarafından kredi verilmesi veya ticari ve finansal belgelerin indirgenmesi karşılığında tahsil edilen kredinin fiyatı anlamına gelmektedir. Bu fiyat, talebe göre belirlenmemekte, ancak merkez bankasının (para otoritesi) kişisel iradesine göre belirlenmektedir (Tobin, 1963, s. 228).

İndirim fiyatının değiştirilmesi, borçlanma maliyetini ve dolayısıyla kredi hacmini etkilemektedir. Bu nedenle nakit arzının boyutu da etkilenmektedir. Özellikle yatırım ve Tasarruf gibi diğer makroekonomik değişkenler de önemli olarak kabul görmektedir. Benzer şekilde, en önemli rolü bankaların bir banka başarısızlığını önlemek için merkez bankasından borç almaları için son çare olmasıdır (Mishkin, 2004, s. 778).

Ayrıca indirim oranı, ticari bankaların müşterilere kredi vermek istedikleri faiz oranını etkilemektedir. İndirim oranını yükseltmek, borçlanma maliyetinde bir artışa yol açmakta ve böylece kredi sınırlandırılmakta veya bunun tersi de gerçekleşebilmektedir. Bu aracın etkinliği için, başta aşağıdaki birkaç koşul yerine getirilmelidir:

- Bankaların, merkez bankasına başvurmalarını, menkul kıymetlerin borçlanmasını veya kesilmesini talep etmelerini engelleyen finansal fazlalıklar olmamalıdır.
- Faiz oranı değişikliği, indirim oranındaki değişimle aynı yönde olmalıdır.
- Kredi talebi faiz oranındaki değişime duyarlı olmalıdır.

b) Açık Piyasa Politikası:

Merkez Bankası, Hazine bonolarının, devlet tahvillerinin ve menkul kıymetlerin genel olarak kısa ve uzun vadeli olarak satın alınması veya satılması, doğrudan veya sermaye piyasası yoluyla satılması anlamına gelir (L.Smith ve Culbertson , 1974, s. 236). Bu dolaşımdaki para miktarını ve para arzını ve ekonomiye yatırım için kullanılabilir kredi miktarını etkilemeyi amaçlamaktadır (Thunberg ve Meek, April 1971, s. 80). Bu banka kredisini etkilemenin dolaylı yolu olarak kabul edilmektedir. Ticari bankaların likiditesini etkilemek ve böylece krediyi etkilemek amacıyla para piyasasındaki likiditeyi etkilemek amaçlanmaktadır. Bu yöntemin enflasyonla mücadelede etkili araçlardan biri olduğu düşünülmektedir (Kamel ve Hamed, 2006, s. 143). Ancak etkinliği, düzenlenmiş bir finansal piyasanın mevcudiyetine bağlıdır. Yemen dâhil olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde mevcut değildir.

c) Yasal Rezerv Oranı Politikası:

Yasal rezerv, Merkez Bankasının mevduat sahiplerinin haklarını garanti altına almak için bankaların tutmasını istediği toplam vadesiz mevduatın bir kısmını ifade

etmektedir. Bunlar banka vadeli işlemlerini içerebilmektedir. Para yetkilisi, talimatlarının krediyi uzatması durumunda banka kredisini kısıtlamak ve azaltmak için bu yüzdeyi yükseltecektir ve bu, yatırım kredilerine olan talebi etkilemektedir (L.Smith ve Culbertson , 1974, s. 239).

Bu Merkez Bankası'nın emanetçi haklarını güvence altına almak için ticari ve İslami bankalara ihtiyaç duyduğu oran olarak kabul görmektedir. Para otoritesinin amacı banka kredisini sınırlamak ise bu yüzdeyi artırmakta, krediyi artırmaksa, yüzdeyi azaltmaktadır. Yukarıdaki nicel yöntemlerin etkinliği, çeşitli koşullara bağlıdır.

Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Sofistike, düzenli ve geniş bir para piyasasının varlığı.
- Ticari bankaların, merkez bankası ile büyük ölçüde yeniden kesinti işlemleri gerçekleştirmesi.
- Büyük nakit fazlalarının olmaması, izlenen politikanın etkinliğini sınırlayacağı için, ticari bankaların sabit nakit rezervlerini koruması.

1.5.3.2. İkinci Niteliksel Politikalar

Belirli kredi türlerini ayırt etmeyi amaçlamaktadır. Kredinin kullanılacağı kullanımları etkilemeyi amaçlardır. Aynı zamanda planlanan ekonomik hedeflere ulaşılmasını garanti edecek şekilde miktar politikasından kaynaklanan eksiklikleri de önlemektedir (Al-Kafrawi, 2006, s. 202). Aynı zamanda seçici gözetim olarak da adlandırılmakta olup, belirli kredi türleri arasında ayırım yapmayı amaçlamaktadır. Kredi kullanımı ve miktarı, politikalar tarafından üretilen kusurlardan kaçınmak için planlanan ekonomik hedeflere ulaşılmasını garanti edecek şekilde tasarlanan kullanım nesnelerini etkilemektedir. Bunlardan en önemlileri aşağıdaki gibidir.

- Kredi türüne göre farklı faiz oranlarını belirlemek.
- Her kredi türü için belirli payları belirlemek.
- Teminat olarak verilen aslına göre kredileri ayırt etmek.
- Çeşitli kredilerin vadelerini kredinin kullanımına göre belirlemek.
- Merkez Bankası'nın belli bir tutarı aşan kredileri için onay almak.

Bu politikanın başarısı, kredi alırken kararlaştırılan belirli şartlara ve kredilerin kullanımına bağlıdır (Kamel ve Hamed, 2006, s. 145).

1.5.3.3. Üçüncüsü Doğrudan Politikalar

Bunlar merkez bankası tarafından, topluma veya bireysel olarak bankalara verilen emir ve talimatları kapsamaktadır. Bankaların zaman zaman değişen kredi ve yatırım taahhüdü bulunmaktadır. Doğrudan politikaya edebi ikna denilmektedir. Yemen de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerde kredi politikasının etkinliği bankaların kredi verme kabiliyetini nasıl etkilediğine dayanmaktadır. Sadece bankaların istikrarlı rezerv oranlarını koruyarak ve mevduatlarının bir yüzdesi olarak düzenlenerek garanti altına alınabilmektedir (Al-Zubaidi, 2002, s. 70).

1.6. İslami Para Politikasının Araçları:

İslami bankalar ve geleneksel bankalar arasındaki temel farklılıklara rağmen İslami bankalar, İslam Şeriat hükümleriyle bağlantılı işlemlerinin kendine has özelliklerine sahiptir. Ancak, merkez bankasında temsil edilen aynı bankacılık makamlarının denetim ve kontrolüne de tabidir. Merkez Bankası hem nicelik hem de niteliksel olarak para politikası araçlarını kullanarak bankaların faaliyetlerini izlemektedir. Bu araçlardan bazıları, İslami bankaların çalışmalarının niteliği ile tutarsız olmaktadır. Faiz alma veya verme ile ilgilenmedikleri için, İslami bankalara kar ve zarara katılımı esas alan para politikası araçları bulunmalıdır.

İslami ekonomik sistemi, doğası ve prensipleri bakımından diğer konumsal ekonomik sistemlerle farklılık göstermektedir. Bu aynı zamanda hedefleri açısından da geçerli olmaktadır. Para politikasının yönlerinin, özellikle İslami Şeriat hüküm ve ilkelerine uygun olarak kullanılan araçlar açısından farklılık göstermesi doğaldır. Bunlar, faiz oranı reeskontu ve açık piyasa için en önemli para politikası araçlarıdır. Bunlar, İslami bankaların özelliklerine uymayan araçlardır. Bu araçlar İslam hukukuna uygun araçlar olarak hizmet edebilmektedir.

1.6.1. İlk Olarak, İndirim Oranına Alternatif Olarak Kar ve Zarar Paylaşım Oranı

İndirim fiyatını değiştirmek için kullanılacak bazı araçlar aşağıdaki gibidir:

- Kâr ve Zarar Katılım Oranına Göre Yeniden Finansman:

- İslami bankalara olan vadeli mevduatların, öncelikli projelerinde kullanılmak üzere hükümete iyi kredi vermek zorunda olanların yüzdesini göstermektedir. Bunu sunan banka, koşullara ve ekonomik hedeflere bağlı olarak artan veya azalan Merkez Bankasından refinansmanının bir parçası olarak bir yüzdesine hak kazanır.
- Spekülasyon, ödül ve katılım yoluyla finansman:
- İslam Merkez Bankası bankalarının refinansman yoluyla kar ve zararların dağıtımı için belirli bir yüzdeyle yeni projelere katılımı, ya da istişareler ve spekülasyon bankaların satın alma yoluyla finanse etmeye devam etmek için.
- Kâr ve zarar oranının sınırlarını ayarlayın:
- Merkez Bankası kredinin büyüklüğünü ve gereken genişleme derecesini kontrol etmek için banka ve yatırımcılar arasındaki kâr ve zararlara katılım yüzdesi için asgari ve azami sınırları belirlemektedir. Aynı zamanda bankalara arasındaki alanda bir hareket ve özgürlük payı bırakmaktadır.

1.6.2. İkincisi: Açık Piyasa İşlemlerine Alternatif Olarak Hisse Paylaşımı

Merkez Bankasının para arz seviyesini etkilemek için gerek bankalardan gerekse bireylerden olmak üzere açık piyasadaki menkul kıymetlerin ve devlet tahvillerinin alınması ve satılması amaçlanmaktadır.

1.6.3. Üçüncüsü: Yasal Yedek Şartlarının Yeniden Düzenlenmesi veya Düzeltilmesi

Yasal rezerv koşulları, İslami bankacılık verileriyle uyumlu olacak şekilde yeniden ayarlanmalı veya düzeltilmelidir. Çoğu durumda bilindiği gibi, Merkez Bankası ile nakit rezervinin varlığı, İslam bankasının faizi için faydalı bir faiz fazlası sağlamaktadır. İslam bankasının faiz almadığı veya faiz vermediği bilinmektedir. Bu nedenle, bu fazlalığı toplamaktan kaçınmakta ve herhangi bir şekilde kabul edilmesini veya kullanılmasını kategorik olarak reddetme pozisyonu almaktadır. Bu nedenle Merkez Bankası, İslam Bankası'nın yatırım mevduatlarını yasal rezervin hesaplarından ve kısıtlamalarından muaf tutmalıdır. Çünkü bu mevduatlar, müşteriler tarafından üretim ve kâr projeleri alanlarında kullanılmak üzere ve yasal rezervin gerekliliklerini karşılamak için bunların kullanımını aksatmamak amacıyla İslam bankasına şartlıdır (Qili, 1986, s. 17-18).

1.7. Yemen'de Para Politikasındaki Gelişmeler

Yemen Merkez Bankası, Yemen'de bankacılık sektöründeki piramidin başıdır ve para otoritesini temsil etmektedir. Para politikası hedefleri, para otoritesi tarafından belirlenmektedir. Merkez Bankası'nın ana hedefinin parasal otoritesi olarak hedeflerinin (5). Maddesinde 2000 yılı Yemen Merkez Bankası Kanunu'nun (14) fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek, uygun likidite sağlamak ve mekanizmaya dayalı istikrarlı bir finansal sistem oluşturmak için uygun pazardır. Para Otoritesi, bu amacına çeşitli nicel ve nitel araçlarla ulaşmayı amaçlamaktadır. Yemen Merkez Bankası yasası (2000 sayılı 14) Merkez Bankası'nın hedeflerinin (5) maddesinde devletin para politikasını olarak belirlenmiştir. Fiyat istikrarını sağlamak ve uygun bir şekilde piyasa mekanizmasına dayalı istikrarlı bir finansal sistem oluşturmak için rahatlık sağlamak düşünülmektedir. Para politikası, bu hedefe çeşitli miktar ve türler olarak araçları ile ulaşmayı amaçlamaktadır (Hukuk İşleri Bakanlığı, 2009, s. 4).

Bu kısımda Yemen para politikasında meydana gelen en önemli gelişmeler incelenmektedir. Yemen'de ekonomik ve sosyal kalkınma için beş yıllık planlara göre 5 dönemde analiz edilmektedir. Para politikası, para ihracı yoluyla mali açığın finansmanı politikalarının ve sabit döviz kurunun uygulanması nedeniyle 1990'ların ortalarına kadar maliye politikası olarak kalmıştır. Bu, ödemeler dengesi dalgalanmalarını ele almak zorunda olan para politikasını yansıtmaktadır. Mali ve parasal reform programı uygulanana kadar ülkede parasal istikrarı sağlamak için para politikasının önceliklerine yeniden odaklanmayı amaçlamıştır (Al-Afandi, 2018, s. 519). Yemen'de para politikasının rolündeki en önemli gelişmelerin incelemesi:

1.7.1. Birinci Aşama: (1990- 1994) Yemen Birliği Sonrası Aşaması

Bu dönemde Yemen ekonomisi, başta bankacılık sisteminin zayıflığı ve düşük verimlilik seviyesi olan bir dizi faktör nedeniyle parasal olarak meydana gelen dengesizliklerden zarar görmüştür. Ayrıca hükümetin lehine yerel kredi kısmi tahsisine ek olarak zayıf para politikası etkinliğini ve finansal politika bağımlılığını da yaşamıştır. Bu durum Yemen ekonomisindeki enflasyon oranlarını artırmıştır (Al-Athwari, 2000, s. 43). Bu noktada Merkez Bankasının işi sadece büyük miktarlarda nakit basmak ve onları ekonomiye pompalamak olmuştur. Böylece, merkez bankası, hazine çalışması

yürüttüğü için gayri safı yurtiçi hasılanın %17-22'sinin kamu bütçe açığını doldurmaktır.

Merkez bankası (para otoritesi), yıllık %73-100 arasında değişen likiditeyi ve enflasyonu kontrol altına almak için herhangi bir para politikası aracı kullanmamıştır. Tesislere ve kredilere olan faiz %17'ye ulaşsa da mevduatların faydaları enflasyona kıyasla 10% ila %15 arasında değişmektedir. Bu nedenle gerçek fiyatın negatif olduğu görülmektedir. Ayrıca, Yemen ekonomisinin maruz kaldığı şoklar nedeniyle bu dönemde GSYİH büyümesi negatif olmuştur. Bu faiz oranları yatırımların gerçek belirleyicileri değildir (Al-Asali, 1999, s. 175). Yasal rezerv, Yemen bankaları tarafından tutulan mevduatların %30'u olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, bu araç, müşterilere verilen kredi miktarı üzerindeki gözetim rolünden dolayı dondurulmuştur.

Merkez Bankası, açık piyasa performansı ile Kredi için mevcut fonları etkileyememiştir. Bu düzenlenmiş bir borsa eksikliği ve nakit piyasasının verimsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bütçe açığı da Merkez Bankası'ndan doğrudan borçlanma ile finanse edilmektedir. İndirim oranı aracıyla ilgili olarak, ticari bankalar borçlanma için Merkez Bankasına dönmemiştir. Fazla akışlı %9,5 faiz için Merkez Bankasına yatırılmıştır (Al-Afandi, 1997, s. 106).

Bu nedenle Merkez Bankası'nın döviz piyasası üzerinden Yemen riyalinin fiyatlarındaki dalgalanmaların etkisini hafifletme rolünü sınırladığı ve bu dönemde Yemen ekonomisinin yaşadığı durgunluk ve düşüşü ortadan kaldırarak, kredinin kontrolünü ve boyutunu iyileştirmek için para politikası ve kredi araçlarını harekete geçirdiği görülebilmektedir. Diğer taraftan, banka kredisi talebi olmamıştır, çünkü yatırımcılar istikrarsız ekonomik durum ve belirsizlik durumu ışığında kredi talep etmekte tereddüt etmişlerdir. Ayrıca, kesin teminat ve garanti talebi olduğu için kredi arzı düşmüş ve Yemen ekonomisinin yaşadığı durgunluk nedeniyle borçluların ödeme yapamayacağından korkulmaktaydı.

1.7.2. İkinci Aşama: (1995-1999) Bankacılık Sektöründe Refsorm Aşaması

Mart 1995'te Uluslararası Para Fonu ve Yemen hükümeti, ekonomik ve para politikasındaki yapısal dengesizlikleri düzeltmek için kapsamlı bir program geliştirmek için iş birliği yapmıştır (Alsafty, 2007, s. 1-2). Bu, Yemen ekonomisinin iç ve dış

dengeğini sağlamayı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan, Yemen'deki ekonomi politikası sürecinde gerçek ve kapsamlı bir değişiklik olmuştur.

Aşağıdaki tablo, 1995-2015 yılları arasında Yemen'de para politikası araçlarındaki değişiklikler kullanımını göstermektedir:

Tablo 1: Yemen'de Para Politikası Araçlarındaki Değişiklikler (1995-2014)

Yıl	Yemen riyaliyle zorunlu karşılık	Yabancı para birimiyle zorunlu karşılık	Hazine bonolarının getirisi	İndirim oranı	Krediye faiz
1995	%25	%25	%23	---	%(25-30)
1996	%15	%15	%25	%28,51	%(25-32)
1997	%10	%15	%13	%15	%(15-20)
1998	%10	%20	%18	%19,95	%(14-20)
1999	%10	%20	%17	%18,53	%(22-28)
2000	%10	%20	%13	%15,89	%(15-20)
2001	%10	%20	%13	%15,16	%(15-20)
2002	%10	%20	%11	%13,9	%(15-21)
2003	%10	%20	%14	%16,87	%(15-21)
2004	%10	%20	%15	%16,98	%(15-21)
2005	%10	%20	%16	%17,29	%(15-21)
2006	%10	%20	%16	%17,83	%(15-21)
2007	%10	%20	%16	%17,92	%(15-21)
2008	%10	%20	%14	%17,43	%(15-21)
2009	%7	%20	%13	%15,57	%(23-29)
2010	%7	%20	%23	%23,23	%(23-29)
2011	%10	%20	%22,83	%24,81	%(23-29)
2012	%10	%20	%21,83	%23,75	%(20-27)
2013	%10	%20	%16,54	%18,55	%(19-25)
2014	%10	%20	%15,9	%18,05	%(19-25)

Hazine bonoları, ilk kez Aralık 1995, Ocak ve Şubat 1996'da ve bir ay boyunca enflasyon dışı kaynaklardan gelen bütçe açığını finanse etmek amacıyla, aşırı akış elde etmek için bir araç olarak düzenlenmiştir. Başarısının ilk belirtileri ortaya çıktığında 91 gün, 182 gün ve 364 gün boyunca yayınlanmış ve bir ay iptal edilmiştir. Açık artırma haftalık olarak gelişti ve birçok tasarruf çeken ve bankaları mevduat kabul etmeye teşvik eden büyük bir faaliyet yaratmıştır. Dolardan gelen mevduat bakiyelerinin çoğu, tezgâh piyasa faizinin %2'sinin geri dönüşü nedeniyle gerçeğe dönüştürülmüştür. Enflasyonun 1994 yılı sonunda yaklaşık %73'ten 1995 yılı sonunda %57'ye ve 1996 yılında %27'ye düşmesine neden olan durum, bütçe açığının azalması ve enflasyonist (t-bono) enflasyonunun 1996 yılı sonunda %27'den 1999 yılı sonunda yaklaşık %10'e düşmesine ve 1996 yılında GSYİH'nın yaklaşık %4'ünün bütçe açığının 1999 yılında yaklaşık %1,1'e düşmesine neden olmuştur.

Hazine bütçe açıklarının finansmanı için, akış ve enflasyonu kontrol etmek için yetkili olduğu bilinmektedir. Sonuç olarak, özel sektöre yönelik kredi hacmi azaltılmış ve sınırlı finansman sıkılaştırılmıştır. Aynı zamanda kalkınma yatırım harcamalarına değil, eğlence ve tüketici tüketimine yönelmiştir.

Merkez Bankası ve kamu kurumlarından alınan kredilere kolaylaştırıcı faiz de iptal edilmiştir. Bu, %130'u aşan kredi hacmindeki ani artışı açıklayan devlet açığını finanse etmek için nakit ihracı kullanımını önlemek amaçlanmıştır.

Ayrıca mevduatlara ilişkin gösterge faizi %20-22 olarak belirlenmiş ve 1996 yılında %25-27'ye çıkarılmıştır. Bu durum, bankalardaki mevduatın 1994 yılında 50 milyar riyalden 1995'te 98 milyar YR ve 1996 yılının sonunda Tüccarlar ile ticari bankalar arasındaki güveni artıran 120 milyar YR yükselmesinden dolayı kamudan akışa ve emilmesine yol açmıştır.

Şehrin faiz oranlarını serbestleştirmek için 1994 yılında 17 milyar riyalin kredileri ve avansları 1995 yılında 35 milyar YR yükselirken, yüksek kredi faiz oranları nedeniyle 1996 yılı sonunda 31 milyon YR düşüşün geri dönüşü, bu dönemde kredi hacmindeki olumsuz büyümeyi açıklamaktadır.

Gösterge faiz oranları Mart 1997'de (%20) olmuştur ve düşük enflasyon ve fiyat istikrarı sonucunda faiz oranı %14'e, sonra %12'ye ve daha sonra %11'e düşürülmüştür. Bu aynı zamanda 1997 yılında kredi hacmindeki ani artışı da açıklamaktadır. Bununla birlikte, 1998 yılında petrol fiyatlarındaki düşüş ve döviz kurları üzerindeki baskı sonucunda, gösterge faiz oranı 1998 yılında tekrar %15'e yükselmiş ve Aralık 1999'da faiz oranı %18'e ulaşmıştır. 2000 yılı boyunca Merkez Bankası faiz oranını kademeli olarak %15'e, sonra %13'e indirmeye başlamış ve bu dönemlerde kredi hacminin dalgalanmasının nedenini gösteren gösterge faizdeki yukarı ve aşağı dalgalanmaya neden olmuştur (Al-Samawi, 1999, s. 117-129).

Merkez bankası Mayıs 1996'da kredi imkânlarını ve bunlar için gerekli tahsisatlarına nasıl hesaplandığını sınıflandırarak bankalara bir genelge yayınlamıştır. Hesaplama, kredi kararını veren yetkili makamlardan bağımsız olarak iç komiteler tarafından yapılmakta ve bu da bankaların maruz kalabileceği risk miktarını azaltmaktadır.

İslami bankalara gelince, çalışmalarını İslami Şeriat yasalarına uymak için bazı istisnalar verilmiştir. 1996 yılı 21. yasa İslami bankaların Madde (13) paragrafları (B) İndirim oranına tabi olmayan İslami bankaları işaret etmiştir. Çünkü, indirim oranı faize dayanmaktadır. Ancak, yasa ve bir önceki maddede, İslami bankalar, merkez bankasının faiz temelinde kullanılmaması şartıyla, diğer bankalara uygulanan yasal yedeklerin yüzdesine tabi tutulmuştur. İslam Şeriatı hükümlerine uygun mekanizmalara göre, merkez bankasının İslami bankaların rezervlerini yurt içinde veya yurt dışında yatırımlarına izin veren bir madde eklenmiştir.

Yasa ayrıca 24. maddede, merkez bankasının, kuruluş kanunlarına ve merkez bankası kanunlarına uygun olarak yönetilmesini sağlamak için bankayı teftiş etme hakkını öngörmüştür.

İslami Bankalar Kanunu'nun 40. maddesinde, Yemen Merkez Bankası, altı aydan fazla olmayan ve bir ayı geçmeyen bir süre boyunca bir yatırım mevduatı yoluyla akış ihtiyaç duymaları halinde İslami bankalara finansal imkânlar sağlamak ve bu tesislerin, İslami bankalara sunulan herhangi bir teminat kapsamında olması şartıyla merkez bankası yıl sonunda geri dönüş almaktadır. Yukarıdakilerden, merkez bankasının gösterge niteliğindeki faiz oranlarını çoğunlukla riyal döviz kurlarını sabitlemek için kullandığı açık olarak görülmektedir. Bankaların, özellikle de bankaların gerçek tasarrufları için cazip bir faktör olarak, bu mevduatların bir kısmını, getirisi genellikle gösterge niteliğinde faiz artı bir veya iki puan olan hazine bonolarına yeniden yatırıyorlar, Merkez bankası, riyal faiz oranının pozitif olmasını sağlamak amacıyla gösterge faiz oranını belirlerken hâkim enflasyon oranını da dikkate almıştır, böylece döviz tasarrufları veya Emlak'taki spekülasyonlara geri dönülmemiştir. Bu, kredi hacminde bir artışa neden oldu, ancak gerçek finansal yatırımlarda, özel sektör kredisi faiz oranındaki değişikliklere cevap vermedi, Para politikası gerçek krediyi olumsuz yönde etkiledi, bu faiz oranının gerçek değerini etkileyen enflasyon sonucudur, Olumsuzdu, Ayrıca, yatırım ortamı yatırım için teşvik edici değildir.

1.7.3. Üçüncü Aşama: (2001-2010) Para Politikası Araçlarının Görelî İstikrar ve Etkinleştirme Aşaması

Yemen'deki ekonomik ve sosyal kalkınma için ikinci beş yıllık planı temsil eden dönem (2000-2005) tarihlerin arasında oluşturulmuştur. Önceki tablodan, riyal üzerindeki yasal rezerv oranının (%10) durgun olduğunu görmekteyiz. Bu Merkez Bankası'nın aracı o dönemde verimli kullanmadığının bir göstergesidir. Yani merkez bankası oranı bir süre sabit tutmaktadır. Para ve kredi piyasası gereksinimleri merkez bankasının bu aracı daha esnek bir şekilde kullanmasını gerektirmektedir.

Para politikaya göre Temmuz 2000'den bu yana riyal mevduatları üzerindeki en düşük göstergesi faiz oranını %13'te tutmaktadır. YR olan ilgi diğer yabancı para birimlerine kıyasla yüksek kalmıştır.

Merkez bankasının bu dönemde indirim oranını yıldan yıla değiştirdiğini fark ettik. İndirim oranındaki değişikliklerden bağımsız olarak faiz oranı sabittir. Bu faiz oranı ile indirim oranı arasındaki ilişkinin zayıf olduğunun göstergesidir. Ayrıca Merkez Bankası, ticari bankaların bu kredilere ihtiyaç duymaması nedeniyle ticari bankalara kredi vermemiştir. Kasasındaki büyük nakit fazlası ve Yemen Merkez Bankası hazinesinden dolayı indirim oranı Yemen Merkez Bankası tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla açık piyasa politikasının banka kredi işlemlerini etkilemesinde bir etkisi yoktur. Devletin bankacılık sektöründeki en yüksek yatırım yüzdesini temsil eden genel bütçe açığını finanse etmek için bir açık piyasa politikası kullanılmaktadır.

Hazine bonolarının ticari bankaların likiditesini sınırlama ve yurtiçi likiditeyi azaltmadaki zayıf rolünün bir sonucu olarak 2001 yılında merkez bankası yeni hazine bonusu ihraç etmemiştir. 2001 yılında, döviz girişlerini absorban etmek ve fazla likiditeyi absorban etmek amacıyla yeni bir parasal enstrüman olarak mevduat sonuçlarını çıkarmıştır. Yani hazine bonolarının- merkez bankasına göre piyasadaki fazla likiditeyi harcayarak enflasyonu kontrol altına almadaki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Merkez Bankası, 2001 yılı sonuna kadar (40) milyar riyal mevduat sonucu ihraç etmişti. Bunların yaklaşık %75'i ticari bankalara %24'ü emeklilik fonlarına ve %1'i kamu kurumlarına aittir. Banka merkez bankasına minimum (gösterge) faiz artı yüzde bir ödemektedir. Bankaları mevduat kabul etmeye teşvik etmek amacıyla bu sonuçları Merkez Bankası kaynakları üzerinde ağır bir yük oluşturmaktadır. Merkez

Bankası'nın bu sonuçlara ödediği faiz neticesinde 2001 yılında yaklaşık (2.8) milyar riyal ulaşmıştır.

Ancak mevduat sonuçlarının büyüklüğündeki gelişmeler ve yerel likiditedeki artış bu parasal aracın yurtiçi likiditeyi ve buradaki değişim hacmini sınırlamaya katkı sağlamadığını göstermektedir. Mevduat sertifikalarının kullanılması, istenen seviyeye ulaşılmasını sağlamadı. Bu para politikası aracının iç likiditeyi kontrol etme, enflasyon oranlarını düşürme ve döviz kuru üzerindeki baskılardaki önemini ve etkinliğini sınırlamaktadır.

Ancak yasal rezerv oranını ayarlama politikasına gelirse Yemen Merkez Bankası'nın bu aracı özellikle 2000-2005 döneminde yeterli esneklikle kullanmadığını görürüz. Bu araç banka kredisi ve yurtiçi likidite üzerinde istenen etkiyi yaratmadı. Hem riyal mevduata ilişkin zorunlu karşılık, hem de riyal mevduata ilişkin gösterge faiz oranı Temmuz 2000'den bu yana değişmeden sırasıyla %10 ve %13'te tutuldu.

Yabancı para mevduatlar üzerindeki zorunlu karşılık oranı ise, parasal istikrarın sağlanması amacıyla Şubat 2003'te %20'den Haziran 2005 sonunda %30'a yükseltilmiştir. Bu spekülasyonu azaltmak ve kurtarıcıları riyalardan tasarruf etmeye yönlendirmek içindir. Aynı zamanda bankaların döviz mevduatlarına verdiği faizin de azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu mevduat sahiplerinin riyal cinsinden para yatırmayı tercih etmesini sağlar ve polarizasyon ve döviz kuru baskılarını azaltır. Bu politika, piyasayı ihtiyaçları döviz kuru üzerindeki baskıları azaltmayı ve fiyat istikrarını sağlamak için likiditeyi emmeyi hedeflemektedir.

Ancak, yurt dışı mevduatın büyüklüğü, büyüme hızı ve yasal rezerv oranındaki gelişmeler arasında herhangi bir ilişki göstermemektedir. Bu politikanın dolara olan talebi sınırlayamadığının dolayısıyla döviz kurunun değer kazanmasını ve riyalın değerindeki bozulmanın sınırlandırıldığının bir göstergesidir. Bu prosedür, borç verme maliyetinin ve dolayısıyla yatırımın artmasına katkıda bulunur ve ekonomik durgunluğa yol açar. Etkinliği kanıtlanamayan döviz kurunun istikrarına katkıda bulunmayı amaçladıklarıyla karşılaştırıldığında aksine, yatırım ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek döviz kurunun istikrarını olumsuz etkileyebilir (Matar, 2009, 194).

Yemen'deki ekonomik ve sosyal kalkınma için üçüncü beş yıllık planı temsil eden dönem (2006-2010) tarihlerin arasında oluşturulmuştur. 2006 yılı şubat ayı sonunda yabancı para mevduatları üzerindeki zorunlu karşılık oranı %20'ye düşürülmüştür. Merkez bankasının döviz piyasasına müdahalesi, 2006 yılında istikrar, düşük polarizasyon ve döviz kuru üzerindeki baskının azalması nedeniyle azalmıştır.

Mevduatta yasal rezerv oranı, 2007 yılında riyal mevduatta %20'den %10'a düşürülürken, 31 Mart 2008'de %7'ye düşürülmüştür. Yabancı para mevduatları üzerindeki yasal rezerv oranı ise toplam yabancı para mevduatın %20'si ile aynı kalmıştır. Riyal ve yabancı para cinsinden mevduatların yasal rezervlerine uygulanan faiz oranı 1/4/2008 tarihinden itibaren kaldırılmıştır (Merkezi İstatistik 2011, 302). Bununla birlikte, bu aracın etkisi, para arzının en yüksek yüzdesini oluşturan bankacılık sistemi dışında dolaşan parayı kontrol edememesi nedeniyle sınırlıdır.

2008 yılı boyunca ve küresel mali krizle birlikte, Yemen Merkez Bankası'nın para politikası, özellikle faiz oranları ve enflasyon ile ilgili olarak, mevcut değişimlerle başa çıkmada esneklik göstermiştir. Riyal mevduatları üzerindeki en düşük gösterge faiz oranını %13 ile korudu. Riyalin ilgisi yabancı para birimlerine göre yüksek kaldı.

Merkez Bankası ayrıca riyal mevduatları üzerindeki zorunlu karşılık oranını Nisan 2008'de %10'dan %7'ye düşürdü.

Dönem içinde, bankacılık sektöründen kredi teminini kolaylaştırmak amacıyla yerel para cinsinden faiz seviyesi %13 olarak sabitlenmiştir ve yerel para biriminde spekülasyonu azaltmaya ve yüksek enflasyon oranını azaltmanın yanı sıra likiditeyi emmeye çalışılması gerekmektedir. Mevduat veya kredilerde faiz oranları yüksektir ve bu artış yatırım faaliyetlerindeki düşüşü hızlandırarak ülke ekonomisini daraltıcı bir etkiye sahiptir. Bankalar için asgari sermaye, çoğu banka sermayesini 6000 milyon YR yükselttiğinden, bankacılık sisteminin yapısı tablosunda da belirtildiği gibi, 2009 sonunda altı milyar YR çıkarıldı.

2010 yılında Merkez Bankası, yabancı para mevduatları üzerindeki zorunlu karşılık oranını faizsiz %20 düzeyinde tutmuştur. Riyal mevduatı üzerindeki zorunlu rezerv oranı faizsiz %7 seviyesindedir. Merkez Bankası, bir yandan enflasyonist baskıları

sınırlamak ve döviz kurunun göreceli istikrarı ile diğer yandan iktisadi faaliyetin canlandırılması arasında mümkün olan en yüksek dengeyi sağlamaya istekliydi.

2010 yılında Merkez Bankası, enflasyonist baskıları kontrol altına almakla aynı zamanda ekonomik aktiviteyi canlandırmak arasında mümkün olan en yüksek dengeyi sağlamaya çalıştı. Mart 2010'da bankalarda riyal cinsinden tasarruf mevduatı faiz oranı %20'ye yükseltildi. Yabancı para mevduatları ise faizsiz %20 seviyesinde, Türk parası mevduatlarındaki zorunlu karşılık oranı da %7 faizsiz kalacak şekilde değişmedi.

1.7.4. Dördüncü Aşama: 2011-2015 Siyasi Kargaşa Dönemi

2011 yılında Yemen'de siyasi kargaşa vardı. Sonuç olarak 2011 yılında siyasi krizin patlak verdiği ilk aylarda Yemen'de faaliyet gösteren bankalar likidite krizine tanık oldu. Bankalar, mevduat sahiplerinden büyük çaplı para çekme işlemlerine maruz kaldı. Siyasi istikrarsızlığın yan etkilerinden korktukları için merkez bankasının müdahale etmesini gerektirdi. İster Yemen riyalinde ister diğer para birimlerinde olsun para çekme işlemlerini karşılamak için piyasaya likidite pompalamaktadır. Mart 2011'de, yabancı para mevduatları üzerindeki zorunlu karşılık oranı %20'den %10'a, gösterge niteliğindeki mevduat faiz oranı ise %20'den %18'e düşürülmüştür. O dönemde para çekme işlemlerini azaltan ve likiditeyi desteklemeye katkıda bulunan likiditeyi artırmak içindi.

2013 yılının şubat ayında ise gösterge faiz oranı %18'den %15 seviyesine düşürüldü ve Aralık 2015 sonuna kadar bu seviyede devam etti. Finansman maliyetini düşürerek ekonomik aktiviteyi canlandırmak ve özel sektöre krediyi genişleterek ekonomik büyümeyi hızlandırmak için yatırımı teşvik etmek amacıyla merkez bankası, para politikası kapsamında yabancı para mevduatları üzerindeki zorunlu karşılık oranını %10, riyal mevduatları için %7 olarak tuttu ve aynı zamanda Merkez Bankası da rezervlere faiz vermemektedir. Yemen'de Mart 2015'ten başlayan savaş nedeniyle Nisan 2015'te döviz işlemleri azaldı ve döviz mevduatı çekme işlemleri birkaç ay durdu. Para bozduranların işlem başına 2 milyondan fazla Yemen riyali satması engellendi.

1.7.5. Beşinci Aşama: (2016-2018) Yemen'de Para Otoritesinin İkiye Bölünmesi Aşaması

Yemen'de savaş devam ettiğinden dolayı Eylül 2016'da Yemen Merkez Bankası'nın Yemen başkenti Sana'a'dan Aden'e değiştirildi. Bu durum bankacılık sektörü başta Sana'a ve Aden arasındaki parasal otoritenin bölünmesi ortaya çıkardı, birçok kısıtlama ve yeni zorluklara neden oldu. Ardından yerli ve yabancı para cinsinden likidite krizi gelmeye başlamıştır. Ondan sonra uluslararası finans sistemine olan güvenin çöküşü ve Yemen bankacılık sistemi içinde bankalar ile merkez bankası ve mevduat sahipleri ile bankalar arasındaki güven krizi olmuştur. Bununla birlikte, para politikası işe yaramaz ve uygulanamaz hale geldi. Aynı zamanda bankaların varlıklarının %65'inden fazlasını kontrollerinin dışında bırakan ve mevduat sahiplerini 2016'dan önce mevduatlarını çekmekten mahrum bırakan eski likidite krizi olmaya başladı. Merkez bankasının dış bankalarla birlikte operasyonlarının daha fazla işlerin yapmayı durdu. Bu nedeniyle Yemen'i yüksek riskli bir bölge olarak sınıflandırmaktır. Ancak para aklamayla mücadelede alınan tedbirlerin zayıflığı ve Yemen'e gelen ve giden para transferlerinde engellere yol açtı.

Merkez bankası da 1,2 milyon Yemenli vatandaşların maaşının ödemeyi durdurmak zorunda kaldı. Bu yerel para biriminden gerekli likidite eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu arada, merkez bankasının döviz rezervleri neredeyse tamamen tükendi.

Eylül 2018'de Aden Merkez Bankası, iç borçlanma araçları için faiz oranlarını artırdı ve yeni iç borçlanma araçlarını sisteme yüklenilmiştir. Ticari ve İslami bankaların varlıklarını çekmek amacıyla Kasım ayı itibarıyla Aden Merkez Bankası, bir grup ticari ve İslami bankaya 100 milyar riyal iç borçlanma aracı sattı. Ancak Aden Merkez Bankası, bu borçlanma araçlarının nakit olarak ödenmesini talep etti. Aynı zamanda Yemen bankalarının mevcut kamu borç yatırımlarını üzerlerindeki yüksek faiz oranlarından yararlanmak amacıyla yakın zamanda ihraç ettikleri yeni kamu borçlanma araçlarına yatırıma aktarmalarını engellemeye başlamışlardır.

Ülkenin tüm bölgelerinde bankacılık sistemi üzerinde birleşik ve etkili bir para otoritesi yoktur. Diğer faktörlerin yanı sıra para politikası da istenilen gibi değildi. Tüm bunlar göz önüne alınarak sonuçlara aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Al-Batali, Ocak 2018,s.6):

- Vatandaşın ulusal para birimine ve bir bütün olarak bankacılık sistemine olan güveninin bozulması ve yabancı para birimlerine sahip olma bankacılık sistemi dışına çekmeye tercih etmektedir.
- Yemen'de faaliyet gösteren bankalar, iki otoritenin birbiriyle uyuşmayan kararlarıyla büyük bir sorunun içindedirler. Bankaların para otoritelerine olan güveni zayıfladığı için mevduatlarını merkez bankasına yatırmamaya çalışmaktadırlar.
- Bankaların genel bütçeyi enflasyonist olmayan kaynaklardan finanse etmek için yeni hazine bonusu, devlet tahvili ve İslami tahvil ihraç etme konusundaki isteksizliği görülmektedir.
- Yemen'e yatırım yapmanın yüksek riski göz önüne alındığında mali fazlalıkları olan bankalar, getiri elde etmek için döviz kurları üzerinde spekülasyon yapma eğilimindedirler.
- En önemlisi döviz krizi olan Yemen ekonomisinin karşı karşıya olduğu ekonomik krizleri hafifletmek için uygun para politikası araçlarını kullanmak mümkün değildir. Çünkü Yemen riyalı dolar karşısında değerinin %55'inden fazlasını kaybetti.
- Yatırım ortamının bozulması ve nakit fazlası sahiplerinin kalkınma projelerinden uzaklaşarak döviz piyasasında döviz kurunda spekülasyon yapma eğilimi oluşturulmaktadır.
- Merkez bankası şube sisteminin ikiye bölünmesinin bir sonucu olarak para ve bankacılık gelişmelerine ilişkin kapsamlı ve şeffaf bir veri tabanının olmaması, para arzı verilerinin ve merkez bankasının mali durumunun hazırlanmasını engellemiştir.

BÖLÜM 2: BANKA KREDİSİ

Kredi fikri MÖ 2.600'den daha sonra ortaya çıkmıştır. Babil, Sümer ve diğer medeniyetlerde bu konudaki ünleriyle bilinmektedir. Tahmin edileceği gibi banka kredisi şimdiye kadar gelişmeye devam etmiştir (Al-Douri ve Al-Samarrai, 2006, s. 73).

Kredi fonksiyonu, ulusal ekonomik aktivite ve bankacılık kurumlarının faaliyetleri düzeyinde büyük öneme sahiptir. Çünkü, fon sağlamada, bütün yatırım ve ekonomi önemli bir rol oynamaktadır. Kredinin rolü, ekonomik büyüme derecesine ve ülkenin az gelişmişliğine bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu farklılık ülkenin ekonomik açıdan gelişmesi ve gerilemesi ile ilişkilendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bankaların az gelişmiş ülkelere kıyasla kredi verme kabiliyeti daha yüksek olmaktadır.

Bu bölümde, kredi kavramı, kredi teorileri, önemi ve türleri gösterilmektedir.

2.1. Kredi Kavramı

Kredi kelimesi Arapçada 'ائتمان' güven kelimesinden gelmektedir. Kredi 'ائتمان' müteahhitler arasında dürüstlük ve güven anlamına dayanmaktadır. Bir türev kelime olan "kredi" güven vermek anlamına gelmektedir (Rashid ve Judeh , 1991, s. 103). Kredi kelimesi Kur'an-ı Kerim'de **Bakara** suresinin 283. Ayetinde bahsedilmiştir:

{ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانَ مَقْبُوضَةٍ فَإِنْ مِنْ بَعْضِكُمْ بَعْضًا فُلْيُودَ الَّذِي أَوْثَمْنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكُونُوا الشَّاهِدَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثَمُ قَلْبُهُ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (283) }

Yukarıdaki ayette kredi ve şartlar belirtilmiştir. Yorumlanmasıyla ilgili olarak: 'Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamasanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenirsiniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın' (Altuntaş ve Şahin, 2003, s. 48).

Aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birbirini tamamlayan çok sayıda kredi tanımı vardır: Kredi, bireyler arasındaki ilişkilerde güvene denir (Shamiya, 1993, s. 237).

Diğerleri krediyi, eşit bir gelecekteki değerin vaadi için şimdiki değeri ile değiştirme süreci olarak tanımlamaktadır. Genellikle bu değer paradır. Kredi sürecinin iki tarafı bulunmaktadır: Birincisi kredinin sahibi ve alacaklı veya borç veren, ikincisi kredinin alıcısı ve borçlu veya borç alan olarak adlandırılmaktadır. Kredi değerine ek olarak,

vazgeçme tutarı, alacaklıya iade anlamına gelen bugünkü değeri ifade etmektedir (Kamel ve Hamed, 2006, s. 71).

Kredi, aynı zamanda ekonomik aktivite düzeyinde de tanımlanmaktadır: Çeşitli iktisadi faaliyetlerde çalışan unsurları mevcut nakitle veya değiş tokuş yapmak için ne olursa olsun temin etmektir (Al-Shammari, 1999, s. 103).

Banka kredisi, bir müşterinin isteğine göre veya bir süre sonra istediği kişi veya şirketin istediği şekilde belirli bir getiri veya özel bir komisyon karşılığında karşılık verdiği bir işlem olarak tanımlanmaktadır. Bu işlem, likidite sıkıntısını gidermek, normal faaliyetlerine devam edebilmek veya müşteriye yatırım amacıyla borç vermek veya bankanın müşterisinin veya müşterinin adına başkalarının lehine taahhütte bulunma taahhütleri vermek amacıyla nakit veya başka bir formda oluşmaktadır (Al-Najjar, 1997, s. 71).

İslami bankalarda banka finansmanı kavramı: Aynı fonların veya (banka) tarafından sahip olunanların bir başkasına (müşterinin) İslami Şeriat hüküm ve kuralları dâhilinde elden çıkarılması ile sağlanan nakit parayı ifade etmektedir. Murabaha finansmanı, spekülasyon ve katılım gibi İslami Şeriat hükümleriyle çelişmeyen izin verilen getirilere ulaşmak amacıyla, bankanın sahip olduğu paralardan- başka bir kişiye- müşteriye- aynı banka veya nakit sağlamaktır (Al-Wadi ve Hussein, 2018, s. 86).

Tüm banka kredisi kavramlarının aşağıdakileri içerdiği belirtilmektedir:

- Müşteri ve banka arasında güven oluşturmaz.
- Bir yatırım olsun ya da nakit açığını karşılamak olsun, ihtiyacı olanlara kredi uzatmaz.
- Bankaya başvurulduğunda müşteriye kredi vermez.
- Bankanın, müşteri kredisi (İslami bankalardaki karlar) karşılığında faiz ve komisyon almasıdır.
- Kredinin, doğrudan krediler gibi bütçe kalemleri ile teminatlar ve belgesel krediler gibi bütçe kalemleri dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde verilmesidir.
- Kredi, bankanın en önemli ve kârlı faaliyetlerinden biri olmasıdır.

2.2. Banka Kredi Teorisi

Bankalar ana kredi kaynağıdır, bu yüzden banka kredisi olarak adlandırılmaktadır. Kredi faaliyeti pek çok teoriden etkilenmiştir. En önemlileri şunlardır (Al-Afandi, 2009, s. 83-85):

2.2.1. İşletme Kredisi Teorisi

Bu teori, bankada belirli bir akış miktarını korumakla ilgilidir. Bankanın itibarını ve finansal konumunu koruma faaliyetleri, iç ve dış ticaret faaliyetlerinin finansmanına ve en geç bir yıl içinde kısa vadeli işletme sermayesi finansmanına odaklanmaktadır. Bu teorinin kullanımı İngiltere bankalarından yayılmıştır ve dünyanın geri kalanındaki bankalar İngiliz bankalarından etkilenmiştir.

2.2.2. Modern Teori

Bu teori, Almanya'daki sanayi rönesansını desteklemek için Alman okuluna dayanmaktadır. Bankaların uzun vadeli kredi teminini desteklemekte ve kârlılığı amaçlamaktadır (Saif, 2003, s. 33). Kapitalist ülkelerin maruz kaldığı Büyük Buhran sonrası ortaya çıkmıştır.

2.2.3. Kapsamlı Bankacılık Teorisi

Kredi ve bankacılık faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine, karlılık ve likidite hedeflerine uyum sağlanmasına dayanan modern teorinin bir uzantısıdır.

2.3. Kredi Türleri

Kredi için beş türü vardır. Bu türler farklı kriterlere göre sınıflanmaktadır.

2.3.1. Kredinin Amacına Göre Türleri

a) Tüketici Kredisi:

Bireylerin mal ve hizmet alma amacıyla şu anki gelirleriyle orantılı olarak edindikleri krediyi ifade etmektedir. Bu tür genellikle dayanıklı malları finanse etmek için kullanılır.

b) Ticari kredi:

Ticari bankaların iç ve dış ticaret işlemlerini finanse etmek için bireylere, iş adamlarına veya devlet kurumlarına sağladığı kredidir. Ayrıca endüstriyel projelerde üretim girdilerinin ve işçilerin ücretlerinin satın alınmasının finanse edilmesi sağlanmıştır. Kısa vadeli borç olarak kabul edilmektedirler.

c) Yatırım Kredisi:

Verimli işletme ve kurumlara yatırım ve üretim gereksinimlerini sağlamak amacıyla verilen kredidir. Uzun vadeli bir borçtur.

2.3.2. Kredinin Süresine Göre Türleri**a) Kısa Vadeli Kredi:**

Kredi bir yıl veya daha kısa bir süre için işletme sermayesini finanse etmek amacıyla projeler için verilir.

b) Orta Vadeli Kredi:

Bir ila üç yıldan daha uzun bir süre için proje veya dayanıklı tüketim malları alımı için sermaye finansmanı olarak verilen kredilerdir. Bazı bankalar beş yıllık bir süre için verilen kredileri orta vadeli bir kredi olarak kabul ederler.

c) Uzun Vadeli Kredi:

Beş yıldan uzun bir süredir verilen kredidir. Sanayi, gayrimenkul ve tarımsal projelerdeki sabit yatırım işlemlerinin finanse edilmesini sağlar.

2.3.3. Kredinin Araçlarına Göre Türleri**a) Doğrudan Kredi:**

Müşteriye sunulan ve başvuranın arzu ettiği işlemleri finanse etmek için emrinde bulan kredilerdir.

b) Dolaylı Kredi:

Bu, müşteriden yararlanıcıya karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, müşteriden yararlanıcıyı ödeme talebine dayanarak bankadan bir başkasına (yararlanıcı) verilen bir teminattır.

2.3.4. Kişisel Kredi Alıcısına Göre Türleri

a) Özel Kredi: Özel şahıslara, kuruluşlara ve şirketlere verilen kredidir.

b) Kamu Kredi: Devlete ve resmî kurumlara verilen kredidir.

2.3.5. Garantine Göre Türleri

Kredi politikalarını geliştirirken ve dolayısıyla kredi verirken bankaların üzerinde durduğu en önemli kriterlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu krediler iki gruba ayrılabilir. Bunlar ise güven ve ayni kredilerdir.

Güven, müşteriye itibar, finansal ödeme gücü temelinde ayni hiçbir garanti vermeden kredi sağlar. Kişisel kredi olarak da adlandırılır.

Ayni kredi, bu kredi türünde, güvenile bilirliği onaylandıktan sonra, müşterinin kredi alabilmesi için ayni garantiler vermesi gerekir (Al-Afandi, 2009, s. 86-92).

2.4. Banka Kredisinin Önemi

Kredinin önemi farklı açılardan görülebilmektedir. Birincisi, bankanın bakış açısından (kredi veren), ikincisi, borç alanların bakış açısından (bireyler- şirketler) ve üçüncü olarak da toplumun bakış açısını kapsamaktadır. Bu aşağıdaki gibidir:

2.4.1. Bankanın Bakış Açısından Önemi (Kredi Veren)

Kredi, bankacılığın ana faaliyetidir. Bankanın en cazip yatırımları ile ilişkilidir. Bu sayede devamlılık ve büyümeyi garanti edebilir. Bankanın en önemli varlıkları ile ilişkilendirilmektedir. İadelerinin büyük bir kısmını temsil etmekte ve aynı zamanda bankanın çöküşüne yol açabilecek yüksek derecede risk barındırmaktadır (Al-Zubaidi, 2002, s. 26).

2.4.2. Borçlular Açısından Önemi (Bireyler- Şirketler)

Borçlu, tüketici, operasyonla veya yatırım ihtiyacını karşılamak, çalışmaya ve gelişmeye devam etmek ve böylece planlanan hedeflere ulaşılmasını sağlamak için gerekli finansmanı elde edebilmektedir.

2.4.3. Toplum Açısından Önemi

Kredi, ekonomik faaliyeti tam istihdama yönlendirmek için üretici ve tüketici faaliyetlerini sürdürmek için gerekli fonları sağlama ve harekete geçirme yeteneği sayesinde büyük ve açık bir önem arz etmektedir (Al-Douri ve Al-Samarrai, 2006, s. 76). Ayrıca, daralma durumunda banka kredisi durgunluğa, aşırı olması durumunda ise enflasyonist baskılara yol açmaktadır. Her iki durumda da ülke ekonomisi üzerinde çok ciddi ekonomik etkileri bulunmaktadır. Tedavi edilmesi zor olan yapısal bozukluklara neden olabilmektedir (Al-Zubaidi, 2002, s. 17).

Bunun nedeni, bankaların ekonomi için önemli olan kredi yaratma sürecinde olmaları ve ekonomiye çeşitli işlemleri tamamlaması için gereken iki tür parayı sağlamasıdır. Birinci tür, merkez bankasının ihraçta benzersiz olduğu yasal paradır. İkinci tür, bankalara özgü kredi yaratma işleminden doğan türev paradır.

Bununla birlikte, bankaların yeteneği kredi yaratmada mutlak değildir. Merkez bankası (para otoritesi) ve bankalar arasındaki ilişki, mevcut bankacılık sisteminin bir parçasını oluşturduğu için herhangi bir ülkenin bankacılık kanunu gereği zorunlu kabul edilmektedir. Mevcut bankacılık sisteminin bir parçası olarak bankaların faaliyetleri para politikasını etkilemekte ve ondan etkilenmektedir (Hadda, 2009, s. 291).

2.5. İslami Bankalarda Finansman

İslami bankalar, ikili İslami spekülasyonun birleştirilmesine göre faaliyet göstermektedir. Tüm varlıklar kâr / zarara katılım temelinde fonları çekerek finanse edilmektedir. Aktif tarafında çoklu finansman modalarının kullanılması ile İslami bankalarda ağırlıklı olarak görülmektedir.

İslami bankalar, mülkiyet haklarına mevduat üzerindeki öneminden daha fazla önem verilmektedir. Mevduatlara daha fazla önem veren geleneksel bankaların aksine

mevduatın çoğu talep edilmektedir. Bu, İslami bankaların kredi ve yatırım süreçlerini genişletme yeteneklerini sınırlandırmaktadır (Al-Shammari, 1999, s. 126).

Faizsiz bankacılığın birçok tanımı olmasına rağmen, faizsiz bankayı şu şekilde tanımlayabiliriz; İslami kurallar ışığında hazırlanan yasa ve yönetmeliklere göre, vatandaşların fonlarını optimize etmek ve yasal krediler sağlamak için her türlü faiz ve sahtekarlık işlemlerine kapalı bir finansal ve ekonomik hizmetler kurumu olmakla birlikte İslam inancına, adaptasyonuna ve etiğine saygı duymaktadır (Beki, 2005, s. 127).

Bilindiği gibi bankacılığın iki ana işlevi vardır; Birincisi koruyuculardan para toplamak, ikincisi ise muhtaçlara para sağlamaktır. Aynı temel işlevler faizsiz bankacılık için de geçerliliğini korumaktadır, tek fark; bu işlevleri yerine getirirken İslami kurallar dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, diğer bankaların aksine, faizsiz bankacılık hizmetlerinde bu işlevleri yerine getirmek için İslami kurallara göre finansal yöntemler geliştirilmiştir. Faizsiz bankacılıkta kullanılan yöntemleri fon yaratma ve finansman gibi iki grupta inceleyebiliriz (KAYA, 2010, s. 34).

2.5.1. Mudaraba

Temel olarak, bir tarafın sadece sermaye yerleştirerek emek, bilgi, deneyim ve diğer tarafla yürüttüğü bir faaliyet türünü ifade etmektedir. Emek aynı zamanda bilgi ve deneyimini ortaya koyan etkinliğin idari görevlerini de yerine getirmektedir. Tüzel kişiliği olan bu yöneticiye "Mudarib" denir. Faaliyete yalnızca sermayesi ile katılan kişi veya kuruluşa "Rab-al-Mal" denilmektedir. "Rab-al-Mal" yalnızca faaliyetle ilgili olarak denetleme gücüne sahiptir. Bu şekilde fon kullanımında, kişi veya kurum arasında "paranın sahibi" pozisyonunda yönetici ile "mudarib" pozisyonunda bir sözleşme imzalanmaktadır. Fonlar ise bu sözleşmede belirtilen amaçlar için kullanılmaktadır. Aldığınız idari hizmet karşılığında, sözleşmede belirtilen fiyattan elde edilen kârdan pay alırsınız. Kârın geri kalanı kapitalistler arasında paylaşılmaktadır. Fon yöneticisi sermayeyi geri ödemek ve belirli bir ek gelir sağlamak zorunda değildir. Operasyon zarar görürse, bu kayıp tamamen sermayeyi kuran partiden kaynaklanmaktadır. Mudarib zarara katılmaz, mudarib'in tek kaybı, kar elde edilemediğinde, işi, bilgisi ve deneyimi

karşılığında hiçbir şey elde edememesinden kaynaklanmaktadır. Görünen kusur veya ihmalden kaynaklanan hasardan sorumludur (Günel, 1984, s. 11-12).

2.5.2. Müşaraka

Bu tür faaliyetler esas olarak hem sermaye hem de yönetimde ortaklık öngörmektedir. İki taraftan birinin yönetime katılmak istemediği durumlarda, idareyi devralan taraf için yöneticinin belirli bir kar oranı olarak kabul edilen ücretler belirlenmektedir. Bu ücretlerin kârdan düşülmesinden sonraki kalan miktar, sadece faaliyette bulunan kişi ile sermaye arasında sözleşme ile belirlenen oranlar dâhilinde paylaştırılmaktadır. Taraflar arasında ücretler düşüldükten sonra kalan kârın dağıtılması için, sözleşmeye konulacak kar payı oranları mutlaka taraflarca faaliyete tahsis edilen sermaye payını ifade etmemektedir. Kâr paylaşım oranları, ortaklık anlaşması imzalandıktan sonra iki tarafın imzaladığı sözleşmeye göre serbestçe belirlenebilmektedir.

Ancak taraflara zararı paylaşma konusunda aynı özgürlük tanınmamıştır. Zararda zarar paylaşım oranı sabittir ve ayrılan sermayenin taraflarca faaliyette kullanılan toplam sermayeye bölünmesiyle bulunmaktadır. Faaliyetten elde edilen gelir ve faaliyetin yürütülmesinde ortaya çıkan giderler müşterek hesaplarda takip edilmektedir (Günel, 1984, s. 12).

2.5.3. Selem Yöntemi

Selem Yöntemi, vadeli bir malı peşin bir mala satmak veya hazır olmayan vasıflı bir malı, peşin bir mal ile değiştirmektir. İslam hukuku buna ihtiyaç nedeniyle cevap vermiştir. Örneğin, bir banka hasat sırasında kar elde etmek için çiftçilerin mallarını satın alarak ve daha sonra piyasa fiyatından satarak muhtaç çiftçilerden para kazanabilmekte ve çiftçiler kredi almaktan veya faiz satmaktan da kurtulurlar (Beki, 2005, s. 131).

2.5.4. Murabaha

Kullanıcının satın alma fiyatından daha yüksek bir fiyatta kullanacak kişi veya kuruluşun talebi üzerine satın alınan bir emtia satma sürecini ifade etmektedir. Malların maliyeti bir ödeme veya taksitle tahsil edilebilmektedir. Borçlu tahsilatı sağlamak için bir miktar teminat isteyebilmektedir. Öğrenci, bu ürünler kendileri için gerekli tüm

şartları karşılarsa bile, talep üzerine tedarik edilen malları almayı durdurma hakkına sahiptir. Böyle bir sözleşmeyi imzalarken, malların tedarik fiyatını ve kullanıcıya satıştan kaynaklanan karı tarafların bilmesi gerekmektedir. Malların tedarik edildiği kişi veya kuruluş herhangi bir fiyata karşılık gelen fiyatı eklerse, farkın malların değerinden düşülmesi gerekmektedir. Kullanıcının ürün satış fiyatı, eğer faiz tutarını teklif fiyatından düşükten sonra kalan miktara belirli bir kâr ekleyerek bulunur (Günel, 1984, s. 12).

2.5.5. Taksitli Satış

Taksit halinde kullanıcıya üretim faaliyetinde kullanılmak üzere bir ürün satma işlemini ifade etmektedir. Prim fiyatı, nakit satış fiyatının üzerinde belirlenebilmektedir. Taksitlerde gecikme olması durumunda, gecikme için ek ücrete gerek yoktur ve borçlunun finansal bir konumda olduğu anlaşılırsa, güncellenmiş bir ödeme planı hazırlanmaktadır (Günel, 1984, s. 12-13).

2.5.6. İcara

Bu tür yönetim fonlarını kullanırken, banka bir mal satın almakta ve malı elinde tutmak için fonları kullanan kullanıcıya kiraya vermektedir. Bu malların kalitesi düşükse, malları bankaya satarak fonları kullanma sorunu ile ilgilenmeniz gerekmektedir. Mülkün kiracının faaliyetleri sonucu zarar görse bile kira sözleşmesine uyması zorunlu olmaktadır. Kira sözleşmesinin sonunda, kullanıcı parayı kullanırsa, bu malı satın alabilmektedir (Günel, 1984, s. 13).

2.5.7. İcara ve İktina

Bu tür fonların kullanılabilir hale getirilmesi için banka ile kullanıcı arasında bir kira sözleşmesi imzalanmaktadır. Kira sözleşmesi ayrıca, kiralama süresi sonunda ürünü kullanıcıdan satın alma yükümlülüğünü de içermektedir. Kira tutarı, banka tarafından tahsis edilen fonlar için yeterli geliri sağlayabilecek düzeyde belirlenmektedir. Yıllık kiralar belirlenirken korozyon tayini dikkate alınmamakta ve fon kullanıcısı bu malın dönem sonunda satın alınması için prim ödemektedir. Banka bu taksitleri tahsil etmekte ve ayrı bir hesapta işletmektedir. Bu hesabın işletilmesinden kaynaklanan kar ve zararlar fonun kullanıcı hesabına kaydedilmektedir (Günel, 1984, s. 13).

2.5.8. Sukuk

Sukuk; sertifika, vesika, enstruman anlamına gelen arapça “sakk” kelimesinin çoğulu olarak ifade edilmektedir. Asya ve Körfez'in finans piyasalarında tahvil ve tahviller için "sukuk" kelimesi kullanılırken, İslami finans "sukuk" olarak adlandırmaktadır. Varlık stokları veya menkul kıymetler olarak da adlandırılan Sukuk'un, diğer menkul kıymetlerin aksine varlıklara dayanması gerekmektedir. Çünkü faizsiz bir bankacılık modelinde para kullanan bir kurumun, kaynağını nereye aktardığını bilmesi gerekmektedir (Beki, 2005, s. 134).

2.6. Kredi Belirleyicileri

Bankaların kredi yaratma kabiliyeti kesin olmamakla birlikte kredi politikasının şekillenmesine katkıda bulunan bir dizi faktör tarafından yönetilmektedir. En önemlileri şunlardır:

- Bankalarla yapılan yasal para miktarı: Artırılması, başvuru sahiplerine kredi sağlama kabiliyetini zayıflatmaktadır. Rezerv oranındaki bir düşüş, kredi kapasitesinde bir artışa yol açmaktadır.
- Risklerin büyüklüğü ve beklenen kâr: Bankaların kredi vererek mümkün olan en yüksek getiriyi elde etmeyi amaçladığı riskler ve karlar, aynı zamanda para akışı ve karlılık ilkesini de uzlaştırmaya çalışmaktadır.
- Bankaların sermayesi ne kadar fazla olursa, Mevduatlar için böyle bir emniyet ve kredi verme riski de o kadar az olmaktadır.
- Para yatırma yerine mevduat işlemlerinde çek ve havale kullanımının yaygın olarak kullanılması, bankaların kredi verme kabiliyetini arttırmaktadır.
- Mevduat hacmi ne kadar fazla olursa, banka kredisi başvuru sahiplerine özellikle gelecekte o kadar fazla kredi verilebilmektedir.
- Kredi talebi, sektörlerin finansman ihtiyacından kaynaklanan taleplerdir. Bu nedenle, kalkınma süreci arttıkça, ekonomik aktivite ne kadar büyük olursa, krediye olan ihtiyaç da o kadar artmaktadır.
- Merkez bankası politikaları, bankaların kredi verme kabiliyetini ve kredi maliyetini etkilemek için kullanılan araçlardır.

2.7. Yemen Bankacılık Sistemi

Yemen'in bankacılık sistemi, şu anda ülkede para politikasının temel unsuru olan Yemen Merkez Bankası tarafından oluşturulmaktadır. Yemen Merkez Bankası Kuzey Yemen'deki (4) sayılı Kanuna göre 1971 yılında kurulmuş ve genel merkezi Sanaa'dır. Mayıs 1990'da iki parçaya bölünmüş olan Yemen yeniden bir araya gelmiştir. Kuzey Yemen (Yemen Arap Cumhuriyeti) ve Güney Yemen, (Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti) Yemen Cumhuriyeti'nin adını almıştır. Bu nedenle doksanlı yılların başları Yemen'deki bankacılık sisteminin asıl başlangıcını temsil etmektedir. Yemende birlik sağlandıktan sonra iki bankacılık kurumu ve aracı birleştirilmiştir. Ayrıca, bankacılık faaliyetlerini düzenleyen sistem ve yasalar birleştirilmiştir (Hassan ve Al-Toqi, 2008 - Temmuz, s. 83). Böylece, bankacılık sisteminin güçlendirilmesinde, iki sistemden yararlanılmasında ve olumsuz sistemlerden kaınılmasında birleşmenin olumlu etkileri olmuştur. Bu birleşme sonucunda Kuzey ve Güneyde Yemen'de kullanılan ulusal para birimi de birleştirilerek Yemen riyali (YR) haline gelmiştir (Al-Ameri, 2003, s. 80).

Yemen Merkez Bankası Kanunu (No. 14) Yasası ile 2000 ve 2003 yılında bankacılığın amaçları ve geçerlilik referans koşulları düzenlenmiştir (Hukuk İşleri Bakanlığı , 2009). Ayrıca bankacılık sistemi 7 ticari bankadan oluşmaktadır, 4 İşlam bankası ve 2 mikro finans bankalardan ve beş yabancı banka şubesi. 2019 yılı sonunda, bankacılık İşlami ve ticari bankaların yaklaşık 357 şubesinin olduğu bilinmektedir (Bankacılık Denetleme Sektörü , 2020). Buna ek olarak, 612 şirket de dâhil olmak üzere yaklaşık 1412 döviz broaları sadece 2017 yılı sonuna kadar lisanslıdır (Bankacılık Denetleme Sektörü, şubat 2018).

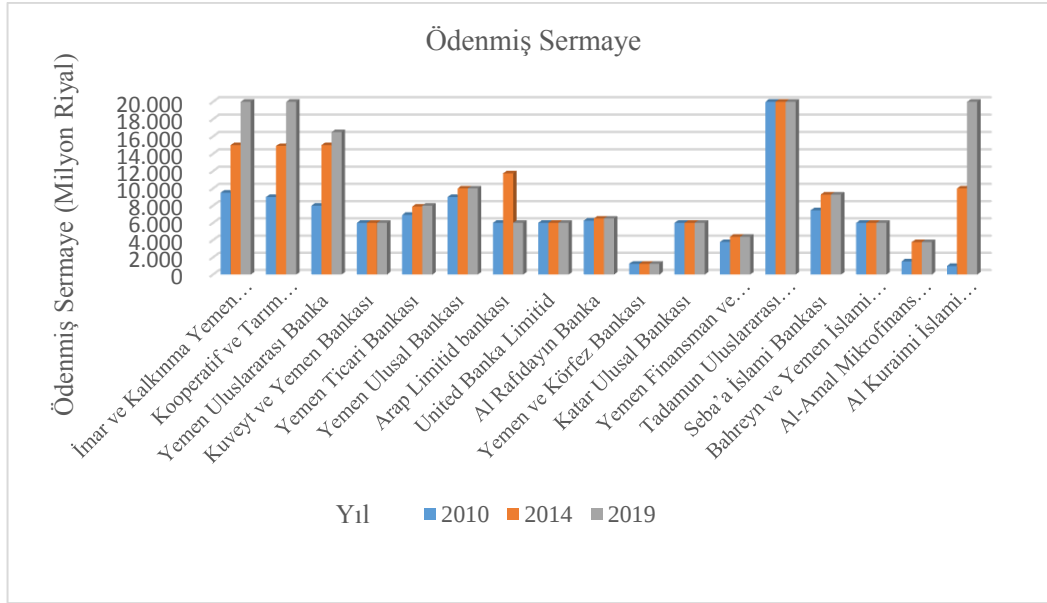
Tablo 2 : Yemen Bankacılık Yapısı

Banka	Kuruluş tarihi	Sermaye Mülkiyeti			Ödenmiş Sermaye (Milyon riyal)			Şube Sayısı		
		Türü	Oranı	Kuruluş anında sermaye	2010	2014	2019	2010	2014	2019
Yemen Merkez Bankası	1971	Devlet	%100	2000	6,000	6,000	-	22	21	-
İmar ve Kalkınma Yemen Bankası	1962	Devlet Özel	%51 %49	2800	9,500	15,000	20,000	41	44	43
Kooperatif ve Tarım Kredi Bankası	1982	Devlet	%100	3230	9,000	14,900	20,000	47	51	46
Yemen Uluslararası Banka	1979	Özel Yabancı	%85 %15	4000	8,000	15,000	16,500	18	23	23
Kuveyt ve Yemen Bankası	1979	Özel	%100	1812	6,000	6,000	6,000	10	12	17
Yemen Ticari Bankası	1993	Özel Devlet	%90 %10	2200	6,927	7,900	8,000	14	14	15
Yemen Ulusal Bankası	1969	Devlet	%100	4000	9,000	10,000	10,000	29	27	27
Arap Limited bankası	1972	Yabancı	%100	2800	6,000	11,743	6,000	10	6	7
United Banka Limited	1972	Yabancı	%100	2205	6,016	6,016	6,016	3	3	3
Al Rafidayn Banka	1982	Yabancı	%100	1255	6,268	6,500	6,500	1	1	1
Yemen ve Körfez Bankası	2001	Özel Yabancı Devlet	%77 %22 %1	1250	1,250	1,250	1,250	2	2	2
Katar Ulusal Bankası	2007	Yabancı	%100	-	6,000	6,000	6,000	1	1	1
Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası	1995	Özel Yabancı Devlet	%73,5 %22 %4,5	1974	3,780	4,394	4,394	5	6	5
Tadamun Uluslararası İslami Bankası	1996	Özel Yabancı	%96,7 %3,3	3750	20,000	20,000	20,000	22	21	20

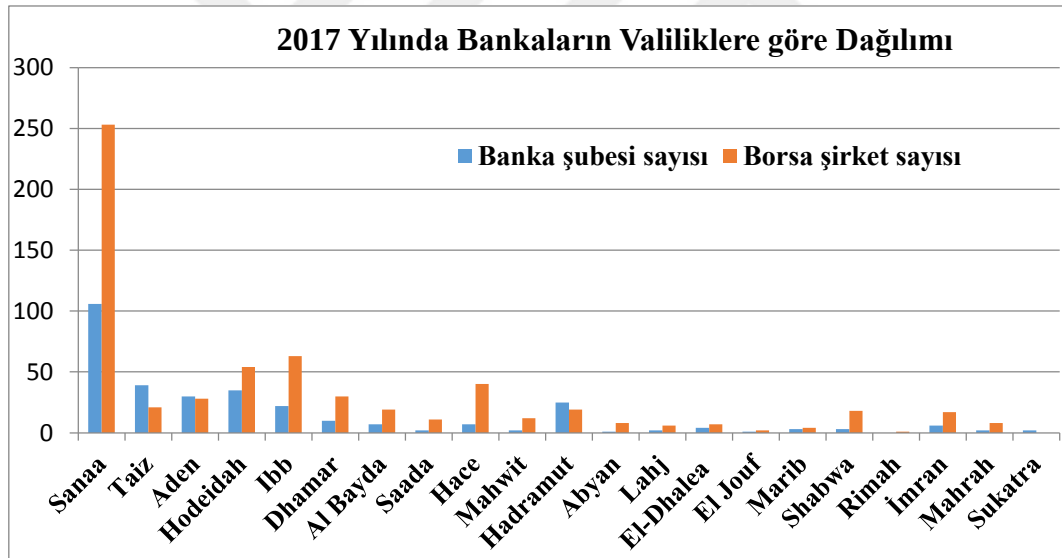
Tablo 2'nin Devamı

Banka	Kuruluş tarihi	Sermaye Mülkiyeti			Ödenmiş Sermaye (Milyon riyal)			Şube Sayısı		
		Türü	Oranı	Kuruluş anında sermaye	2010	2014	2019	2010	2014	2019
Seba'a İslami Bankası	1997	Özel Yabancı	%85 %15	2678	7,473	9,292	9,292	14	16	18
Bahreyn ve Yemen İslami Bankası	2002	Özel Yabancı	%57 %43	2672	6,000	6,000	6,000	10	9	10
Al-Amal Mikro finans Bankası	2008	Devlet Özel Yabancı	%45 %20 %35	-	1,533	3,760	3,760	6	18	15
Al Kuraimi İslami Mikro finans Banka	2010	Özel	%100	-	1,000	10,000	20,000	4	76	104
Toplam				36626	113,747	153,755	169,712	237	330	357

Kaynak: (Bankacılık Denetleme Sektörü, Şubat 2018)

Grafik 1: Ödenmiş Sermaye

Grafik 2: 2017 Yılında Bankaların Valiliklere göre Dağılımı

Kaynak: (Bankacılık Denetleme Sektörü, Şubat 2018)

Grafik (2) 'de gösterildiği gibi, Yemen'deki bankacılık piyasası, şubelere sahip banka sayısı açısından yoğunlaşması ile karakterize edilir veya bankacılık hizmetinin bulunduğu illerde açısından (Sana'a, Aden, Taiz, Hodeidah, Hadramout). Ayrıca, Grafik (1)'de gösterildiği gibi, dört banka Yemen'deki toplam banka şube sayısının yaklaşık %66'sını oluşturmaktadır.

Merkez Bankası'nın faaliyet gösteren bankaların sermayesinin altı milyar riyali çıkarılmasına ilişkin 2004 tarihli 12 sayılı Yönetim Kurulu Kararı'na dayanmaktadır. Bu Yemen bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sermaye verimliliğini artırmak içindir. Her bankanın 2005 yılından başlayıp 31 Aralık 2009 tarihinde sona eren ödenmiş sermaye artışının %20'sini her yıl tahsil etmesi şartıyla ve 1997 yılı sonunda bankacılık sektörü için sermaye yeterlilik oranının %0,6 olduğu ve bu oranın 2015 yılına kadar kademeli olarak arttığı dikkate alınmalıdır. Yemen bankacılık sektörünün tamamı için ortalama 2010 yılı sonunda yaklaşık %12 idi. Ancak 2011 yılından bu yana Yemen'de yaşanan siyasi krizler nedeniyle Yemen bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bazı bankalarda ödenmiş sermayenin bir miktar değiştiğini görmektedir.

Genel olarak, bankaların bankacılık sektöründeki payı ve yaygınlığı bakımından en yüksek yüzdeyi oluşturduğu Tablo (2)'de görülmektedir. Ayrıca, Yemen'de kurulan ilk banka devlete ait bir banka olan Yemen İmar ve Kalkınma Bankasıdır. Aynı zamanda büyüklük ve dağılım açısından en büyük pazar paylarından biri olmuştur. Her ne kadar ekonomik reform programı içinde Yemen Ulusal Bankası gibi bazılarını özelleştirme eğilimi olsa da Yemen'in 2011'den bu yana tanık olduğu olayların bir sonucu olarak henüz özelleştirilmemiştir (Yemen Ulusal Bankası, 2009).

Yemen ve Kuveyt Bankası'nın %50 eşit Yemen-Kuveyt sermayesi ile kurulduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak, şu anda %100'ü Yemen'e aittir. 1998 yılında kurulan Ticaret ve Yatırım Ulusal Bankası, başkalarına karşı yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Sonuç olarak, 2005 yılında Merkez Bankası tarafından satın alındığı açıklanmıştır (Shathan, 2012, s. 19-20).

Ayrıca Tablo (2)'deki, ilk İslam bankası 1995 yılında kurulmuştur. Kuzey Yemen'de İslami bankalar kurma girişimi, Yemen İslam Bankası ve finans Yasası'nın yayınlanmasıyla 1979'dan 1983'e kadar başlamış olsa da bu fikre karşı çıkmıştır. Kuzey Yemen'deki Bakanlar Kurulu tarafından Nisan 1987'de onaylanan 1986 yılında Yemen İslami Finans ve Yatırım Bankası için yasa tasarısını hazırlamak üzere bir hükümet komitesi oluşturulmuştur (Al-Afandi, 2018, s. 288). 2 Temmuz 1996 tarihinde, İslami bankalara ilişkin 21 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Yemen, BAE'den sonra ikinci Arap ülkesi ve Malezya'dan sonra dördüncü İslam devletidir. Yıllarca Türkiye ve BAE,

İslami bankalar ile ilgili yasa çıkarmıştır. Bu yasa ışığında Yemen'de üç İslami banka kurulmuştur: bunlar, Yemen İslam Bankası, 1996 yılında İslami Dayanışma Bankası ve ardından 1997 yılında Saba İslam Bankası, ardından Yemen ve Bahreyn Şamil Bankasıdır. Bu dört banka, Yemen bankacılık sisteminin yapısının üçte birini oluşturmaktadır (Al-Sarhi, 2002).

Uzman bankalarla ilgili olarak, konut kredisi Bankası 1977 yılında Kuzey Yemen'de kurulmuş ve Sana'a'da bir şubesi bulunmaktadır, bu da bu alandaki sınırlı rolünü göstermektedir. Tarım Kooperatif Kredi Bankası'nda 1975 yılında kurulan Tarım Kredi Bankası ile 1979 yılında kurulan Ulusal İş birliği Bankası'nın birleşmesinin sonucu olarak, kurulmuştur. 2014'te çeşitli illerde 51 şubeye ulaşmış olup, 2019'da ise Yemen'deki savaşın bir sonucu olarak 46 şubeye düşen en üst seviyedeki hükümet bankalarından birisidir.

Ayrıca, Al-Kuraimi İslam Mikro finans Bankası 2010 yılındaki kurulmasına rağmen çok yaygın olması dikkat çekmektedir. Başlangıçta 4 şubeye sahip olan bu banka 2019 yılında 104 şubeye ulaşmıştır ve çalışmaları İslami Şariat ilkelerine uygun olarak küçük projeler için finansman sağlamakla sınırlı kalmaktadır.

2.8. Yemen'de Banka Kredisi Gerçi

Bu kısımda Yemen'de banka kredisinin gerçekliğinden bahsetmektedir. Yemen'de ekonomik ve sosyal kalkınma için beş yıllık plana göre analizin dört dönemde yapıldığı yer ve Yemen'de banka kredisinin gerçek durumu (1995-2014), ticari ve İslami bankaların destekli bütçesinde bulunan bazı finansal göstergeler analiz edilerek belirlenmektedir. Banka kredisi, Merkez Bankası'nın yıllık raporlarından alınmakta ve İslami bankaların yatırım operasyonları için finansmanına ek olarak krediler, kolaylıklar ve indirimli menkul kıymetleri içeren avans ve krediler başlığı altında kaydedilmektedir. Aynı zamanda devlet sektörünün yanı sıra özel sektöre verilen krediyi de içermektedir.

Bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler ve avanslar bankaların şirket hisselerindeki yatırımlarına ek olarak bankalar tarafından özel sektöre verilen doğrudan kredileri içermektedir. Bankalar tarafından devlete verilen krediler ve avanslar devlet

tahvillerine ek olarak satın alınan yerel hazine bonoları, geri alımlar ve İslami tahvilleri içermektedir (Merkez Bankası, 2014).

Özel kredinin toplam kredi oranına bankaların varlık dağılımını kullanır. Kredinin ne ölçüde hükümete ve devlete ait kamu işletmelerine değil özel sektöre yönlendirildiğini açıkça ölçmektedir. Kredinin büyük bir kısmını özel sektöre tahsis eden bankacılık ve finans sistemi daha verimlidir. Özel kredinin toplam bankacılık sektörü mevduatına oranı, bankacılık ve finansal gelişmeyi değerlendirmek için bir ölçüdür. Bilançonun pasifler tarafındaki değerlendirme bilgilerini içermektedir. Özel sektör kredisine ayrılan tasarruf payını göstermektedir. Kredi ve Para arzı oranı, bankaların bireylerin tasarruflarını çekme ve yeniden kullanma becerisini göstermektedir. Banka kredisinin Yemen'deki rolünün kapsamlı bir değerlendirmesini sağlamak için bir ölçü farklı gösterge kullanıldı. Bu göstergeler arasında özel kredinin GSYH'ye oranı, özel kredinin toplam mevduata oranı, özel kredinin toplam krediye oranı ve banka kredisinin mevduata oranı bulunmaktadır. Yemen'deki genel ekonomik performansa ilişkin bankacılık gelişmelerinin değerlendirilmesine yardımcı olan göstergelerden biridir.

Özel kredinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ve özel sektöre yönlendirilen fonların gerçek miktarını doğru bir şekilde temsil eden bir göstergedir. Bu nedenle, özel kredinin GSYİH'ye oranı, toplam nakit toplamlarından çok yatırım ve büyümeyle doğrudan ilişkilidir. Bu çalışmada, Yemen'in petrol dışı GSYİH 'sindeki büyüme oranını ekonomik büyümenin bir ölçüsü olarak kullanacağız. Gayri safi yurtiçi hasıla ve büyüme oranlarının incelenmesi, kalkınmanın önemli bir göstergesidir. Milli hasıladaki büyüme oranı, bizim için ülkedeki ekonomik büyüme oranını ölçen gayri safi yurtiçi hasılanın sabit fiyatlarla büyüme hızı temelinde ölçülebilir. Çalışma süresinin boyunca ve bunun Yemen bankaları tarafından verilen banka kredisi hacminin gelişimi ile karşılaştırılması amacıyla banka kredisinin GSYİH'nın büyümesindeki rolünü ve dolayısıyla Yemen ekonomisinin büyüme oranını bilmektir.

Aşağıdaki tabloda gösterilen mali veriler, Yemen Merkez Bankası'nın (1995-2014) dönemine ait yıllık raporlarından ve 1998-2000-2005-2014 yıllarına ait yıllık istatistik kitabından derlenmiştir. Bu tabloda göstergelerden en önemlilerini açıklamakta:

Tablo 3: Yemen'de Faaliyet Gösteren Bankalardaki Kredi Gelişmelerinin Göstergeleri (1995-2014)

Yıl	Kredi Banka	Özel Kredi	Varlık	Gayri safi yurtiçi hasıla	Para arzı	Mevduat	Banka kredi büyüme oranı	Özel Kredi büyüme oranı	Varlık büyüme oranı	GSYİH büyüme oranı	Para arzı büyüme oranı	Mevduat büyüme oranı
1995	35985,5	23864,5	178144,7	146034	248265	98044,6	---	---	---	---	---	---
1996	31377,4	22357,8	179252	155291	269551	119824,3	%13-	%6-	%1	%6	%9	%22
1997	70705	34384	191487,1	164973	298389	139159,7	%125	%54	%7	%6	%11	%16
1998	82235	45956,7	206545,7	174465	333350	165979,1	%16	%34	%8	%6	%12	%19
1999	91788,2	51815,8	232750,7	216208	379294	189845	%12	%13	%13	%24	%14	%14
2000	90788,1	76220,9	310585,1	1128439	489537	249795,9	%1-	%47	%33	%422	%29	%32
Ortalama	67146,53	42433,28	216460,883	330901,7	336397,7	160441,4	%28	%28	%12	%93	%15	%21
2001	103047,1	95991,5	375503,2	1181486	589829	307308,6	%14	%26	%21	%5	%20	%23
2002	139393,4	109744,6	464004,4	1249085	712267	387804,6	%35	%14	%24	%6	%21	%26
2003	180766,2	138566,7	562995,7	1337466	855071	474452,3	%30	%26	%21	%7	%20	%22
2004	231436,3	185553,8	686435,7	1766611	974167	573540,1	%28	%34	%22	%32	%14	%21
2005	290102,7	225783,2	783880,4	1916833	1107281	637958,8	%25	%22	%14	%9	%14	%11
Ortalama	188949,1	151128	574563,88	1490296	847723	476212,9	%26	%24	%20	%12	%18	%21
2006	375673,8	266118,6	1040196,2	2053863	1413779	851044	%29	%18	%33	%7	%28	%33
2007	422661,7	359477,6	1300410,2	2185917	1651337	1050932	%13	%35	%25	%6	%17	%23
2008	568914,6	423812,1	1544961,6	2309230	1877477	1232609	%35	%18	%19	%6	%14	%17
2009	752936,9	404120,9	1676541,6	2382866	2075799	1342465	%32	%5-	%9	%3	%11	%9
2010	941111,7	438332	1933794,9	2036501	2266722	1518792	%25	%8	%15	%15-	%9	%13
Ortalama	612259,7	378372,2	1499180,9	2193675	1857023	1199169	%27	%15	%20	%2	%16	%19

Tablo 3'ün Devamı

Yıl	Kredi Banka	Özel Kredi	Varlık	Gayri safi yurtiçi hasıla	Para arzı	Mevduat	Banka kredi büyüm e oranı	Özel Kredi büyüme oranı	Varlıkları büyüme oranı	GSYİH büyüm e oranı	Para arzı büyüme oranı	Mevduat büyüme oranı
2011	939908,6	366949,9	1765827,9	2141084	2268233	1348633	%0,13-	%16,28-	%8,69-	%5,14	%0,07	%11,20-
2012	1037971	373762,5	2276134,5	2190243	2756763	1799482	%10	%2	%29	%2	%22	%33
2013	997777,6	510010,2	2776072	1974789	3101563	2225335	%4-	%36	%22	%10-	%13	%24
2014	1336314	523236,7	2810001,8	1478980	3106216	2225702	%34	%3	%1	%25-	%0,15	%0,02
Ortalama	1077993	443489,8	2407009,05	1946274	2808194	1899788	10%	6%	11%	-7%	9%	11%
Ortalama 1995-2014	605662,4	257854	1229119,31	3909475	1481581	1058476						

Tablo 3'ün Devamı

Yıl	Varlıklara banka kredisi	Varlıklara özel kredi	Banka kredisine özel kredi	GSYİH'ye banka kredisi	GSYİH'ye Özel kredisi	Para arzına kredi	Mevduata kredi
1995	%20	%13	%66	%25	%16	%14	%37
1996	%18	%12	%71	%20	%14	%12	%26
1997	%37	%18	%49	%43	%21	%24	%51
1998	%40	%22	%56	%47	%26	%25	%50
1999	%39	%22	%56	%42	%24	%24	%48
2000	%29	%25	%84	%8	%7	%19	%36
Ortalama	%31	%19	%64	%31	%18	%20	%41
2001	%27	%26	%93	%9	%8	%17	%34
2002	%30	%24	%79	%11	%9	%20	%36
2003	%32	%25	%77	%14	%10	%21	%38
2004	%34	%27	%80	%13	%11	%24	%40
2005	%37	%29	%78	%15	%12	%26	%45
Ortalama	%32	%26	%81	%12	%10	%22	%39
2006	%36	%26	%71	%18	%13	%27	%44
2007	%33	%28	%85	%19	%16	%26	%40
2008	%37	%27	%74	%25	%18	%30	%46
2009	%45	%24	%54	%32	%17	%36	%56
2010	%49	%23	%47	%46	%22	%42	%62
Ortalama	%40	%25	%66	%28	%17	%32	%50
2011	%53	%21	%39	%44	%17	%41	%70
2012	%46	%16	%36	%47	%17	%38	%58
2013	%36	%18	%51	%51	%26	%32	%45
2014	%48	%19	%39	%90	%35	%43	%60
Ortalama	46%	19%	41%	58%	24%	39%	58%

Analiz aşağıdaki dört dönemde (1995-2000), (2001-2005), (2006-2010) ve (2011-2014) yapılmıştır. Tabloda gösterildiği gibi belirtilen dönemler için ortalamalar alınarak ve 2014 sonrası dönem, bankacılık sektörü faaliyeti ve çatışma ile ilgili resmi raporların bulunmaması nedeniyle hariç tutulmuştur. Önceki iki tablonun verileri, mutlak sayı olarak kredi hacminin 2011 öncesine göre önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Ancak, bu artışın değişen oranları vardır. Yemen'de savaşın patlak vermesi ve sonucun bölünmesi nedeniyle para otoritesi bölündüğü için Merkez Bankası'nı etkiledi.

Yukarıdaki tablonun genel bir görünümü ile (2001-2005) döneminde daha istikrarlı kabul edildiğini not etmekteyiz. Bunun nedeni, o dönemde uygulanan para politikasının görece istikrarı ve önemli değişikliklerin olmamasıdır. (2011-2014) dönemi, geri kalan dönemlere göre düşük büyüme oranlarına sahiptir. Bu, bankacılık sektörünün Yemen'de 2011'den beri tanık olduğu siyasi olaylardan etkilenmesinin bir sonucudur. Aşağıda her döneme biraz ayrıntıyla olarak göstermeye çalışmaktayız.

(1995-2000) döneminde, 1996 yılında banka kredilerinin %13 oranında düştüğünü görmekteyiz. Aynı zamanda özel sektöre verilen krediler de faiz oranlarındaki artış nedeniyle %6 azaldı. Ancak merkez bankasının spekülasyon amaçlarıyla para cinsinden borçlanmasını önlemek için biraz ayrıntıyla olarak gösterilmektedir. 1996 sonunda 31 milyar riyal olan toplam banka kredisindeki artışa rağmen 1997 sonunda yaklaşık 40 milyar riyal artış, %125 büyüme oranı olarak gösterilmiştir.

Ayrıca 1998 yılında toplam aktiflerde %7,9 artışla 15 milyar riyal artış ve yıl sonunda 20,7 milyar YR ulaştı. Aynı zamanda 1998 yılı sonunda %16,4 artışla banka kredisi hacminin 8,3 milyar YR yükselmesine yansımıştır. Bu Merkez Bankası'nın ekonomik büyümeyi arttırmak için kredi hacmini genişletmeye teşvik etmesinin bir sonucudur. Bu artış, Yemen riyalı mevduatı faiz oranını Ekim ayında %15'ten %20'ye yükselttikten sonra Yemen YR mevduat hacminin artmasının bir sonucudur. Bankacılık faaliyet hacmi 1999 yılında %12,7 büyüme ile 26 milyar riyal artmıştır. Bu bir önceki yıla göre 92 milyar riyal varan banka kredisine yansıdı. 1999 yılında kredi faiz oranlarının düşürülmesi ve yabancı para cinsinden banka kredisi işlemlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılması sonucundadır. Tabloya baktığımız zaman 2000 yılında bankaların toplam aktiflerinin bir önceki yıla göre %14,2'lik bir büyümeye kıyasla 68,4 milyar YR veya %28,3 artarak 310,6 milyar YR yükseldiğini göstermektedir. Ancak bu artışın %58'i hazine bonosu yatırımlarında oldu. Özel sektör kredisi 63,1 milyardan 76,2 milyar riyalden %20,8'e tekabül etmektedir ve bu da faiz oranlarının ve zorunlu karşılıkların düşürülmesinin etkisini yansıtmaktadır.

(1995-2000) döneminde, ortalama kredi hacminin 67 milyar riyal olarak tahmin edildiğini not edilmesidir. Dönem içinde, Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinin %31'ini ve banka kredisi toplam petrol dışı GSYİH'nın ortalama %31'ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda para arzının %20'sini temsil etmektedir. Toplam banka

mevduatının %41'ini oluşturmaları, Bankacılık sektörüne sağlanan kredi ortalama 42 milyar riyaldir. Özel kredi, toplam banka kredisinin %64'ünü ve toplam aktiflerin %19'unu ve özel kredi, toplam petrol dışı GSYİH'nın %18'ini temsil etmektedir.

2001 yılında Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinde %21 oranında 65 milyar riyal artış olduğunu görmekteyiz. Ancak, 2002 yılında varlıklar %24 artarak 89 milyar YR ulaştı. Ayrıca, toplam kredi artması ve menkul kıymet yatırımlarında 75 milyar riyal vardı. Bu da bir önceki yıla göre %37'lik bir artışı temsil etmektedir. Aynı zamanda 2002 yılında mevduat sertifikalarına yapılan yatırımların Ocak 2001'de ihraç edilmeye başlanan 16 milyar riyal artarak 47 milyar YR yükseldiğini belirtmek gerekmektedir. Özel sektöre yapılan yatırım ise 2002 yılında bir önceki yıl 95 milyar YR'den %14 artarak yaklaşık 14 milyar YR artarak 109 milyar riyal ulaştı.

Ayrıca, bankaların varlıkları 2004 yılında 123 milyar YR artarak, 2003 yılına göre %21 artarak 686 milyar YR ulaştı. Ayrıca özel kredilerde 46 milyar YR, yani bir önceki yıla göre %26 artış kaydetmektedir. Ancak, 2003 yılında 29 milyar YR büyüdü.

2005 yılında özel sektöre verilen kredilerde, önceki yıl 45 milyar YR veya %34'lük bir büyümeye kıyasla 39 milyar YR veya %21 artışla 223 milyar YR bir artış olduğunu görmekteyiz. Bu, ekonomik aktiviteyi desteklemeye ve büyümeyi canlandırmaya katkıda bulundu. Ancak bankaların finansal aracılıktaki rolü hala sınırlıdır. Özel krediler 2005 yılın sonunda toplam aktiflerinin %28'inden fazlasını temsil etmediğinden, bankalar varlıklarının %66'sını riskli cari varlıklara yatırmaktadır. Dış varlıkların yatırımlarının %22'sini ve mevduat sertifikalarının %25'ini oluşturduğu bir yerdir.

(2001-2005) döneminde, ortalama kredi hacminin 188,9 milyar riyal olarak tahmin edildiğini not etmekteyiz. Dönem içinde Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinin %32'sini ve banka kredisini, toplam petrol dışı GSYİH'nın ortalama %12'sini oluşturmaktadır. Ancak, para arzının %22'sini temsil etmektedir. Toplam banka mevduatının %39'unu oluşturmaktadır. Bankacılık sektörüne sağlanan kredi ortalama 151 milyar riyaldir. Özel kredi, toplam banka kredisinin %81'ini ve toplam aktiflerin %26'ini temsil etmektedir. Özel kredi ayrıca toplam petrol dışı GSYİH'nın %10'unu temsil etmektedir.

Yukarıdakilerden, banka kredisinin toplam aktiflere oranının ortalama %35'i geçmediğini not etmekteyiz. Bu, bankaların yüksek likidite sağlama tercihini göstermektedir. Özel sektörün finansmanına katkısı toplam kredinin %60'ını ve toplam aktiflerin %25'ini geçmemektedir. Hükümetin, ortalama %40'a ulaşan krediler ve hazine bonusu şeklinde bankacılık sektörüne verilen kredinin büyük bir kısmını tekeline aldığına dikkat çekmektedir. Hükümet, ekonomik sektörler için güçlü bir rakiptir. Aynı zamanda emniyet marjı nedeniyle sıfır riskine ek olarak hazine bonoları ve tatmin edici bir getiri sağlar. Ancak, yatırım kaynakları için rekabeti yansıtır.

Yemenli bankaların rolü, kısa vadeli krediler, kredili mevduatlar ve ticari bankalar için hazine bonolarına yatırım gibi bir yılı aşmayan kısa vadeli banka kredisi vermekle de sınırlıydı. İslami bankalarda, ticari bankalara kıyasla en büyük ve en önemli rol tarafından güvenilse de kazancı formülüne dayanmaktadır. Bu, ülkedeki gerçek ekonomik kalkınma pahasına olması dışında ticari krediler teorisiyle tutarlıdır.

Ayrıca, kredinin GSYİH'ye oranı, bankaların ekonomik gelişmelerin ve büyümenin devamı ve takibi için gerekli nakit akışlarını sağlayamadığını ve bu bankaların tasarrufları çekme ve dolayısıyla onları çeşitli üretken faaliyetlerde kullanmadaki GSYİH'nın ortalama %11'i verimsizliğini göstermektedir.

Kredinin para arzına oranı, likiditenin büyük bir kısmı bankaların dışında alınıp satıldığından, kredinin toplam para arzının ortalama %32'sini oluşturduğu için bankaların bireysel tasarrufları çekme konusundaki zayıf yeteneklerini göstermektedir. Mevduatlar, para arzının ortalama %57'sini oluştururken likiditenin büyük bir kısmı hala bankalar dışında dolaşımda ve bu da enflasyonist baskılar yaratmaktadır.

Kredi ve toplam mevduata oranı, bankacılık sisteminin tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında arbuluculuk yapmadaki %55 verimsizliğini göstermektedir.

Yukarıdakilerden, bankacılık sektörünün kaynaklarını verimli kullanmadığı sonucuna verilmiştir. Mevcut fonların büyük bir kısmı hazine bonolarına yatırılmış ve yüksek likiditeyi sürdürme tercihi, kredilerin yüksek faiz oranları yüksek kabul edilerek kredinin kısıtlanmasına yol açmıştır.

Bankacılık sektörü, zayıf yargı, güvenlik ve idari manipülasyon nedeniyle bu fonları geri almanın zorluğuna ilişkin endişeler nedeniyle ekonomik faaliyette kullanabileceği

fonları kullanmaktan korkmaktadır. Aynı zamanda yatırım için uygun bir yatırım ortamının olmamasıdır. Yemen'deki siyasi kargaşa nedeniyle çökmüş zayıf olmuştur.

Özel sektöre sağlanan kredi 2006 yılında 37 milyar riyal veya %17 artarak 260 milyar riyal oldu. 39 milyar riyalik büyüme ile karşılaştırıldığında 2005 yılında %21'lik bir oranı olmuştur. Bu ekonomik aktivitenin desteklenmesine ve büyümenin canlanmasına katkıda bulundu. 2006 yılı sonunda özel sektöre krediler toplam aktiflerinin %25'ini oluştururken bankaların yatırımları %26'sı dış varlıklar %29'u menkul kıymet, mevduat sertifikaları ve %14'ü merkez bankası ile bakiyeleri içeren risksiz yatırımlardaki varlıklarının %69'unu oluşturmaktadır. Mevduatlar 2006 yılında 213 milyar riyal veya %33 artarak 851 milyar riyale ulaşması ve bir önceki yıla göre 64 milyar riyal artış kaydetti.

Tablodaki (3) veriler ayrıca, 2008 yılında Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinin bir önceki yıla göre 245 milyar riyal artarak, 2007'de 260 milyar riyal ve %25'lik bir artışa karşı 1545 milyar riyale yükseldiğini göstermektedir. Mali piyasalarda temsil edilen risksiz varlıklardaki Yemen bankaları ve mevduat sertifikaları, 2007'de 86 milyar riyal veya %29'luk bir artışa kıyasla, 2008 yılında 127 milyar riyalle 513 milyar riyale ve özel kredi 64 milyar riyal artarak 424'e ulaştı. 2007'deki 93 milyar riyal artışa kıyasla bir milyar riyal yatırımlar artmıştır.

Yemen'de faaliyet gösteren bankaların mali durumu %15,3 artarak 257,3 milyar riyal artarak 2010 yılı sonunda 1933,8 milyar riyale yükselirken, 2009'da %8,5 oranında 131,5 milyar riyale yükseldi. Aynı zamanda 2010 yılında kamu sektörüne sağlanan toplam kredinin 61,6 milyar riyal artması sonucunda banka kredisi %10,4 artarak 98,1 milyar riyal artarak 1038 milyar riyale ulaştı. Ayrıca, özel kredinin 438,3 milyar riyale ulaştığını ve 19,7 milyar riyalik bir azalmaya karşı %8,5'lik bir artışla, yani %4,6'ya ulaştığını görmekteyiz. Bununla birlikte, özel sektöre verilen kredilerin bankaların toplam aktiflerine oranı, bankaların varlıklarının %69,5'inin yabancı varlıklarda ve merkez bankası bakiyelerinde temsil edilen risksiz varlıklara yatırımı ile karşılaştırıldığında %22,7 ile düşüktür.

(2006-2010) döneminde, ortalama kredi hacminin 6122,6 milyar riyal olarak tahmin edildiğini not etmekteyiz. Dönem içinde Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinin %40'ını ve banka kredisi, toplam petrol dışı GSYİH'nın ortalama %28'ini

oluşturmaktadır. Ancak, para arzının %32'sini temsil etmektedir. Toplam banka mevduatının %50'sini oluşturmaktadır. Bankacılık sektörüne sağlanan kredi ortalama 378,4 milyar riyaldir. Özel kredi, toplam banka kredisinin %66'sını ve toplam aktiflerin %25'ini temsil etmektedir. Özel kredi ayrıca toplam petrol dışı GSYİH'nın %17'sini temsil etmektedir.

(2011-2014) döneminde aşağıdakilere dikkat edilmesi gereken noktalar:

Ticari ve İslami bankaların mali durumu, 168 milyar riyal azalarak 2011 sonunda %8,7 oranında 1765,8 milyar riyal ulaştı. Ayrıca, mevduat hacminin 2011 yılında 170,2 milyar riyal azaldığını görmekteyiz. Bu, siyasi kriz nedeniyle her tür mevduatın yaşlarına göre azalmasının bir sonucudur. Bu, bankaların siyasi kargaşa nedeniyle özel yatırım korkusunun bir sonucu olarak özel kredinin 71,3 milyar riyal veya %16,3 azalmasının bir sonucu olarak banka kredilerinde %3,9 oranında 40,2 milyar riyal düşüşe yansımıştır, dolayısıyla %70,2 ile risksiz yatırımlara yatırıma yönelik daha yüksek bir oran kökenlerindendir.

2012 yılı bankacılık performansında görece bir toparlanmaya tanık olmuştur. Ticari ve İslami bankaların aktifleri, 2011 yılındaki 1765,8 milyar riyalden 510,3 milyar riyal veya %28,9 artarak 2.276,1 milyar riyal ulaştı. Zira 2012 yılında da banka kredilerinde 246,6 milyar riyal ve 24,7 artışla 1244,4 milyar riyal yükseldiğini görmekteyiz. Devlete sağlanan krediler, hazine bonosu ve İslami sukutun risksiz varlıkları ile %39,8 oranında temsil edildi. Özel kredinin Yemen bankalarının toplam varlıklarının yaklaşık %16,4'ünü oluşturduğu özel sektörün finansal aracılığındaki sınırlı rolü ile gösterilmektedir.

2014 yılında, para arzı %0,15 veya yaklaşık 4,6 milyar riyal artarak 3106,2 milyar riyal ulaşması, bu artış 2013 yılındaki %12,5 oranındaki 344,8 milyar riyal oldu. Aynı zamanda 2014 yılında ticari ve İslami bankaların destekli bütçesi 33,9 milyar riyal veya 1,2 artış göstermekte, 2013 yılında %22 artarak 500 milyar riyal tutarında 2810 milyar riyal ulaşmaktadır. Hazine bonosu ve İslami sukuta temsil edilen hükümete sağlanan krediler neticesinde banka kredilerinde de 104,9 milyar artış kaydedildi. Özel sektöre sağlanan kredi yüzde bir önceki yıla göre %2,6 artmıştır. Ancak bu oran, bankaların toplam aktiflerinin %18,6'sından fazlasını temsil etmemektedir. Varlıklarının %63,7'si

risksiz varlıklarda bulunurken, yatırımlarının %17,9'u yabancı varlıklarda ve %45,8'ini devlet tahvilleri oluşturmaktadır. Bu, bankaların sınırlı rolünü yansıtmaktadır.

(2011-2014) döneminde, ortalama kredi hacminin 1078 milyar riyal olarak tahmin edildiğini not etmekteyiz. Aynı dönem içinde Yemen'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktiflerinin %46'sını ve banka kredisi, toplam petrol dışı GSYİH'nın ortalama %58'ini oluşturmaktadır. Zira, para arzının %39'unu temsil etmektedir. Ancak, Toplam banka mevduatının %58'ini oluşturmaktadır. Bankacılık sektörüne sağlanan kredi ortalama 443 milyar riyaldir. Özel kredi, toplam banka kredisinin %41'ini ve toplam aktiflerin %19'unu temsil etmektedir. Aynı zamanda özel kredi toplam petrol dışı GSYİH'nın %24'ünü temsil etmektedir.

BÖLÜM 3: PARA POLİTİKASININ YEMEN'DEKİ BANKA KREDİSİNE ETKİSİ

3.1. Literatür Taraması

Yemen'de para politikasının banka kredilerini yönlendirmedeki rolüne ilişkin ekonomik ve ekonometri çalışmaları son yıllarda azalmaktadır. Ayrıca bu alandaki çalışmalar Yemen'le sınırlı kalmaktadır. Literatürdeki, çalışmalar para politikasının banka kredilerine etkinliği tam olarak araştırmamıştır. Ancak, çalışmalarda da kredi kanalının etkinliği doğru şekilde ortaya çıkmamıştır. Çünkü, kredi kanalının fazla azaltan sorunlar bulunmuştur. Aynı zamanda çalışmalarda merkez bankası tarafından faizler nerede olursa olsun kısa vadeli ve piyasa faizleri arasındaki ilişkiyi istenildiği gibi germektedir. Bu arada faizler ne olursa olsun aynı gelmemektedir. Bu kısımda konu ile ilgili olarak Yemen ve diğer ülkelerde literatür taraması gözden geçirilmiştir.

Al-Amiri tarafından 2003 yılında, "Banka Kredisinin Yemen'deki Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi (1990-2001)" başlıklı bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, Yemenli ticari işletmeler tarafından verilen banka kredisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini bir bütün olarak ekonomik sektörler düzeyinde ölçmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada ek olarak, banka kredi verileri için tanımlayıcı bir analitik yöntem ve her bir ekonomik sektöre verilen kredi yüzdesi ile ekonominin GSYİH 'sına katkısı arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmacı ayrıca banka kredisini etkileyen faktörleri, kredi fonksiyonunu ölçen ve ayrıca üretim fonksiyonunu değerlendiren ve içinde banka kredisini kullanan ekonometri şeklinde bir çalışma ortaya koymuştur. Çalışma, ticari bankalar için net bir kredi politikası olmadığı ve kredilerinin çoğunun kısa vadeli olduğu sonucuna varmıştır. GSYİH' ye katkısı sadece %11'i temsil etmektedir. GSYİH'nın banka kredisine göre esnekliğinin kanıtladığı gibi, banka kredisinin ekonomik büyümeye mütevazı katkısı da kanıtlanmıştır.

Al-Jalal (2006) tarafından "Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyonla Mücadelede Para ve Mali Politikaların Rolü: Yemen Cumhuriyeti Örneği (1990-2003)" başlıklı çalışmada hem tanımlayıcı hem de analitik yaklaşım yöntemlerini kullanarak enflasyon sorununu, para ve mali politikanın etkisiyle birlikte ele almaktadır. Ülke ekonomisinin sektörleri arasında ticari bankalarda yurtiçi kredi dağılımının yapısındaki dengesizliği

gideremeyen para ve maliye politikasının başarısızlığını da dâhil etmek üzere birçok sonuca ulaşmıştır.

Ghalib'in (2013) "Özel Banka Kredisinin Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkisi: Dönem İçinde Yemen Örneği (2000-2012)" başlıklı bir araştırma yapılmıştır. Üç aylık verilere otoregresif vektör modeli uygulanarak ölçülmüştür. Yalnızca iki değişken seçilmiştir. Bunlar: ekonomik faaliyetin derecesini ölçmek için önemli bir gösterge olan GSYİH ve özel bankacılık kredisidir. Bu çalışma, banka kredisinden GSYİH'ye tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmaktadır. Çalışma ayrıca, banka kredisinin GSYİH'deki değişiklikleri açıklamada zayıf bir açıklama gücünün olduğunu ortaya koymuştur. Bu, araştırma döneminde banka kredisinin Yemen'deki ekonomik faaliyet üzerinde hafif bir olumlu etkiye işaret etmektedir.

Al-Qatabri (2006), "Yemen Cumhuriyeti'nde İstikrar ve Ekonomik Kalkınmada Para Politikasının Rolü Analitik ve Ekonometrik Bir Çalışmasıdır" adlı ara araştırması, Yemen Cumhuriyeti'nde (1990-2004) istikrar ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında para politikasının rolü ve önemini vurgulamakta olup; bu politikanın ekonomik istikrar ve ekonomik kalkınmaya ulaşmadaki rolü ve etkinliği hakkında bilgi sağlamayı ele almıştır.

Al-Azaki (2019) yılında 'Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi' başlıklı çalışmanın amacı, banka kredisinin Körfez İş Birliği Konseyi Ülkelerinin (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Umman) ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 2008-2017 dönemi için bir bütün olarak ekonomi düzeyde ve ekonomik sektörler düzeyinde tanımlamak ve ölçmektir. Aynı zamanda ekonomik sektörlerin ve ekonomik büyümeye en büyük katkısı olduğunu bilme, ekonomik büyüme ile bu büyümenin banka kredisi üzerindeki etkisini öğrenme amaçlı yapılan bir araştırmadır. Bu çalışmanın yöntemi olarak bütün banka kredisinin ekonomik büyüme (GSYİH- petrol dışı) üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ve GSYİH ve %39'deki değişimin %44 ve %39' unu meydana getirdiğini göstermiştir. Ancak bu çalışmanın sonuçlarının pozitif etkisine rağmen, hala istenen orana ulaşamamıştır. Lakin sektör düzeyinde, sonuçlar inşaat ve hizmet sektörlerinde banka kredisinin GSYH ve %39 yetkisini gösterirken tarım ve sanayi sektörlerinde herhangi bir etkisi olmamıştır. Aynı zamanda çalışma, ekonomi düzeyinde banka kredisinde

değişiminin %34 ve %39'unu oluşturan GSYİH ve %39' unun (petrol dışı) banka kredisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda sektör düzeyinde, petrol dışı GSYİH ve %39' unun inşaat sektöründeki banka kredisine etkisi varken diğer ekonomik sektörlerde etkisi yoktur.

Hariz (2010) "Geleneksel Para Politikasının İslami Bankaların Performansına Etkisi" başlıklı makalesi, para politikasının bir yandan İslami bankaların, diğer yandan geleneksel bankalarının performansı üzerindeki etkisini netleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, özellikle karlılık açısından etkilerde bir fark olduğunu ortaya koymuştur. İslami bankanın finansmanın bir katılımcısı olduğu düşünüldüğünde, her bir banka tarafından uygulanan faaliyetin doğasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, geleneksel bankalar borç verendir ve bu nedenle kârları İslami bankalardan daha yüksektir.

Hajjaj (2019) “Para Politikası Araçlarının Uygulanmasının İslami Bankaların Performansına Etkisi: Cezayir Örneği” başlıklı araştırması, para politikası araçlarının Cezayir'deki İslami bankalara uygulanmasındaki uyumluluğun ve tutarsızlığın boyutunu vurgulamayı amaçlamıştır. Bu çalışma, Cezayir Merkez Bankası tarafından kullanılan para politikası araçlarının İslami bankalarla tefecilik bankaları arasında ayırım yapmadığı sonucuna varmıştır.

Babiker (2019) tarafından "Para Politikasının Sudan'daki Ekonomik Faaliyet Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi" başlıklı çalışma yapılmıştır. Araştırmanın amacı, para politikasının Sudan'daki ekonomik aktivite üzerindeki etkisini (1960-2016) ölçmektir. Yöntem olarak standart analiz "sıradan en küçük kareler yöntemi"ni kullanmıştır. Araştırma döneminde para arzı ile ABD doları döviz kuru ile Sudan poundu ve GSYİH arasındaki ilişkinin para politikasını etkisiz hale getirdiğini ortaya koymuştur. Araştırmanın ulaştığı en önemli öneriler arasında üretkenliği artırmaya ve üreticileri ekonomik istikrara kavuşmaya teşvik etmeye yönelik ekonomik reformlar yoluyla GSYİH büyüme oranlarının artırılmasına dikkat edilmesi gerekliliği yer almaktadır.

Kattamawi, (2016) “Sayısal Para Politikası Araçlarının Bankacılık Kredisi Üzerindeki Etkisi: Suriye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma” başlıklı çalışmada; faiz oranları, toplam mevduatlar ve banka kredisi ile yasal rezervler analiz edilmiştir. 2005-2010 döneminde Suriye banka kredisi üzerindeki etkisi hedeflenmiştir. Çalışma, yasal

rezerv politikasının banka kredisini etkilemede en etkili araç olduğu hem de sabit indirim oranları, kredi için büyük ölçüde etkisiz sonucuna ulaşmıştır.

Garretsen ve Swank (1998: 325-339), tarafından Hollanda üzerine yapılan bir çalışmada 1979-1993 dönemine ilişkin aylık veriler dikkate alınarak, daraltıcı para politikalarının banka kredileri üzerine etkisi incelenmiş ve analizler sonucu daraltıcı para politikalarının banka kredilerinin kısılmasına neden olan faktörler tespit edilmiştir.

Bacchetta ve Ballabriga (2000: 15-26), ABD ve 13 Avrupa ülkesine ait verileri kullanarak analiz yapmıştır. Yazarlar çalışmalarında, para politikası uygulamalarının banka kredileri arzını etkilediğini saptamışlardır.

Serel ve Güvenglu'nun (2019) “Banka Kredi Kanalının İşleyişi: Türkiye Uygulaması (2011-2018)” araştırmasında; Türkiye'deki banka kredi kanalının etkinliği, 2011: 01-2018: 12 dönemine ait aylık veriler Vector Autoregressive (VAR) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma hem üretimin hem de banka kredisinin para politikası ile aynı yönde etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Faiz oranlarındaki değişim kredi hacmini etkilemekte ve banka kredi arzını değiştirerek üretimi etkilemektedir. Bu, şirketlerin yatırımları için banka kredilerine bağımlı olduklarını göstermektedir.

Siddiq ve diğerlerinin (Eylül 2019) "Para ve Finansman Politikalarının Sudan'daki Bankacılık Sisteminin Performansı ve Etkinliği Üzerindeki Etkisi (1990-2013)" makalesi, para ve finansman politikalarının Sudan bankacılık sisteminin performansına ve verimliliğine etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Politikaların ekonomi genelinde hedeflerine ulaşmadaki başarısının derecesini tespit etmeyi de hedeflemiştir. Araştırmada tanımlayıcı tarihsel yöntem kullanılmıştır. Bu çalışmanın en belirgin bulgusu, para politikasının ekonomi genelinde istenilen hedeflere ulaşamamasıdır. Bununla birlikte, para ve finansman politikası mekanizmalarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, Sudan bankacılık sisteminin performansının etkinliğinin artmasına yol açmıştır.

3.2. Ekonometrik Yöntem

Bu bölümde, Yemen ekonomisi için banka kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonusu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve petrol dışı GSYH (reel ekonomiyi temsilen) gibi makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler test edilmiştir. Bu amaçla öncelikle yapılan ekonometrik analizlerde kullanılan yaklaşımlar ve çalışmada kullanılan değişkenler tanıtılmış ve daha sonra ekonometrik uygulama sonuçları tartışılmıştır.

3.2.1. Yöntem ve Veri

Zaman serileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmalarda, bilhassa sahte regresyon probleminden kaçınmak ve uygun zaman serileri ekonometrisi yaklaşımını sınırlandırmak için çalışmada değişkenlerin zaman serileri özelliklerinin belirlenmesi çok önemlidir. Bu kısımda önce banka kredileri ile seçilmiş bazı makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkileri test etmek amacıyla kullanılan yaklaşımlar ve söz konusu veri tanıtılmıştır.

Banka kredileri, zorunlu karşılık oranı, hazine bonusu getirisi, indirim oranı, para arzını, mevduat ve kredi faizi Yemen Merkez Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Petrol dışı GSYH Yemen İstatistik Kurumu veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada Yemen ekonomisi açısından banka kredilere bazı makroekonomik değişkenler etkileri 01:2001-01:2015 dönemini içeren aylık veriler kullanılarak Vektör Otoregresyon (VAR) yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm değişkenler ve değişkenlerin kaynağı Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Kaynak
Banka Kredileri	BK	Yemen Merkez Bankası
Zorunlu Karşılık Oranı	ZK	Yemen Merkez Bankası
Hazine Bonusu Getirisi	HG	Yemen Merkez Bankası
İndirim Oranı	İO	Yemen Merkez Bankası
Para Arzı	PA	Yemen Merkez Bankası
Mevduat	MV	Yemen Merkez Bankası
Kredi faizi	KF	Yemen Merkez Bankası
Petrol dışı GSYH	PDGSYH	Yemen İstatistik Kurumu

3.2.2. Çalışma Modeli

Çalışma kapsamında banka kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonosu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve petrol dışı GSYH değişkenleri arasındaki olası kısa ve uzun dönem ilişkilerin araştırılması amacı ile tahmin edilen model aşağıda sunulmuştur.

$$BK_t = f(ZK_t, HG_t, \dot{I}O_t, PA_t, MV_t, KF_t, PDGSYH_t) \quad (1)$$

Burada, BK_t banka kredilerini, ZK_t zorunlu karşılık oranını, HG_t hazine bonosu getirisini, $\dot{I}O_t$ indirim oranını, PA_t para arzını, MV mevduatı, KF_t kredi faizini ve $PDGSYH_t$ petrol dışı GSYH'yi göstermektedir. Yukarıda yer alan, (1) numaralı denklemin logaritmik biçimi aşağıda kurulmuştur;

$$\begin{aligned} \ln BK_t = & \beta_0 + \beta_1 \ln ZK_t + \beta_2 \ln HG_t + \beta_3 \ln \dot{I}O_t + \beta_4 \ln PA_t + \beta_5 \ln MV_t + \beta_6 \ln KF_t + \\ & \beta_7 \ln PDGSYH_t + \mu_i \quad (2) \end{aligned}$$

Çalışmada yer alan ekonometrik bulgular için Eviews 11 paket programı kullanılmıştır.

Teorik çerçevede, ZK, İO ve KF değişkenlerinin esnekliklerini yanı sıra β_1 , β_3 ve β_6 katsayılarının negatif, HG, PA, MV ve PDGSYH değişkenlerinin esneklik katsayılarını ifade eden β_2 , β_4 , β_5 ve β_7 değerlerinin pozitif olması beklenmektedir. Değişkenler listesi aşağıdaki gibidir:

- $\ln BK$ =banka kredilerini doğal logaritması
- β_0 = Sabit terim.
- $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7$ = Çalışma değişkenlerinin regresyon katsayıları.
- $\ln ZK$ = zorunlu karşılık oranını doğal logaritması.
- $\ln HG$ =hazine bonosu getirisini doğal logaritması.
- $\ln \dot{I}O$ = indirim oranını, doğal logaritması.
- $\ln PA$ = para arzınıdoğal logaritması.
- $\ln MV$ = mevduatı doğal logaritması.
- $\ln KF$ = kredi faizini doğal logaritması.
- $\ln PDGSYH$ = petrol dışı GSYH doğal logaritması.

3.2.3. Birim Kök Testi (Durağanlık Testleri) Sonuçları

Çalışmada, banka kredileri ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri tahmin etmeden önce, değişkenlere ait serilerin bütünleşme mertebesi araştırılmıştır. Çünkü zaman serileriyle yapılan tahminlerin istatistiksel olarak sahte olmayan sonuçlar verebilmesi için analizde kullanılan değişkenlerin birim kökü içermemeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, serilerin birim kök içerip içermedikleri öncelikle Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testleri ile tespit edilmiş ve (ADF) birim kök bulguları sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: Birim Kök Testi Sonuçları (LnBK)

DÜZEY	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-1.335313
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 5’te banka kredileri (**LnBK**) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için LnBK serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle LnBK serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 6 : Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnBK)

I. FARK	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-15.75973
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 6’da yer alan **banka kredileri (LnBK)** değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için LnBK serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle LnBK serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 7 : Birim Kök Testi Sonuçları (LnZK)

DÜZEY	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-2.116971
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 7’de zorunlu karşılık (*LnZK*) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için *LnZK* serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle *LnZK* serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 8: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnZK)

I. FARK	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-16.89366
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 8’de yer alan zorunlu karşılık (*LnZK*) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için *LnZK* serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle *LnZK* serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 9 : Birim Kök Testi Sonuçları (LnBG)

DÜZEY	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	0.8547
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 9’da Hazine Bonosu Getirisi (*LnHG*) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden

mutlak değer olarak küçük çıktığı için LnBG serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle LnBH serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 10: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnHG)

I. FARK	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-11.27513
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 10'da yer alan Hazine Bonosu Getirisi (LnHG) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için LnHG serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle LnHG serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 11: Birim Kök Testi Sonuçları (LnİO)

DÜZEY	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-1.621033
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 11'de İndirim Oranı (LnİO) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için LnİO serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle LnİO serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 12: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnİO)

I. FARK	t-İstatistiği
ADF test istatistiği	-11.97337
Test Kritik Değerleri	%1
	%5
	%10

Tablo 12’de yer alan İndirim Oranı ($Ln\dot{I}O$) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için $Ln\dot{I}O$ serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle $Ln\dot{I}O$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 13: Birim Kök Testi Sonuçları ($LnPA$)

DÜZEY		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-0.515953
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 13’te Para Arzı ($LnPA$) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için $LnPA$ serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle $LnPA$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 14: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları ($LnPA$)

I. FARK		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-17.46238
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 14’te yer alan Para Arzı ($LnPA$) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için $LnPA$ serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle $LnPA$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 15: Birim Kök Testi Sonuçları (LnMV)

DÜZEY		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-1.077032
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 15'te Mevduat (*LnMV*) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için *LnMV* serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle *LnMV* serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 16: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları (LnMV)

I. FARK		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-10.96181
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 16'da yer alan Mevduat (*LnMV*) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için *LnMV* serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle *LnMV* serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 17: Birim Kök Testi Sonuçları (LnKF)

DÜZEY	t-İstatistiği	
ADF test istatistiği	-1.981292	
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013608
	%5	-3.436795
	%10	-3.142546

Tablo 17'de Kredi Faizi (*LnKF*) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer

olarak küçük çıktığı için $LnKF$ serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle $LnKF$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 18: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları ($LnKF$)

I. FARK		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-12.82556
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 18’de yer alan Kredi Faizi ($LnKF$) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için $LnKF$ serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle $LnKF$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir.

Tablo 19: Birim Kök Testi Sonuçları ($LnPDGSYH$)

DÜZEY	t-İstatistiği	
ADF test istatistiği	0.410289	
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013608
	%5	-3.436795
	%10	-3.142546

Tablo 19’da Petrol dışı GSYH ($LnPDGSYH$) değişkenine ait ADF birim kök testi sonuçları ve durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, t istatistik değerlerine baktığımızda, %1, %5 ve %10 anlamlılık t kritik değerinden mutlak değer olarak küçük çıktığı için $LnPDGSYH$ serisinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle $LnPDGSYH$ serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk fark değeri incelenmiştir.

Tablo 20: Birim Kök Testi ilk Fark Sonuçları ($LnPDGSYH$)

I. FARK		t-İstatistiği
ADF test istatistiği		-11.15373
Test Kritik Değerleri	%1	-4.013946
	%5	-3.436957
	%10	-3.142642

Tablo 20’de yer alan Petrol dışı GSYİH (*LnPDGSYH*) değişkenine ait Dickey-Fuller (ADF) birim kök testindeki ilk fark değeri sonucuna baktığımızda, t istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesindeki t kritik değerinden mutlak değer olarak büyük çıktığı için *LnPDGSYH* serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle *LnPDGSYH* serisinin Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde ilk farkta durağan olduğu söyleyebilmektedir. Birim kök testlerinden elde edilen sonuçlara göre; zaman serileri ortak bütünlenen hareket içinde olduklarından, Entegrasyon incelemesine gidilmiştir ve böylelikle kullanılan zaman serileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını içerip içermediğini incelenmiştir.

3.3. Johansen Entegrasyon Analizi

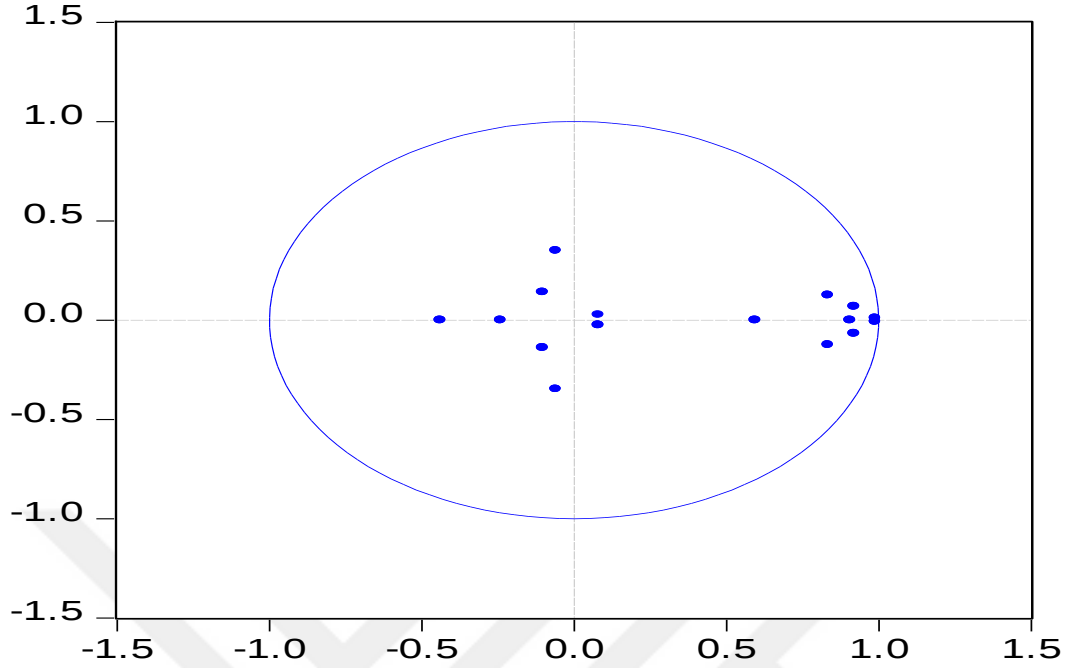
Entegrasyon testi, aynı rütbede durağan olan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkini içerip içermediğini ortaya çıkarmak için geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Öncelikle Johansen Entegrasyon Testinin ilk etap olan optimal gecikme uzunluğunu belirlemek için uygun gecikme uzunluğu 4 olacak şekilde seçilen ve elde edilen sonuçlar aşağıda gösterilmiştir. Tablo 21’den görüldüğü gibi; (SIC) ve (HQ) istatistikleri uygun gecikme uzunluğunu 1 olarak, (AIC) bilgi kriteri 2 olarak önermişlerdir. Tablo 21’de yer alan SC ve HQ kriterlerine göre optimal gecikme uzunluğu 1’dir.

Tablo 21: VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriteri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	1388.504	3113.977	1.62’e-17	-15.9576	-14.602*	-15.4074*
2	1457.386	123.5707	1.54e-17*	-16.010*	-13.4567	-14.97758
3	1490.344	55.92949	2.27e-17	-15.6405	-11.8757	-14.11228
4	1578.894	141.680*	1.73’e-17	-15.9381	-10.9686	-13.92081

Not: (*) En uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğunu ifade etmektedir.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Grafik 3: VAR Modelinin İstikrar Grafiği

Tahmin edilen VAR modelinin istikrar şartlarını sağladığı grafik 3'te görülmektedir. Grafik 3'e göre otoregresif VAR karakteristik polinomunun ters kökleri birim çember içerisinde dağılmaktadır.

Tablo 22 ve 23, 01:2001-01:2014 döneminde Yemen'de banka kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonosu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve petrol dışı GSYH arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olup olmadığını belirlemek için gerçekleştirilen Johansen Koentegrasyon Testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 22: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Trace İstatistiği)

Eş Bütünleşme Rankı	Özdeğer	Trace İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Olasılık**
R= 0 *	0.630586	289.5579	159.5297	0.0000
R≤ 1	0.224485	123.2530	125.6154	0.0691
R≤ 2	0.144662	80.79696	95.75366	0.3386
R≤ 3	0.135298	54.70178	69.81889	0.4315
R≤ 4	0.090782	30.42489	47.85613	0.6971
R≤ 5	0.047235	14.53137	29.79707	0.8095
R≤ 6	0.034591	6.450823	15.49471	0.6422
R≤ 7	0.003419	0.571925	3.841466	0.4495

Tablo 23: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Max-Eigen İstatistiği)

Eş Bütünleşme Rankı	Özdeğer	Maksimum Özdeğer İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Prob. **
$R = 0$ *	0.630586	166.3049	52.36261	0.0000
$R \leq 1$	0.224485	42.45607	46.23142	0.1203
$R \leq 2$	0.144662	26.09518	40.07757	0.6960
$R \leq 3$	0.135298	24.27689	33.87687	0.4355
$R \leq 4$	0.090782	15.89351	27.58434	0.6748
$R \leq 5$	0.047235	8.080551	21.13162	0.8987
$R \leq 6$	0.034591	5.878898	14.26460	0.6288
$R \leq 7$	0.003419	0.571925	3.841466	0.4495

Değişkenler arasında kointegre vektör olup olmadığının test edilmesiyle ilgili hipotezler aşağıda kurulmuştur.

H_0 : $r = 0$ (Değişkenler arasında koentegrasyon yoktur)

H_1 : $r \neq 1$ (Değişkenler arasında koentegrasyon vardır)

Yukarıdaki tablolarda sonuçlar, incelenen değişkenler arasında koentegrasyonun olmadığı yönündeki (H_0) hipotezinin reddedildiğini ve bir koentegrasyon vektörünün bulunduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu seriler arasında koentegrasyon vardır, yani değişkenler arasında uzun süreli ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, Yemen'de banka kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonosu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve petrol dışı GSYH arasında koentegrasyonun olduğu alternatif hipotezlerin kabulüne yol açmaktadır.

3.4. Var/Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Ekonometrik araştırmalarda değişkenler arasındaki nedenselliğin ispat edilebilmesi için meşhur bir şekilde kullanılan metoda Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik testi uygulamasıdır (Karaca, 2003, s. 250). Bu kapsamda, banka kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonosu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve petrol dışı GSYH serileri arasındaki nedenselliğin incelenmesinde ve değişkenler arasındaki ilişki trendinin belirlenmesinde “Granger Causality Test” kullanılmıştır (Karaca, 2003, s. 247-255). Bu analizden elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 24’te özetlenmiştir.

Tablo 24: Nedensellik Analizinin Özetlenmiş Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Ki-kare	Gecikme	P-değeri
LnMV → LnBK	3.381	1	0.06
LnPA → LnPdGSYH	3.8651	1	0.04
LnZK → LnPdGSYH	3.509	1	0.06
LnMV → LnPdGSYH	4.99	1	0.025
LnKF → LnHB	35.34	1	0.000
LnZK → LnHB	7.991	1	0.004
LnKF → LnİÖ	5.970	1	0.014
LnHB → LnİÖ	174.0	1	0.000
LnZK → LnİÖ	3.719	1	0.05
LnPA → LnMV	9.541	1	0.002
LnKF → LnMV	5.288	1	0.021
LnMV → LnPA	5.767	1	0.016

Tablo 24'e göre; LnMV değişkeni LnBK değişkeninin nedenidir ($p=0.06<0.10$). Yine tabloya göre LnPA değişkeni LnPdGSYH değişkeninin ($p=0.04<0.05$), LnZK değişkeni LnPdGSYH değişkeninin ($p=0.06<0.10$); LnMV değişkeni LnPdGSYH değişkeninin ($p=0.025<0.05$); LnKF değişkeni LnHB değişkeninin ($p=0.000<0.01$); LnZK değişkeni LnHB değişkeninin ($p=0.004<0.01$); LnZK değişkeni LnİÖ değişkeninin ($p=0.05<0.10$) ve LnKF değişkeni LnMV değişkeninin ($p=0.021<0.05$) nedenidir. Böylece LnMV ve LnPA değişkenleri arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özellikle son yıllarda Yemen, yaşanan siyasi ve ekonomik kargaşa ve yatırım için yeterli sermaye bulunmaması nedeniyle düşük gelir düzeyine sahiptir. Bu durum Yemen ekonomisini, özellikle finans ve bankacılık sektörünü açıkça olumsuz etkilemiştir. Bankacılık sektörü de sınırlı coğrafi yayılmadan ve ana şehirlerdeki yoğunlaşmasından muzdarip olmuştur. Finansmana katkıda bulunduğu sınırlı alanların yanı sıra rekabet gücünü ve verimliliğini sınırlayan bir ekonomidir. Dolayısıyla bankaların yapısından da bahsettiğimiz gibi, en büyük Yemen bankalarının hükümete ait olduğu ortaya çıktı. Ayrıca hükümet bankacılık sisteminin kredisinin yaklaşık üçte ikisini aldı. Özel sektörün dışlanması neden olan şeyi bankalardan bazılarının çabalarını, hükümetin genel bütçe açığı sorunlarını çözmeye odaklanmaktadır.

Bu, genel bütçe durumunun bankacılık sektörünün performans ve gelişim düzeyini belirlemede önemli bir rol oynamasını sağladı. Orta vadede beklenen mevcut ekonomik ve finansal durum ışığında bankalarda finansal kaynak kullanma seçeneklerinin sınırlandırılmasıdır. Para politikası araçlarını onlara göre kullanma etkinliğine de yansımıştır.

Çalışmamızda ilk bölüm, para politikası teorik olarak gözden geçirilmiş, ardından Yemen'de para politikası gerçekliği gözden geçirilmiştir. Para politikası analizimizde, Yemen'in kalkınma sürecine katkı sağlayacak birbiriyle uyumlu net bir vizyon benimsemediğini görmekteyiz. 1995'ten beri ekonomik ve mali reform programının uygulanmasına rağmen para politikasının rolü umulduğu gibi olmamıştır. Çalışmamızda, Merkez Bankası'nın çalışma döneminde para politikasını belirli ve net bir stratejiye göre yönetmede başarılı olmadığı görülür. Para politikasına uygun bir son hedef dalgasının seçilmesi açısından ve para politikasının varsayılan nihai hedefi ile tutarlı uygun bir aracılık hedefi seçmektedir. Bunun yanında, para politikasının nihai amacına ulaşmak için uygun araçların kullanılması gerekir. Para politikası araçlarının banka kredisini özel sektörü desteklemek için kullanılması birbiriyle çelişmektedir. Merkez Bankası, ülke ekonomisindeki yatırımları canlandırmak için kredileri ve özel finansmanı artırmak amacıyla ulusal para birimi cinsinden mevduatlar üzerindeki yasal rezerv oranını düşürmek için çalışmıştır. Ancak merkez bankası özel sektöre verilen kredi ve avans faiz oranlarını artırdı. Bu politika, yüksek finansman maliyetleri

nedeniyle bankalardan finansman teminini önlemek için kullanılmaktadır. Bu durum, para politikasının performansını ve bu dönemde parasal istikrar ve ekonomik büyümenin sağlanmasındaki rolünü olumsuz etkilemiştir. Ülkenin tüm bölgelerinde bankacılık sistemi üzerinde birleşik ve etkin bir para otoritesinin bulunmaması, diğer faktörlerin yanı sıra para politikası araçlarının kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Para politikası hedefleri, döviz kurundaki dalgalanmaları sınırlandırmakla sınırlıdır. Gerçek ekonomik kalkınmayı sağlamak için Merkez Bankası'nın kredi düzenleyici rolü zayıftır.

İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasındaki hukuki ayrımla ilgili olarak Merkez Bankası İslami bankalar için bir kanun çıkardı. Ayrıca kanuni rezerv faizinden İslami tahvil ihraç edildi. Ancak İslami yatırım operasyonlarına hizmet etmek yeterli değildir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde banka kredisinin teorik yönü ve Yemen'deki gerçekliği gözden geçirilmiştir. Banka kredisi gerçeğine ilişkin analizimizde, Yemen'deki banka kredisinin yüksek bir yüzdesinin kamu sektörüne yönlendirildiğini görmekteyiz. Ülkenin gerçek kalkınmasının finansmanında bankacılık sisteminin sınırlı rolünü yansıttığı görülmektedir.

Bunun gibi, özel kredinin GSYİH'ye oranının düşük olması, bankalar tarafından sağlanan finansal hizmetlerin zayıflığının ve özel finansal araçların özel sektöre sağladığı kredilerin artırılmasında finansal aracılıktaki zayıflığı gösterir. Özel kredinin toplam krediye oranı, kredileri devlet ve kamu iktisadi teşebbüsleri yerine özel sektöre yönlendirmenin zayıflığını da açıkça göstermektedir.

Aynı zamanda açık piyasa politikası gibi bazı para politikası araçları, bankaların beklenen kalkınma rollerinden sapmalarına neden olmuştur. Çalışmamızda, özel sektöre sağlanan kredi hacmindeki azalma, bankalara alternatif olarak tercih edilen bir hazine bonusu ve mevduat sertifikalarının varlığı olmak üzere birçok faktörden kaynaklandığını göstermektedir. Ancak bankaların paralarını yüksek faiz oranlarıyla yatırmak için güvenli bir sığınak buldukları yerdir. Bu, hükümetin özel sektörle rekabet etmesine ve bu fonları verimli yatırım kanallarına yönlendirme fırsatlarını kaybetmesine sebep oldu.

Böylelikle etkisi, son yıllarda Yemen'de yaşanan siyasi kargaşa nedeniyle bankaların maruz kaldığı iflas durumunda ortaya çıktı.

Yatırıma elverişli bir yatırım ortamının olmayışının bir sonucu olarak gösterilmemiştir. Bu, özel sektöre yönelik banka kredisine yanıt verilememesine ve devlet sektörünün dışlanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, faiz oranlarındaki değişime (kredi maliyeti) etkisiz bir yanıtla sonuçlandı.

Çalışmamızda üçüncü bölüm 01:2001-01:2015 dönemi verileri dikkate alınarak zorunlu karşılık oranı, hazine bonusu getirisi, indirim oranı, para arzı, mevduat, kredi faizi ve Petrol dışı GSYH bankaların kredileri üzerine etkileri ele alınmaktadır. Öncelikli olarak analizlerde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığı ortaya konulduktan sonra değişkenler arasındaki eş bütünleşme, yani koentegrasyon ilişkisi araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için testinden yararlanılmıştır. Son olarak da regresyon testi ile modeller tahmin edilip analiz yapılmıştır.

Çalışma dönemi boyunca incelenen değişkenler için birim kök testlerinin sonuçları, tüm çalışma değişkenleri için zaman serisi değişkenlerinin düzeyde durağan $I(0)$ olduğu tespit edilmemiştir. Bu çerçevede, ampirik analiz sonuçları, bankaların kredileri ile zorunlu karşılık oranı, hazine bonusu getirisi, indirim oranı, para arzını, mevduat, kredi faizi ve Petrol dışı GSYH oluşumu değişkenleri arasında eş-bütünleşme (koentegrasyon) ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Granger nedensellik testinden elde edilen bulgulara göre, mevduat ve para arzını arasında iki taraflı nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Ayrıca, mevduattan bankaların kredilerine, para arzından Petrol dışı GSYH'a, zorunlu karşılıktan Petrol dışı GSYH'a, mevduatdan Petrol dışı GSYH'a kredi faizden hazine bonusu getirisine, zorunlu karşılıktan hazine bonusu getirisiyle ve kredi faizden mevduata tek taraflı bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Çalışma, 29. tablodaki gösterildiği gibi nedensellik testi aracılığıyla tüm bağımsız değişkenlerin ve bağımlı değişkenlerin “banka kredisini %1 düzeyinde etkilediğini buldu. Aynı zamanda krediyi etkileyen çalışmaya dâhil edilen değişkenlerin çoğunun, ekonomik teori ile tutarlı olan mevduatın büyüklüğü olmasını gösterilmiştir. Nedensellik testinin sonuçları, para politikası araçlarının banka kredisindeki zayıf etkisini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu değişiklikler para ve bankacılık politikasının Yemen ekonomisindeki sosyal ve kalkınma boyutuna hizmet etmediğini gösteriyor. Özel sektörün kredi alamaması, yurtiçi tasarrufların etkisiz şekilde harekete geçirilmesi ve kaynakların verimsiz tahsisi anlamına gelmektedir. Ülkenin tüm bölgelerinde bankacılık sistemi üzerinde birleşik ve etkin bir para otoritesinin bulunmaması, diğer faktörlerin yanı sıra, para politikası araçlarının kontrolden çıkmasına neden olmuştur.

Araştırmacının Yemen'deki mevcut durumda takip edilmesi gerektiğine inandığı öneriler arasında şunlar yer almaktadır:

Mali ve bankacılık yönü ve parasal otorite Yemen'de yaşanan siyasi çatışmalardan etkisiz hale getirilmelidir. Yerel ve uluslararası bankacılık sektörüne duyulan güveni yeniden sağlanmalıdır. Genel olarak ülke ekonomisinin performansını etkilemede bankacılık sektörünün rolünü iyileştirmek ve özelde para politikasının etkinliğini gerçekleştirmek gerekmektedir.

Genel olarak para politikası belirleme konusunda Merkez Bankası ile ticari ve İslami bankalar arasındaki koordinasyon ve anlayış düzeyinin yükseltilmesi ve bankacılık sisteminin kaynaklarından nasıl yararlanılacağı sadece genel bütçe açığını finanse etmek değil, kolay koşullarda ve mevcut koşullarla orantılı olarak ülke ekonomisini istikrara kavuşturmak ve canlandırmalıdır.

Gerçek kalkınma projelerini finanse etmek için banka kredilerinin yönlendirilmesi üzerinde çalışmaktadır. Savaşın yıktığı şeyi yeniden inşa etmeye ve bankacılık tarafında güveni yeniden artırmaya katkıda bulunmaktadır.

Güvenilirlik ve şeffaflığı artırmak için son yıllarda bankacılık sektörüne ilişkin bir finansal veri tabanı sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdel-Azim, H. (1986). Dengedeki Maliye ve Para Politikaları: İslami Bir Karşılaştırma, Mısır Rönesans Kütüphanesi, Mısır.
- Al-Afandi, M. (1997). Yemen Cumhuriyetinde Ekonomik Reformlar Programı, Parasal Reformların Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme Çalışması. Arap Ekonomik Araştırmaları, Sayı 10, Kahire.
- Al-Afandi, M. A. (2009). Para, Bankacılık ve Parasal Ekonomi. 3. baskı, Yayıncılık ve Dağıtım için Al-Amin, Yemen.
- Al-Afandi, M. A. (2018). Para ve Banka Ekonomisi. Akademik Kitap Merkezi, Ürdün.
- Al-Ameri, A. Q. (2003). Banka Kredisinin Yemen'de Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Dönem İçin Analitik Bir Ekonomik Çalışma (1990-2001). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yarmuk Üniversitesi, Ürdün.
- Al-Asali, S. (1999). Ekonomik, Mali ve İdari Reform Işığında Yemen Cumhuriyetinde Ekonomik Büyüme. Yemen Cumhuriyetinde Ekonomik, Mali ve İdari Reformlar Konferansı, İlkeler Dergisi, Sanaa, Yemen.
- Al-Athwari, J. H. (2000). Yemen Ekonomisindeki Yapısal Dengesizlikler ve Ekonomik Reform Politikaları. Doktora Tezi, Al-Mustansiriya Üniversitesi, Irak.
- Al-Batali, A. M. (Ocak 2018). Döviz Krizi ve Döviz Kurunun Geleceği. Yemen'de Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler, Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı, Ekonomik Çalışmalar ve Görünüm Sektörü, Sayı 31, Yemen.
- Al-Daghmi, A. K. (2014). Para ve Finansal Politika ve Menkul Kıymetlerin Performansı. Dar Safa Yayıncılık ve Dağıtım, Amman.
- Al-Douri, Z., ve Al-Samarrai, Y. (2006). Merkez Bankaları ve Para Politikası. Al-Yazouri Scientific Publishing and Distribution House, Ürdün.
- Al-Hammadi, Y. H. (2002). Yemen'de Geleneksel ve İslami Bankalar Arasında Ekonomik Kalkınmanın Finanse Edilmesi. İktisadi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kahire Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahire, Mısır.
- Al-Kafrawi, A. M. (2006). İslam ekonomisi üzerine çalışmalar, "İslam Ekonomisinin Gölgesinde Finansal ve Para Politikası: Karşılaştırmalı Bir Analiz Çalışması". Alexandria Kitap Merkezi, İskenderiye, Mısır.
- Al-Naaib, A. A. (2009). Para Politikası Mekanizmaları ve Yemen Cumhuriyeti'ndeki Ticari Bankalar Üzerindeki Etkileri. Ticaret ve Ekonomi Fakültesi, Sanaa Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yemen.
- Al-Najjar, F. (1997). Kredi Analizi: Karar Vermeye Giriş. Konut Bankası Basını, Ürdün.

- Al-Qatabri, M. D. (2011). İstikrar ve Ekonomik Kalkınmada Para Politikasının Rolü: Teori, Analitik ve Ekonomik. Ghaida Yayın ve Dağıtım Evi, Ürdün.
- Alsafty, A. (2007). Yemen’de ekonomik reformun yürüyüşü ve yatırım ortamı yaratmak”, Yemen’de yatırım olanakları. Arap Para Fonu, Sana’a.
- Al-Sarhi, L. M. (2002). İslami bankaların Yemen'deki Merkez Bankası ile ilişkilerinin geliştirilmesi.Araştırma bir konferansa sunuldu" İslami Bankacılık Kurumlarının Yatırım ve Kalkınmadaki Rolü", Emirates.
- Al-Shammari, N. (1999). Para, Banka ve Para Teorisi. Zahran Yayın ve Dağıtım Evi, Amman.
- Altuntaş, H. H. ve Şahin, M. (2003). Kur'an-ı Kerim meâli. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- Al-Wadi, M. H. ve Hussein, S. M. (2018). İslami Bankacılık, Teorik Temeller ve Pratik Uygulamalar. Yayıncılık ve Dağıtım için Dar Al-Masirah, 2. Baskı, Amman.
- Al-Yehitian, A. H. ve Ayoub, A. F. (2012). Ekonomik Büyümede Para ve Finans Politikasının Rolü. Anbar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 8, Irak.
- Al-Zubaidi, H. M. (2002). Banka Kredi Yönetimi ve Kredi Analizi. Al-Warraq Dağıtım ve Dağıtım Enstitüsü, Ürdün.
- Bankacılık Denetleme Sektörü . (2020). Özel rapor. Yemen Merkez Bankası, Yemen.
- Bankacılık Denetleme Sektörü. (Şubat 2018). Finansal Tabloları. Yemen Merkez Bankası, Yemen.
- Barbara, C., Claudia, G., ve Philip, M. (2006). Introduction to banking. England: Pearson Education Limited.
- Beki, A. (2005). İslam’da Güncel Ticari Meseleler. Kayseri: 2.bs, Bekke Yayınları.
- Belouafi, M. (. (2012). Cezayir Para Politikası. Hukuki ve Ekonomik Çalışmalar için İctihad Dergisi, Sayı 02, Cezayir.
- Beshishi, W. (2017). Ekonomik Büyümeye Ulaşmada Para Politikasının Rolü. Üniversite Kitap Evi, Birleşik Arap Emirlikleri.
- Branson, L. (1981). Macroeconomics. Harpen Internaional ed, New York.
- El-Sayed, A. M., ve El-Essa, N. S.-D. (2004). Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar. Yayıncılık ve Dağıtım için Dar Al-Hamid, Ürdün.
- Günel, V. (1984). Özel Finans Kurumları. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No:131, Ankara.

- Hassan. T., ve Al-Toqi, A. A. (2008 - Temmuz). Bankacılık sektörünün gerçekliği ve ona sunulan yatırım fırsatları. Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 27, Yemen.
- Hadda, R. (2009). Merkez Bankası'nın İslami Bankalarda Likiditeyi Yenilemedeki Rolü. Atirk Basın, Yayın ve Dağıtım, Kahire.
- Hukuk İşleri Bakanlığı . (2009). Bankacılık ve Bankacılık Kanunları Tahsilatı. Oryantasyon Basın, Sana'a.
- Hukuk İşleri Bakanlığı. (2009). Bankacılık ve Bankacılık Kanunları Tahsilatı. Oryantasyon Basın, Sana'a.
- Kamel, U. ve Hamed, A.-G. (2006). Para ve Banka. Lord Uluslararası Üniversite İşleri Vakfı, Bahreyn.
- Kanaan, A. (1998). Para Ekonomisi: Finans ve Para Politikaları. Dar Al-Hussein Yayınları, Suriye.
- Karaca, O. (2003). Türkiye'de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(2).
- KAYA, Ö. (2010). Katılım Bankacılığının Gelişimi Ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , İşletme Ana Bilim Dalı, Finans Bilim Dalı, İstanbul.
- L.Smith, W., ve Culbertson , J. (1974). Public Finance and Satabilization Policy. Essays in Honor of R.A. Musgrave, North-Holland.
- Mishkin, F. C. (2004). The Economics of Money Banking and Financial Markets. New York: Addison - Wesley, ed7.
- Moftah, S. (2005). Para ve Para Politikası. Cezayir: Dar El Fajr Publishing.
- Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı(Nisan 1999), Merkez İstatistik Bürosu, İstatistik Yıllığı 1998, Sana'a.
- Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı(Haziran 2001), Merkezi İstatistik Bürosu, İstatistik Yıllığı 2000, Sana'a.
- Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı(Kasım 2005), Merkezi İstatistik Bürosu, İstatistik Yıllığı 2005, Sana'a.
<http://www.cso-yemen.com/content.php?lng=arabic&cid=131>
- Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı(Temmuz 2019), Merkezi İstatistik Bürosu, İstatistik Yıllığı 2014, Sanaa.
<http://www.cso-yemen.com/content.php?lng=arabic&cid=131>
- Qili, B. M. (1986). Merkez Bankası'nın İslami Bankalar. Para ve Ekonomi ile İlişkisi, Sayı 3, Sudan.

- Rashid, A. A., ve Judeh , M. A. (1991). Kredi Departmanı. Wael Yayınevi, Ürdün.
- Saif, A. N. (2003). Yemen'de Banka Kredisinin Ekonomik Rolü: Analitik Bir Çalışma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ticaret ve Ekonomi Fakültesi, Sana'a Üniversitesi, Sana'a.
- Shamiya, A. Z. (1993). Para ve Bankacılık. Zahran Yayınevi, Ürdün.
- Shathan, A. M. (2012). Finansal Analiz Araçlarını Kullanarak Yemen Bankacılık Sisteminin Performansının Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ticaret ve Ekonomi Fakültesi, Sana'a Üniversitesi, Yemen.
- Thunberg, R., ve Meek, P. (April 1971). Monetary Aggregates and Federal Reserve Open Market Operations ,Vol.53, No.4 New York
<https://fraser.stlouisfed.org/title/economic-policy-review-federal-reserve-bank-new-york-1170/april-1971-3039/monetary-aggregates-federal-reserve-open-market-operations-367915>.
- Tobin, J. (1963). "Commercial Banks as Creators of 'Money'. Cowles Foundation for Research in Economics, Cowles Foundation Discussion Papers 159, Yale University.
- Warin, T. (2005). Monetary Policy: from Theory to practices. Middlebury College Economics Discussion Papers, No: 05-08.
- Yemen Merkez Bankası (1995-2005), Yıllık Rapor, Araştırma ve İstatistik Genel İdaresi, Yemen.
- Yemen Merkez Bankası (2014-2006), Yıllık Rapor, Araştırma ve İstatistik Genel İdaresi, Yemen.
<http://centralbank.gov.ye/ar/newslettar.aspx?keyid=83&pid=82&lang=2&cattyp e=6>.
- Yemen Merkez Bankası (Ocak 2015), Para ve Bankacılık Gelişmeleri Bülteni, Araştırma ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Cilt 15, Sayı 1, Yemen.
- Yemen Ulusal Bankası. (2009). Ulusal Banka'nın 2009 yılı Yıllık Raporu. Yemen.

EKLER

Ek 1: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken

Düzyey Hali

Birinci Fark

Banka Kredileri (BK)

Null Hypothesis: LNBK has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.335312	0.8756
Test critical values: 1% level	-4.013608	
5% level	-3.436795	
10% level	-3.142546	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Zorunlu Karşılık Oranı (ZK)

Null Hypothesis: LNZK has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.116972	0.5322
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNBK) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-15.75974	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNZK) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-16.89365	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: LNHG has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.410556	0.8547
Test critical values: 1% level	-4.013608	
5% level	-3.436795	
10% level	-3.142546	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: IO has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.621033	0.7808
Test critical values: 1% level	-4.013608	
5% level	-3.436795	
10% level	-3.142546	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNHG) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-11.27513	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(IO) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-11.97337	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: LNPA has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-0.515952	0.9820
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: LNMV has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.077032	0.9289
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNPA) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-17.46240	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNMV) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-10.96181	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: KF has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.981292	0.6069
Test critical values: 1% level	-4.013608	
5% level	-3.436795	
10% level	-3.142546	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: LNPDSYH has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	0.410289	0.9990
Test critical values: 1% level	-4.013608	
5% level	-3.436795	
10% level	-3.142546	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(KF) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-12.82556	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: D(LNPDSYH) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-11.15372	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.013946	
5% level	-3.436957	
10% level	-3.142642	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Ek 2: VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriteri

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LNBK LNZK LNHG IO KF LNMV LNPA LNPDGSYH

Exogenous variables: C

Date: 10/07/20 Time: 14:15

Sample: 2001M01 2015M01

Included observations: 161

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-244.5436	NA	3.18e-09	3.137188	3.290301	3.199358
1	1347.979	3006.999	1.81e-17	-15.85067	-14.47265*	-15.29114*
2	1415.944	121.5768	1.73e-17*	-15.89992*	-13.29700	-14.84303
3	1448.021	54.19316	2.61e-17	-15.50337	-11.67554	-13.94911
4	1536.579	140.8116*	1.97e-17	-15.80843	-10.75569	-13.75681
5	1577.316	60.72710	2.75e-17	-15.51946	-9.241813	-12.97048
6	1608.616	43.54684	4.42e-17	-15.11324	-7.610687	-12.06690
7	1656.079	61.31946	5.99e-17	-14.90782	-6.180360	-11.36411
8	1713.012	67.89447	7.47e-17	-14.82002	-4.867657	-10.77896

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

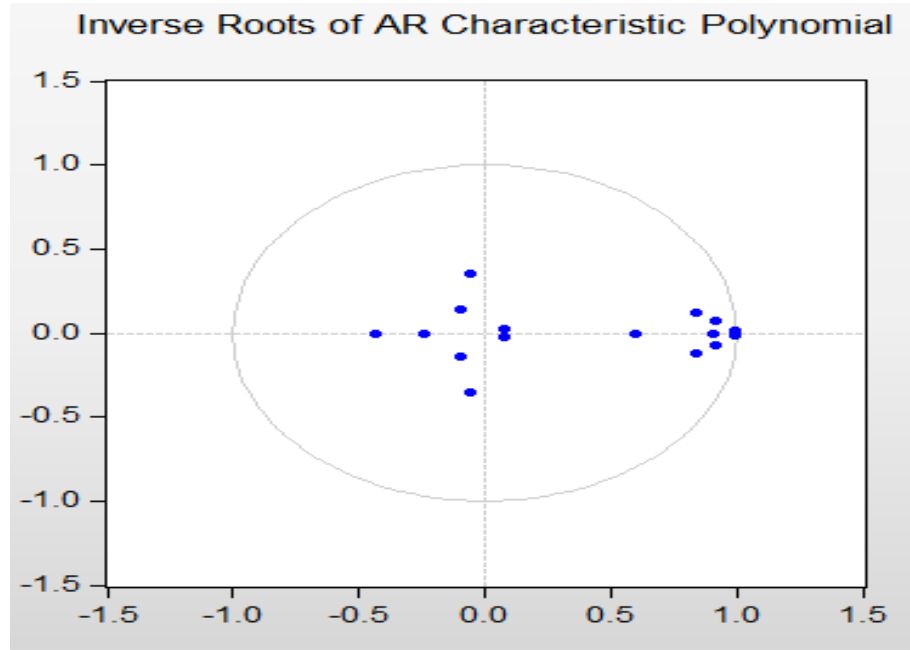
FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Ek 3: VAR Modelinin İstikrar Grafiği

Ek 4: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Trace İstatistiği)

Date: 10/07/20 Time: 14:41
Sample (adjusted): 2001M03 2015M01
Included observations: 167 after adjustments
Trend assumption: Linear deterministic trend
Series: LNBK LNZN LNHN IO KF LNMV LNPA LNPDGSYH
Lags interval (in first differences): 1 to 1

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.630586	289.5578	159.5297	0.0000
At most 1	0.224484	123.2528	125.6154	0.0691
At most 2	0.144662	80.79689	95.75366	0.3386
At most 3	0.135298	54.70166	69.81889	0.4316
At most 4	0.090782	30.42490	47.85613	0.6971
At most 5	0.047235	14.53136	29.79707	0.8095
At most 6	0.034591	6.450811	15.49471	0.6422
At most 7	0.003419	0.571924	3.841466	0.4495

Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**Mackinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Tablo 25: Johansen Koentegrasyon Testi Sonuçları (Max-Eigen İstatistiği)

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.630586	166.3049	52.36261	0.0000
At most 1	0.224484	42.45594	46.23142	0.1203
At most 2	0.144662	26.09523	40.07757	0.6960
At most 3	0.135298	24.27676	33.87687	0.4355
At most 4	0.090782	15.89354	27.58434	0.6748
At most 5	0.047235	8.080548	21.13162	0.8987
At most 6	0.034591	5.878887	14.26460	0.6288
At most 7	0.003419	0.571924	3.841466	0.4495

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**Mackinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Tablo 26: Var/Granger Nedensellik Analizi Sonuçlar

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests
Date: 10/07/20 Time: 14:22
Sample: 2001M01 2015M01
Included observations: 168

Dependent variable: LNBK

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNZK	0.326777	1	0.5676
LNHG	0.746756	1	0.3875
IO	0.031667	1	0.8588
KF	1.325907	1	0.2495
LNMV	3.381596	1	0.0659
LNPA	0.008926	1	0.9247
LNPDGSYH	0.513537	1	0.4736
All	17.53762	7	0.0142

Dependent variable: LNZK

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.942724	1	0.3316
LNHG	1.284209	1	0.2571
IO	0.469714	1	0.4931
KF	3.335452	1	0.0678
LNMV	0.112698	1	0.7371
LNPA	0.915896	1	0.3386
LNPDGSYH	0.693400	1	0.4050
All	14.25541	7	0.0468

Dependent variable: LNHG

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.448924	1	0.5028
LNZK	7.991605	1	0.0047
IO	2.277601	1	0.1313
KF	35.34644	1	0.0000
LNMV	2.346129	1	0.1256
LNPA	0.299260	1	0.5843
LNPDGSYH	0.039456	1	0.8425
All	39.29695	7	0.0000

Dependent variable: IO

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.900438	1	0.3427
LNZK	3.719461	1	0.0538
LNHG	174.0782	1	0.0000
KF	5.970527	1	0.0145
LNMV	0.044079	1	0.8337
LNPA	0.698738	1	0.4032
LNPdGSYH	1.291789	1	0.2557
All	243.2501	7	0.0000

Dependent variable: KF

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.892003	1	0.3449
LNZK	0.040752	1	0.8400
LNHG	0.349440	1	0.5544
IO	0.152197	1	0.6964
LNMV	0.148155	1	0.7003
LNPA	6.62E-05	1	0.9935
LNPdGSYH	0.731468	1	0.3924
All	5.957899	7	0.5447

Dependent variable: LNPdGSYH

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.302518	1	0.5823
LNZK	3.509059	1	0.0610
LNHG	3.91E-07	1	0.9995
IO	0.233653	1	0.6288
KF	0.023910	1	0.8771
LNMV	4.995909	1	0.0254
LNPA	3.865151	1	0.0493
All	13.30898	7	0.0649

Dependent variable: LNMV

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	2.425104	1	0.1194
LNZK	3.130847	1	0.0768
LNHG	0.481339	1	0.4878
IO	0.476171	1	0.4902
KF	5.288839	1	0.0215
LNPA	9.541331	1	0.0020
LNPdGSYH	2.653104	1	0.1033
All	22.19368	7	0.0024

Dependent variable: LNPA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LNBK	0.163467	1	0.6860
LNZK	3.774994	1	0.0520
LNHG	0.427458	1	0.5132
IO	0.073936	1	0.7857
KF	2.859275	1	0.0908
LNMV	5.767054	1	0.0163
LNPdGSYH	2.960237	1	0.0853
All	9.378360	7	0.2266